

CENTAR ZA ANTIRATNU AKCIJU

Mileševska 51, 11000 Beograd, Srbija i Crna Gora, Tel/fax +381 11 308 99 79

E-mail: caa@caa.org.yu Internet adresa: www.caa.org.yu

TEŽI PUT

MIROVNE AKCIJE NA TLU BIVŠE JUGOSLAVIJE

Ružica Rosandic
Nataša Milenkovic
Mirjana Kovacevic

SADRŽAJ

1.	NAŠE NAMERE	6
2.	POSTUPAK	8
	2.1.	Odziv 10
3.	NALAZI	12
	3.1.	Donatori 12
	3.2.	Oblici mirovnih aktivnosti 14
	3.3.	Delotvornost preduzetih akcija/projekata 21
	⊙	<i>Uticaj na neposredne korisnike/ciljne grupe</i> 24
	⊙	<i>Ko su bili korisnici/ciljne grupe?</i> 26
	⊙	<i>Dobrobit za lokalne organizacije/aktiviste</i> 28
	3.4.	Problemi u saradnji s inostranim partnerima 30
	⊙	<i>A da je moglo drugacije?</i> 38
	3.5.	Kompromisi 39
	3.6.	Pitanje odgovornosti lokalnih mirovnih aktera 39
	3.7.	Propuštene prilike ili: Šta bi bilo dobro da je urađeno, a nije? 40
	3.8.	U cemu lokalni akteri vide svoj najveći doprinos miru? 43
	⊙	<i>Rad sa mladima</i> 43
	⊙	<i>Suocavanje s prošlošću</i> 44
	⊙	<i>Zaštita ljudskih i manjinskih prava</i> 46
	⊙	<i>Rad na osveščivanju gradana i gradanki u lokalnim zajednicama</i> 47
	⊙	<i>Saniranje ratnih trauma</i> 48
4.	UMESTO ZAKLJUČKA	49
5.	SAŽETAK	51
6.	PRILOZI	53

LISTA TABELA

Tabela 2.1:	Geografska distribucija adresata sa inicijalne liste lokalnih mirovnih aktera	10
Tabela 2.2:	Geografska distribucija primljenih upitnika	11
Tabela 3.1:	Geografska distribucija oblika mirovnog aktivizma (u %)	16
Prilog broj 2:	Inicijalna lista lokalnih mirovnih aktera u regionu	55
Prilog broj 3:	Spisak organizacija i pojedinaca/ki koji/e su popunili/e upitnik	59
Prilog broj 4:	Ucesnici/e skupa na Jahorini	61
Prilog broj 6:	Godine osnivanja mirovnih organizacija koje su popunile upitnik	69

**»Ako ne znaš kuda ideš, svaki
put ce te tamo odvesti!«**

Luis Karol

ZAHVALNICA

Ovog teksta ne bi bilo da se brojne mirovne organizacije i mirovni aktivisti i aktivistkinje nisu odazvali našem pozivu da odgovore na upitnik čije popunjavanje nije bilo nimalo lako. Zahvaljujemo im se najsrdacnije na uloženom vremenu i trudu.

Podjednako su zaslužni i svi ucesnici i ucesnice našeg skupa na Jahorni. Njihovi komentari, sugestije i dopune doprineli su da ova analiza mirovnog aktivizma u regionu bivše Jugoslavije bude temeljnija i tačnija.

Posebno se zahvaljujemo svim osobama voljnim da odvoje dodatno vreme i opišu primere svoje uspešne mirovne prakse.

Ne bismo bile u stanju da radimo na ovom projektu da nam nisu pomogle asistentkinja i zapisnicarka na konferenciji na Jahorini, kao i prevoditeljka, vozaci i knjigovotkinja.

Na kraju, ali ne i na poslednjem mestu, želimo da se zahvalimo donatoru ovog projekta, Americkom institutu za mir, za poverenje i sredstva koja su nam omogućila plodotvoran rad.

1. NAŠE NAMERE

Tragická dezintegracija bivše Jugoslavije dovela je, pored ostalog, i do mobilizacije mirovnih aktivista¹ koji su, ma koliko to izgledalo skromno i nedovoljno vidljivo², nastojali da reaguju kako na nastanak, tako i na posledice te tegobne društvene krize.

Bilo da su nastajale spontano ili kao lokalni ogranci međunarodnih mirovnih agencija, delatnost lokalnih mirovnih organizacija u velikoj je meri zavisila (i još uvek zavisila) od podrške međunarodnih partnera. Iako razni inostrani donatori³ lokalnim mirovnim akterima pripisuju značajnu ulogu u izgradnji mira, njihove ocene doprinosa što su ih ostvarili lokalni aktivisti⁴ su uglavnom donete sa stanovišta onoga ko pruža podršku. Iskustvo onih koji primaju podršku uveliko je zanemareno.

Naša namera je da tu prazninu popunimo. Uz pomoć upitnika i jednog skupa na kome su u neposrednoj interakciji razmotrena iskustva lokalnih aktera, nastojale smo da dodemo do potpunijeg uvida u oblike mirovnog aktivizma na tlu bivše Jugoslavije. Pri tom su u središtu naše pažnje bila sledeća pitanja:

- Kojim oblicima aktivnosti su se bavili lokalni mirovni aktivisti? Koliko dugo se bave time i s kojim donatorima saraduju? Kako vide delotvornost svojih akcija? U čemu se sastoji njihov doprinos realizovanim projektima?
- »Ciji« mir izgrađuju? Nacelno uzev, oblici mirovnih aktivnosti ne bi trebalo da pocivaju na pretpostavkama izvedenim iz nekog drugacijeg normativnog poretka. Prema tome, važno pitanje je koliko je koncepcija realizovanih mirovnih projekata zavisila od toga kako inostrani donatori gledaju na probleme cije rešenje nastoje da podrže, a koliko od sugestija lokalnih aktera? Da li su pojedini oblici i nacini mirovnog delovanja prikladni za sredine u kojima se primenjuju? U kojoj meri projekti na kojima se radilo uvažavaju lokalne norme, kulturu, vrednosti, znanja i umenja lokalnog stanovništva?

¹ U ovom izveštaju ćemo češće koristiti muški rod kao genericki iako smo potpuno svesne da su žene bile brojnije i aktivnije u mirovnim pokretima regiona bivše Jugoslavije.

² Videti, na primer, jednu od retkih analitickih studija civilnog aktivizma u Srbiji, u: Pavlovic, Vukašin (Ed.). *Potisnuto civilno društvo*. Beograd: EKO Centar, 1995, gde se delatnost mirovnih organizacija, kao dela civilnog pokreta, uopšte ne prepoznaje.

³ Uslovno ćemo koristiti ovaj izraz da njime označimo sve davaoce inostrane pomoći: međunarodne nevladine mirovne organizacije, inostrane državne i privatne fondacije, i nadnacionalne institucije tog tipa.

⁴ Nekoliko brojeva *Committee for Conflict Transformation Support Newsletter* posvećeno je pitanju odnosa lokalnih i međunarodnih aktera u mirovnim procesima. Videti, na primer, diskusiju Large, Judith. »The Interplay of Domestic, Regional and International Forces in Peacebuilding« *Committee for Conflict Transformation Support Newsletter, No. 13*, 2001. i Zaključke diskusije (*Committee for Conflict Transformation Support Newsletter, No. 15*, 2001). Takode, videti: Anderson, Mary B, and Lara Olson. *Confronting War: Critical Lessons for Peace Practitioners*. Cambridge, MA: The Collaborative for Development Action, Inc, 2003

- Koliko se u izboru pomoci inostrani donatori oslanjaju na videnja lokalnih partnera? Da li imaju »sluha« za lokalne inicijative?
- U kojoj meri i cime inostrani donatori pomažu rad lokalnih aktera? Da li ti nacini pružanja pomoci doprinose osamostaljivanju lokalnih aktera? Koliko su lokalni akteri spremni na kompromise i kakve?
- Kako lokalni akteri dokazuju svoje umeće u izgradnji mira? Koji su pokazatelji njihove delotvornosti?
- Prema kome lokalni akteri osecaju najveću odgovornost za to što cine?
- Šta smatraju svojim najvećim doprinosom izgradnji mira?

Opredelile smo se da ovom analizom obuhvatimo delatnost mirovnih organizacija iz Srbije, Kosova, Hrvatske, Crne Gore, Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu BiH) i Makedonije. Taj izbor se nametao kako zbog cinjenice da su problemi kojima su se one bavile proizašli iz procesa dezintegracije zajednicke države - bivše Jugoslavije - i uspostavljanja tako nastalih država, tako i zbog cinjenice da su mnogi problemi kojima se bave, i koji prate njihovu delatnost, posledica višedecenijske zajednicke istorije. Eventualne razlike u procesima društvene transformacije sredina u kojima sada delaju samo mogu da doprinesu dubljem, potpunijem razumevanju njihovog društvenog statusa i opsega i razvoja njihove delatnosti.

2. POSTUPAK

Do odgovora na ova pitanja došle smo na dva načina.

Prvo upitnikom koji je upućen svim mirovnim organizacijama i mirovnim aktivistima i aktivistkinjama u regionu⁵. Korišćene su dve verzije upitnika: na srpskom i engleskom jeziku (ova druga verzija je slata na albanske adrese). Raznim pretragama došle smo do inicijalnog spiska od 169 adresa (127 organizacija i 42 osobe).

Drugo, na osnovu analize odgovora na taj upitnik izradena je analiza koja je poslužila kao radni materijal za trodnevni skup na kome su lokalni mirovnjaci iz regiona bili u prilici da kroz neposrednu interakciju komentarišu ponudeni materijal i još dublje i svestranije razmotre neka od ključnih pitanja koja se ticu osnovne teme ovog projekta. Tek na osnovu sve te građe sacinjena je ova verzija teksta koja je pred vama.

U inicijalnu listu (169 adresa) uključile smo sve one za koje smo znale da se bave projektima/akcijama koje je moguće uvrstiti u jedan dosta širok opseg mirovnih aktivnosti. Ponudenu klasifikaciju oblika mirovnih aktivnosti konstruisale smo ugledajući se velikim delom na klasifikaciju Diane Francis⁶:

- Saniranje neposrednih posledica nasilja (tretman post-traumatskog stresa, rad sa žrtvama silovanja i sl)
- Zbrinjavanje izbeglica i raseljenih/deložiranih
- Prikupljanje/distribucija humanitarne pomoći
- Prikupljanje/diseminacija podataka o ratnim zločinima i njihovim žrtvama/pociniocima
- Uspostavljanje nasilno pokidanih komunikacijskih veza
- Edukacija za nenasilje
- Edukacija za konstruktivno rešavanje konflikata
- Izgradnja poverenja/pomirenje
- Posredovanje/pregovaranje
- Javno zagovaranje politickog rešavanja konflikata (mitinzi, javni protesti, saopštenja za javnost, publikacije i sl)
- Zaštita ljudskih/manjinskih prava
- Analize (uzroka/posledica nasilja, kulture nasilja i sl).

⁵ Prvobitnom spisku mirovnih organizacija dodali smo i spisak pojedinaca i pojedinki koji u svom radu nisu nužno bili vezani samo za jednu mirovnu organizaciju i/ili koji trenutno nisu u nevladinom sektoru a imaju prethodno bogato mirotvoracko iskustvo.

⁶ Francis, Diana. »Conflict transformation from Violence to Politics.« Committee for Conflict Transformation Support Newsletter, No. 9, 2000.

S obzirom da nam je u središtu pažnje bilo iskustvo mirovnih aktera, upitnik se uglavnom sastojao od pitanja otvorenog tipa. Takav tip pitanja opredeljuje nas za kvalitativnu analizu fenomenološkog tipa kojom je moguće prepoznati sve teme karakteristicne za odgovore na svako postavljeno pitanje. Gde je to bilo moguće, dobijeni podaci su i kvantifikovani i iz razloga koji će kasnije biti obrazloženi, prikazani uz pomoć elementarne deskriptivne statistike.

Neophodno je naglasiti da nalazi ponudeni u ovoj analizi ne mogu predstavljati reprezentativnu sliku mirovnog aktivizma u regionu, jer niti je inicijalna lista adresa na koju smo slale upitnik nužno potpuna (neki akteri iz regiona su nam možda promakli, jer nismo našle odgovarajuće informacije), niti je uzorak onih koji su nam se sa te liste odazvali reprezentativan za »populaciju« mirovnih aktivista u regionu.

Kao što je rečeno, na osnovu pomenute analize i rasprave vodene na skupu mirovnih aktivista sačinjen je ovaj finalni izveštaj. Tekst izveštaja se široko distribuira: svim lokalnim adresatima sa inicijalne liste mirovnih aktera, na website Centra za antiratnu akciju (www.caa.org.yu), svim lokalnim kancelarijama inostranih donatora i stranim ambasadama sa kojima se saradivalo u svim državama regiona i, naravno, finansijeru ovog projekta, Americkom institutu za mir (United States Institute of Peace) iz Vašingtona.

2.1. Odziv

Inicijalna lista lokalnih mirovnih aktera imala je 169 adresa: 127 organizacija i 42 osobe (**Prilog br. 2**). Pozivi na saradnju upucivani su tokom jula i avgusta 2004. godine, a na odgovore se cekalo sve do pocetka oktobra iste godine.

Geografski raspored lokalnih mirovnih aktera kojima je upucen poziv prikazan je u tabeli 2.1.

Pored kontakta e-mailom, neke organizacije i pojedince/ke smo tokom jula i pocetkom avgusta kontaktirale i telefonom, a svakome ko nam je poslao/la popunjen upitnik slale smo poruku kojom smo potvrdile prijem.

Tabela 2.1. Geografska distribucija adresata sa inicijalne liste lokalnih mirovnih aktera

	Organizacije		Pojedinci		Ukupno	
	Ucestalost	%	Ucestalost	%	Ucestalost	%
Hrvatska	16	53.3	14	46.7	30	100.0
Bosna i Hercegovina	19	73.1	7	22.9	26	100.0
Makedonija	15	68.2	7	31.8	22	100.0
Crna Gora	7	70.0	3	30.0	10	100.0
Kosovo	25	83.3	5	16.7	30	100.0
Srbija	45	88.2	6	11.8	51	100.0
Ukupno	127	75.1	42	24.9	169	100.0

Ukupno nam se odazvao 61 (36%) adresat i poslao popunjene upitnike, što je prikazano tabelom 2.2, koja sledi. (U **Prilogu br. 3** nalazi se spisak tih organizacija i pojedinaca/ki sa kontakt adresama.)

Više je mogućih razloga ovakvog relativno malog odziva. Moguće je da se radilo o »smetnjama na vezama«. Naime, naši kanali virtuelne komunikacije očigledno nisu onoliko prohodni koliko je to uobicajeno u svetu, i koliko bismo mi želele, tako da opravdano sumnjamo da neke od poslatih pošiljki nisu stigle do odredišta. Takode, svesne smo da je sam upitnik bio prilicno zahtevan što se vremena potrebnog za popunjavanje tice, te je i to moglo obeshrabriti neke koji su inace bili voljni da se odazovu našem pozivu. Možda je malom odzivu doprinelo i stanje dokumentacija o izvedenim projektima jer, poznato je da vecina mirovnih organizacija nema ni personalne ni finansijske resurse koji bi omogucili prikupljanje i sistematizovanje svih podataka o

obavljenim poslovima. Moguće je, takođe, da je upitnik na srpskom i engleskom umesto na maternjem, makedonskom ili albanskom jeziku, dodatno doprineo smanjenom odzivu. Ukoliko su neki drugi razlozi bili po sredi, nama preostaje jedino da izrazimo veliko žaljenje.

Tabela 2.2. Geografska distribucija primljenih upitnika

	Organizacije		Pojedinci		Ukupno	
	Pozvano	Dobijeno	Pozvano	Dobijeno	Pozvano	Dobijeno
Hrvatska	16	9 (56.3%)	14	6 (42.9%)	30	15 (50.0%)
Bosna i Hercegovina	19	10 (52.6%)	7	-	26	10 (38.5%)
Makedonija	15	2 (13.3%)	7	2 (28.8%)	22	4 (18.2%)
Crna Gora	7	4 (57.1%)	3	-	10	4 (40.0%)
Kosovo	25	4 (16.0%)	5	1 (20.0%)	30	5 (16.7%)
Srbija	45	18 (40.0%)	6	5 (83.3%)	51	23 (45.1%)
Ukupno	127	47 (37.0%)	42	14 (33.3%)	169	61 (36.1%)

3. NALAZI

3.1. Donatori

Ako je u samim pocecima mirovnog rada u ovom regionu (1991 – 1992.) i bilo inostrane pomoci, ona se prevashodno ogledala u podrsci i solidarnoj prakticnoj pomoci spontano okupljenim antirratnim grupama gradana i gradanki koje tada još nisu nužno bile registrovane kao nevladine organizacije. Ta se pomoc mogla sastojati i od manjih finansijskih priloga, ali oni nisu bili u prvom planu, niti su davani kao finansijska podrška strukturiranim nacrtima projekata kojima se apliciralo kod donatora:

...jedno je bila suradnja s mirovnim organizacijama, grupama i pojedincima koji nisu nužno bili »donatori« iako jesu donosili manje sume novca. Vrijednost suradnje s njima bila je u osjecaju povezanosti na globalnoj razini i u razumijevanju šireg konteksta djelovanja. Posve drukcija bila je narav suradnje s donatorima koji su tražili razradene projektne prijedloge i komplicirane izvještaje.

Na primjer, sredstva za svoje posjete Ljubljani, Zagrebu i Beogradu, na kojima su zajedno sa ženskim grupama zagovarale mirno razrješenje tek zapocetih sukoba, osigurale su same Talijanke, moguće je da su imale nešto sa Zelenima. Mislim da smo prostor Gliptoteke, u kojem se tribina održavala u Zagrebu, dobile besplatno...

U sjećanju mi je ostao Herbert Froelich, njemački protestantski svećenik, koji nam je u jesen 1991. ostavio 500 DEM kao prilog za pripremu ARKzina. *Aida Bagić, Zagreb*

Secam se da nam je u sred naših pokušaja da znanja stecena tokom obuke za conflict resolution pretocimo u naš (za našu kulturu specifican) program obuke za školsku populaciju, u prostorije CAA banuo jedan covek (predstavio se kao Ted Herman, Kveker) i ponudio sto dolara da »preduzmemo nešto za mlade«. To su bila inicijalna sredstva koja smo koristili za projekat »Ucionica dobre volje«. *Ružica Rosandić, Centar za antiratnu akciju, Beograd*

Takva solidarana pomoc stizala je iz Nemacke, Italije, Holandije, Švajcarske i nešto manje iz Sjedinjenih Americkih Država.

Tek kasnije, na sceni su se pojavili donatori u punom smislu te reci, sa sredstvima namenjenim određenim vrstama aktivnosti i zahtevom da se za ta sredstva aplicira sa strukturiranim nacrtima i specificovanim budžetima. Pocetno je ta vrsta pomoci išla i uz specificnu edukaciju za pisanje projekata, nalaženje odgovarajucih donatora, rukovođenje projektom i sl.

Na osnovu dobijenih upitnika konstatujemo podatak o 197 razlicitih donatora⁷ iz 17 država sveta. Najveci broj donatora je iz Nemacke (32) i Sjedinjenih Americkih Država (32), a potom slede donatori iz Holandije (14), Velike Britanije (10), Norveške (9), Švedske (7), Švajcarske (6), Kanade (6), Italije (6), Austrije (5), Danske (3), Belgije (2),

⁷Nastojale smo da odgonetnemo sve akronime, medutim, zbog mogucnosti da se iza razlicitih akronima kriju isti donatori samo navedeni na razlicitim jezicima, ovaj podatak možda i nije sasvim tacan.

i iz Lihtenštajna, Francuske, Finske, Australije i Španije po 1. Potpuna lista zemalja i donatora nalazi se u **Prilogu br. 5**.

Pored donatora iz navedenih zemalja pojavljuju se i nadnacionalne (svetske ili regionalne) agencije i organizacije, a u poslednje vreme i lokalni državni izvori finansiranja. Zanimljivo je da su kao donatori navodne i neke lokalne nevladine organizacije, i to na dva nacina: kao posrednici između stranog donatora i lokalnih grupa, u funkciji administratora finansijskih sredstava, ili kao neposredni finansijeri koji sopstvenim sredstvima i resursima podržavaju neku akciju ili aktivnost.

Naš pokušaj da inostrane donatore klasifikujemo po tome od koga novac potice - iz državnih izvora (novac poreskih obveznika), privatnih (filantropija, lutrija, korporacije) ili religijskih izvora (prilozi vernika i vernica) - nije urodio plodom, jer mnogi donatori pribavljaju sredstva iz različitih izvora, tako da čak i kad je njihov status u matičnoj državi jasan (na primer, organizacija koja novac dobija iz priloga vernika), na »terenu« tj. u našim državama ta ista organizacija može raspolagati novcem prikupljenim iz više različitih izvora.

Podatke o konkretnim iznosima kojima su podržavane mirovne aktivnosti u ovom regionu nismo ni pokušavale da pribavimo, iz razumljivih razloga. Pretpostavile smo, pre svega, da naše organizacije nemaju sistematizovane dokumentacije na osnovu kojih bi se mogla dobiti kako-tako verna i sveobuhvatna slika, a potom i da neke od njih ne bi ni bile voljne da pruže tu vrstu podataka. (Jedino je ZaMirNET iz Zagreba, netraženo, izlistao sve donacije koje su do sada dobili, u punom iznosu.) Pri izradi te vrste pregleda trebalo bi imati u vidu da je putem Interneta⁸ moguće doći do iznosa (u milionima i milijardama dolara) koje razvijene države dodeljuju kao stranu pomoć nerazvijenim državama sveta, ali bez specifikacije vrste pomoći. No i kad bi takve specifikacije bilo, ti iznosi ni iz daleka ne bi odgovarali stvarnim iznosima koje su dobili lokalni mirovni akteri.

⁸Odlicnu statistiku je napravio OECD (Organization for Economic Co-operation and Development) i te podatke možete pronaći na: http://www.oecd.org/countrylist/0,2578,en_2649_34447_1783495_1_1_1_1,00.html

3.2. Oblici mirovnih aktivnosti

Kao što je već receno, ponudile smo jednu moguću klasifikaciju mirovnih akcija⁹ koja, kao ni ostali slični pokušaji, nije idealna:

- A. Saniranje neposrednih posledica nasilja (tretman post-traumatskog stresa, rad sa žrtvama silovanja, veteranima i sl.)
- B. Zbrinjavanje izbeglica, raseljenih, deložiranih
- C. Prikupljanje/distribucija humanitarne pomoći
- D. Uspostavljanje nasilno pokidanih komunikacijskih veza
- E. Prikupljanje/diseminacija podataka o ratnim zločinima, njihovim žrtvama, pocinocima
- F. Edukacija za nenasilje (Program alternative nasilju - AVP, obuka za toleranciju i sl)
- G. Edukacija za konstruktivno razrešavanje konflikata
- H. Izgradnja poverenja/pomirenje
- I. Posredovanje/pregovaranje
- J. Javno zagovaranje politickog (a ne nasilnog) rešavanja sukoba (mitinzi, javni protesti i sl)
- K. Zaštita ljudskih/manjinskih prava
- L. Analiza uzroka nasilja, stereotipa, kulture nasilja
- M. Ostalo (navedite šta).

Uprkos teškocama naših respondenata da katkad veoma heterogene projekte svrstaju u neku od ponudjenih stavki, kategorija »ostalo« i nije bila toliko brojna. Primere akcija iz te grupe smo mi naknadno, na osnovu opisa, ipak uspele da razvrstamo u specifikovanih 12 kategorija, te je nakon toga u kategoriji »ostalo« preostalo svega 1.2% primera.¹⁰ Nismo pri tom imale utisak da vršimo ikakvo nasilje nad podacima, što je

⁹ Dobrim delom izvedenu iz klasifikacije Diane Francis (op.cit.)

¹⁰ U kategoriji »ostalo« konacno su se našli sledeci primeri:

Razvoj ekološke poljoprivrede. Alternativni ruralni razvoj i zaštita okoliša. Seminar »Savet Evrope - Prava i obaveze članica-funkcionisanje suda u Strazburu«. Molitve za mir, svake srede za vreme rata u Bosni. Uspostavljanje veza sa uticajnim ljudima i mirovnim organizacijama u inostranstvu (takode i osnivanje Grupe 485 u Berlinu – 2000). Pomaganje otvaranja Savetodavnog centra u Vukovaru, zajednickog sedišta OXFAM-a, Grupe 484 i lokalnog udruženja izbeglica koju je vodila pravica, Ankica Mikic (nova organizacija dobila je ime Centar za ljudska prava, pravnu i psihosocijalnu pomoc, i danas funkcioniše kao jedna od najuspešnijih lokalnih nevladinih organizacija u tom delu Hrvatske). Dogradnja zelene pijace u Bujanovcu. Projekat Voda za mir- izgradnja vodovodne mreže u selima Nesalce i Zbevac. Kursevi engleskog za bivše pripadnike Oslobojilacke vojske Preševo, Medveda, Bujanovac. Kursevi kompjutera za bivše pripadnike Oslobojilacke vojske Preševo, Medveda, Bujanovac. Rekvalifikacija bivših pripadnika Oslobojilacke vojske Preševo, Medveda, Bujanovac. Izgradnja parka u selu Crnotince kao podrška Forumu Mladih toga sela. Obnavljanje seoske zbirke instrumenata u selu Crnotince. Oprema Omladinskog foruma šahovskim kompletima. Projekat

potvrđeno i na samom skupu. Međutim, tom prilikom su iznete sugestije da bi neke projekte ipak trebalo izdvojiti u posebnu kategoriju (na primer, rad na demilitarizaciji, koji je obavljan u Hrvatskoj, ili prikupljanje dokumentacije o primerima pozitivnog, humanog ponašanja tokom ratnih razaranja, na čemu se radilo u Bosni i Hercegovini). Budući da je rec samo o dva takva projekta, oni će i dalje ostati utopljeni u masu ostalih.

Još jedna prepreka se pojavila prilikom ovog pokušaja da klasifikujemo sve pomenute oblike mirovnih aktivnosti. Ona se odnosi na početnu nameru da kvantifikujemo podatke o mirovnom aktivizmu, odnosno da prikažemo koliko cega (vrste/oblici akcija/projekata), kad i gde (geografski) je radeno.

Prepreka pri ostvarenju tog nauma ležala je u činjenici da respondenti nisu nužno naveli baš svaku akciju/projekat koju su realizovali. Prema tome, zbirovi koje ćemo ponuditi nisu egzaktni, odnosno, nisu verna slika realnosti kojom se bavimo.

Druga prepreka je bila sa projektima koji su se protezali na više godina, a mi smo želele da ponudimo hronološki prikaz mirovnog aktivizma i da pratimo kako su se njegovi oblici menjali tokom vremena, od 1990. do 2004. godine. To bi bila dobra indikacija primerenosti oblika mirovnog aktivizma dinamičnim promenama u polju delovanja do kojih je dolazilo tokom tog perioda. Pošto to nije bilo moguće u potpunosti ostvariti, opredelile smo se za opciju koja krije moguću grešku. Naime, ukoliko je za neki projekat navedeno da je realizovan u nekom vremenskom rasponu, mi smo ga zbrajale kao novu jedinicu za svaku godinu u tom rasponu. Na primer, ako je za projekat C navedeno da je raden u rasponu od 1994. do 1998. godine, mi smo ga pet puta zbrajale u toj kategoriji – za svaku godinu jednom, iako je moguće da je u stvarnosti neka od tih godina preskocena, odnosno, da je u nekoj godini datog raspona postojala pauza.

Uprkos tim ogradama, mislimo da od osnovnog nauma nije trebalo odustati, i zato nudimo ovaj kvantitativan prikaz oblika mirovnog aktivizma po godinama i po sredinama u kojima mirovni aktivisti deluju, uz napomenu da relativni pokazatelji (procent) adekvatnije od apsolutnih (učestalosti/frekvencije) nagoveštavaju relativne srazmere (ukoliko već ne pružaju vernu sliku konkretne) zastupljenosti pojedinih oblika mirovnog aktivizma u ovom regionu.

Najpre nudimo ovaj sumarni pregled geografske distribucije oblika mirovnog aktivizma; analiza svakog od tih oblika ponaosob usledice nakon toga.

Tabela 3.1. Geografska distribucija oblika mirovnog aktivizma (u %)

Mirovni aktivisti iz:	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	Ukupno
Bosne i Hercegovine	45.6	6.8	7.2	30.2	22.2	8.6	22.6	32.4	0	6.0	29.2	11.5	0	19.3
Crne Gore	1.6	2.6	0.7	0	5.6	2.9	3.9	0.8	0	14.1	5.7	0.6	0	3.8
Hrvatske	35.1	30.2	7.8	46.6	34.4	34.9	21.1	20.6	55.6	25.0	30.3	32.3	12.1	27.7
Kosova	0	1.6	1.0	3.9	0	9.2	5.7	2.9	13.3	2.0	3.6	0.6	3.0	3.5
Makedonije	2.6	0	5.8	0.9	1.1	8.2	12.2	7.5	4.4	3.2	4.6	5.0	0	5.3
Srbije	14.9	58.8	74.1	18.5	37.4	36.2	34.4	35.7	26.7	50.0	26.5	50.0	84.8	40.4
Ukupno	4.2	7.0	10.7	8.5	3.3	11.1	10.2	13.7	1.6	9.1	13.4	5.9	1.2	100.0
	114	192	293	233	91	304	279	373	45	250	366	162	33	2735

Kako se može citati ova tabela?

Najpre se može uociti da pojedini oblici mirovnog aktivizma nisu ravnomerno raspoređeni. (Pratimo horizontalni sumarni pregled procentualne zastupljenosti oblika mirovnog aktivizma, u pretposljednem redu.) Iako nijedan oblik mirovnog aktivizma nije potpuno izostao, relativno gledano, najmanje je bilo projekata koji su se bavili pregovaranjem ili posredovanjem među sukobljenim stranama (1.6%), zatim prikupljanjem i diseminacijom podataka o ratnim zločinima i njihovim žrtvama, odnosno, pociniocima (3.3%) i saniranjem neposrednih posledica nasilja (4.2%).

Najzastupljeniji (21.3%) su bili razni oblici edukacije. Sa dovoljno valjanih razloga smo naknadno spojile dve kategorije mirovnih aktivnosti – edukaciju za nenasilje (F, 11.1%) i edukaciju za konstruktivno razrešavanje sukoba (G, 10.2%).

U slicnoj meri su bili zastupljeni i projekti koji se bave izgradnjom poverenja i pomirenjem (H, 13.7%) i zaštitom ljudskih/manjinskih prava (K, 13.4%).

Da li takva distribucija odgovara stvarnim potrebama sredina u kojima su lokalne mirovne organizacije delovale?

Iako unekoliko slicna, situacija u pojedinim zemljama ovog regiona se u znatnoj meri i razlikovala, te bi raspored mirovnih aktivnosti po pojedinim zemljama u regionu mogao bar delom da posluži u traganju za odgovorom. U ponudenoj tabeli je moguće videti kako je ukupan (kod nas registrovan) broj mirovnih akcija/projekata (2735) geografski raspoređen (poslednja kolona u tabeli). Medutim, zbog nepotpunosti te ukupne sume, na taj pregled se ne bi valjalo preterano oslanjati, što ne znaci da raspored pojedinih oblika mirovnih aktivnosti u svakoj od zemalja ponaosob ne nudi relevantnije podatke. Pogledajmo zato takvu jednu sliku:

- A. Saniranje neposrednih posledica nasilja - najviše takvih akcija/projekata bilo je u Bosni i Hercegovini (45.6%) i u Hrvatskoj (35.1%), a najmanje na Kosovu (0.0%).
- B. Zbrinjavanje izbeglica, raseljenih i deložiranih - najviše u Srbiji (58.8%) i Hrvatskoj (30.2%), a najmanje u Makedoniji (0.0%).
- C. Prikupljanje i distribuiranje humanitarne pomoci - najviše u Srbiji (74.1%), a najmanje u Crnoj Gori (0.7%).
- D. Uspostavljanje nasilno pokidanih veza - najviše u Hrvatskoj (46.6%) i Bosni i Hercegovini (30.2%).
- E. Prikupljanje/diseminacije podataka o ratnim zločinima - najviše u Srbiji (37.4%) i Hrvatskoj (34.4%), a najmanje na Kosovu (0.0%).
- F. Edukacija za toleranciju - najviše u Srbiji (36.2%) i Hrvatskoj (34.9%), a najmanje u Crnoj Gori (2.9%).
- G. Edukacija za konstruktivno razrešavanje sukoba - najviše u Srbiji (34.4%), Bosni i Hercegovini (22.2%) i Hrvatskoj (21.1%), a najmanje na Kosovu (5.7%).
- H. Izgradnja poverenja/pomirenje - najviše u Srbiji (35.7%) i Bosni i Hercegovini (32.4%).
- I. Posredovanje/pregovaranje - najviše u Hrvatskoj (55.6%), a najmanje u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori (0.0%).
- J. Javno zagovaranje politickog rešavanja konflikata - najviše u Srbiji (50.0%) i Hrvatskoj (25.0%), a najmanje na Kosovu (2.0%) i u Makedoniji (3.2%).
- K. Zaštita ljudskih/manjinskih prava - najviše u Hrvatskoj (30.3%), Bosni i Hercegovini (29.2%) i Srbiji (26.5%), a najmanje na Kosovu (3.6%).
- L. Analiza uzroka nasilja, stereotipa, kulture nasilja - najviše u Srbiji (50.0%) i Hrvatskoj (32.3%), a najmanje u Crnoj Gori (0.6%).

Ovu analizu možemo dodatno iskomplikovati, ali i približiti željenom ishodu ukoliko uključimo i drugu relevantnu dimenziju, odnosno, ukoliko svaku kategoriju mirovnih aktivnosti posmatramo hronološki, po godinama kada se odvijala. Naravno, tu hronologiju ne možemo valjano pratiti ukoliko ne uzmemo u obzir činjenicu da su lokalni mirovni aktivisti stupali na scenu u razlicito vreme, te vas upućujemo na podatke o osnivanju (anketiranih) nevladinih mirovnih organizacija (**Prilog br. 6**). Ovde želimo da naglasimo samo to da je do 1995. godine bilo registrovano svega 20% organizacija, da su, na primer, organizacije sa Kosova (koje su se odazvale našem pozivu) osnivane tek pocev od 2001. godine, a da je slicna situacija i sa organizacijama iz Crne Gore. Takođe,

ne smemo zaboraviti ni to da je u pojedinim sredinama bilo aktivnih pojedinaca ili grupa i pre pojave mirovnih nevladinih organizacija (ili su oni delovali u okviru organizacija koje se nisu odazvale na našu anketu).

Ukratko, hronološka analiza oblika mirovnog aktivizma (koju ovog puta kombinujemo sa geografskom) pruža sledeće uvide:

A. Saniranje neposrednih posledica nasilja (tretman post-traumatskog stresa, rad sa žrtvama silovanja i sl)

Rekli smo da je ovakvih akcija najviše bilo u Bosni i Hercegovini (45.6%) i u Hrvatskoj (35.1%), a nije ih bilo na Kosovu (0.0%).

U Hrvatskoj je rad na takvim projektima počeo 1992. godine, u Bosni i Hercegovini 1995. i u obe sredine se kontinuirano radi na takvim projektima sve do sada – manje ili više intenzivno.

U Srbiji ih je, relativno gledano, bilo manje (14.9% od ukupnog broja takvih akcija), ali su i one realizovane u kontinuitetu, od 1993. do danas.

U Makedoniji ih je bilo od 1998. do 2000. godine, pa ih više nema, u Crnoj Gori samo po jedan projekat 1993. i 1994., a na Kosovu ih, po podacima kojima raspolažemo, nije ni bilo.

B. Zbrinjavanje izbeglica i raseljenih/deložiranih lica

Ovakvih projekata je najviše bilo u Srbiji i Hrvatskoj i rad na njima je kontinuiran.

U Hrvatskoj su počeli da se realizuju 1991. godine (dva takva projekta), da bi se potom (od 1993.) njihov broj uvećao na 4-6 godišnje.

U Srbiji se počelo 1992. godine i do 1994. je bilo po dva takva projekta godišnje. Godine 1995. broj projekata naglo raste na 12 i sa sličnim intenzitetom se nastavlja sve do danas.

U Bosni i Hercegovini se jedan do dva takva projekta godišnje počinju javljati od 1996. godine, a u Crnoj Gori od 2000. godine.

Na Kosovu je po jedan takav projekat postojao 1995, 1996. i 2004. godine, a u Makedoniji ih nije bilo.

C. Prikupljanje/distribucija humanitarne pomoći

I u Srbiji, i u Hrvatskoj sa ovakvim akcijama počelo se još 1992. godine. U Srbiji su se takve akcije kontinuirano obavljale (od 10 do 20 godišnje), a u Hrvatskoj je bio prekid između 2000. i 2004. godine (broj takvih akcija kretao se od 1 do 5 godišnje).

U Bosni i Hercegovini se lokalni mirovnjaci time kontinuirano bave od 1994. godine (od jednog do 3 projekta godišnje).

U Makedoniji od 1998. godine do danas (po dva-tri projekta godišnje).

U Crnoj Gori po tri takve akcije od 2001. do 2004. godine.

Na Kosovu registrujemo jednu takvu akciju 1995. godine, i po jednu 2003. i 2004. godine.

D. Uspostavljanje nasilno pokidanih komunikacijskih veza

U Hrvatskoj i u Srbiji takve akcije otpocinju još 1991. godine i, zanimljivo, traju u kontinuitetu sve do 2004. I u jednoj i u drugoj sredini broj takvih akcija je uvecan između 1995. i 1999. godine.

U Bosni i Hercegovini pocinju od 1995., a na Kosovu od 1999. godine i kontinuirano se sprovode do 2004. godine.

U Makedoniji smo registrovale dve takve akcije – u 1999. i u 2000. godini.

U Crnoj Gori ih uopšte nije bilo.

E. Prikupljanje/diseminacija podataka o ratnim zlocinima i njihovim žrtvama/pociniocima

Iako u manjem obimu, lokalni mirovni aktivisti iz Hrvatske i Srbije se ovim projektima, i to kontinuirano bave od samog pocetka ratnih zbivanja – u Hrvatskoj od 1991., a u Srbiji od 1992. godine. Brojnost im se povecava u 2003. i 2004. godini.

U Bosni i Hercegovini se s takvim projektima otpocinje 2000. godine, a u Crnoj Gori 2002. godine, i na njima se još uvek radi.

Na Kosovu i u Makedoniji nismo registrovale tu vrstu aktivnosti.

F. i G. Edukacija za toleranciju i za konstruktivno razrešavanje sukoba (zbirno)

Ovo je najbrojnija kategorija akcija. Njih ima u svakoj sredini, samo se razlikuju godine u kojima se pocelo – u Hrvatskoj 1991., u Srbiji 1992., u Makedoniji 1995., u Bosni i Hercegovini 1996., u Crnoj Gori 1997., i na Kosovu 2000. godine. Iako brojno razlicito zastupljen (u Hrvatskoj i Srbiji ih bude i više od 20 godišnje), rad na ovim projektima je kontinuiran i traje sve do danas.

H. Izgradnja poverenja/pomirenje

I u ovom slučaju je situacija slična kao u prethodnom, osim što je ova vrsta akcija znatno manje zastupljena: s njima se počinje 1992. godine (Hrvatska i Srbija¹¹), 1993. (Bosna i Hercegovina), 1997. (Makedonija), 2000. (Crna Gora) i 2001. (Kosovo), traju kontinuirano, od početka do 2004, a broj im se u svim sredinama uvećava od 2000. godine.

I. Posredovanje/pregovaranje

Ova najmalobrojnija vrsta mirovnih akcija počinje se pojavljivati tek od 1996. (u Hrvatskoj), odnosno, od 1997. (u Srbiji).

Na Kosovu smo od 2002. godine registrovale šest takvih projekata (za jedan nema podataka iz koje je godine).

U ostalim sredinama ih nije bilo.

J. Javno zagovaranje političkog rešavanja konflikata (mitinzi, javni protesti, saopštenja, javne publikacije i sl.)

Ove vrste akcija ima u svim sredinama, samo se razlikuju broj i vreme njihovog pojavljivanja. Trebalo bi napomenuti da u ovoj kategoriji ima dosta (12) akcija za koje nisu specifikovane godine dešavanja (Najviše u upitnicima iz Hrvatske – osam).

U Srbiji se s javnim protestima počelo još 1990. godine, a najviše ih je bilo 1992. (13) i između 1996. i 2000. (po 7 do 14 godišnje), a ima ih u nešto manjem broju sve do 2004. godine.

U Hrvatskoj se otpočelo 1991. i traje sve do danas (sa povećanim intenzitetom 2003. i 2004. godine).

U Crnoj Gori registrujemo jednu takvu akciju 1992. godine a potom prekid do 1996, od kad se kontinuirano javljaju sve do 2004. (sa povećanim brojem od 2002. godine).

U Makedoniji se po četiri takve akcije javljaju 2001. i 2002. godine, a na Kosovu po dve 2003. i 2004. godine.

K. Zaštita ljudskih/manjinskih prava

Na ovoj veoma zastupljenoj vrsti projekata se kontinuirano radi u svim sredinama, s tim što se razlikuju godine u kojima se počelo. Od 1990, odnosno 1991. se otpočelo u

¹¹ Potpuni pregled ove vrste mirovnih aktivnosti u Srbiji i Crnoj Gori može se naći u: Blagojević, Marina, i Nataša Milenković. *Suocavanje s prošlošću: Izveštaj za Srbiju i Crnu Goru*. Beograd: Quaker Peace and Social Witness, 2004.

Hrvatskoj i Srbiji, od 1993. u Bosni i Hercegovini i Makedoniji, 1999. na Kosovu, a 2001. u Crnoj Gori.

U svim sredinama se uočava povećanje broja ovih projekata.

Takođe, valja napomenuti da je i ovde bilo dosta (15) projekata za koje nije bila naznačena godina, a najviše iz Srbije (za osam takvih projekata).

L. Analiza uzroka nasilja, kulture nasilja

Iako mnogi mirovni aktivisti ukazuju na odsustvo adekvatnih resursa za analitički rad, ipak smo registrovale 160 ovakvih projekata. Najviše ih je bilo u Srbiji (81) i Hrvatskoj (52), ali ih je bilo i u Bosni i Hercegovini (19) i Makedoniji (8). U Crnoj Gori smo uočile samo jedan (2003. godine), a na Kosovu nijedan.

Takođe, uočava se značajniji porast broja analitičkih projekata u 2003. i 2004. godini.

3.3. Delotvornost preduzetih akcija/projekata

O delotvornosti mirovnih projekata je uvek teško govoriti. Takvi projekti često za cilj imaju složene društvene promene (na primer, »poboljšanje odnosa među sukobljenim grupama«), gde je neizvesno može li se eventualno ostvarena promena pripisati delovanju baš tog specifičnog pokušaja koji je primenjen. Uvek je teško tvrditi da je mirovna aktivnost A dovela do društvenog ishoda B, jer je on najčešće ishod kumulativnog delovanja niza činilaca koje tek delom imamo u vidu.

I sam način na koji se vrši evaluacija učinka mirovnih projekata može da doprinese izvitoperenoj predstavi o njihovoj delotvornosti. Naime, evaluacija se uglavnom oslanja na subjektivnu procenu eksternih i/ili internih evaluatora i/ili fokus grupa (korisnika programa). Čak i kad se uspostave kredibilnija merila na osnovu kojih se procenjuje da je izvesan učinak nastao zbog određene mirovne akcije, preostaje nam da odgovorimo na jedno temeljno pitanje: Na osnovu čega ćemo tvrditi da je taj učinak doista relevantan za mir¹²?

Pogotovu u početku, lokalne mirovne inicijative su nastajale spontano, autohtono, bez precizno planiranog programa delovanja (odnosno, bez detaljno razrađenog programa nalik nacrtu istraživanja, gde evaluacija predstavlja integralni deo planiranja) i najčešće bez ikakve strane pomoći. Počeci delovanja jedne od najstarijih mirovnih organizacija u regionu, Centra za antiratnu akciju iz Beograda, to jasno pokazuju:

¹² O tome više u: Anderson, Mary B, and Lara Olson. *Confronting War: Critical Lessons for Peace Practitioners*. Cambridge, MA: The Collaborative for Development Action, Inc, 2003.

Prva naša akcija je bila pozivanje na dezerterstvo iz gradanskog rata (poziv je upućen na Konferenciji za štampu u Međunarodnom pres centru, u Beogradu). Ponudena je pravna zaštita pojedincima koji odbijaju da se odazovu vojnom pozivu. Takođe, pokrenuta je peticija da se omogući civilno služenje vojske (prigovor savesti) i da se odredba o mobilizaciji stavi van snage. Peticija je upućena našim vlastima – tadašnjem Predsedniku države, Cosicu, a potpisivale su je i međunarodne organizacije, kao posebna vrsta podrške...

U početku smo se bavili baš propagandom mira, odnosno antiratnim akcijama koje su bile izvođene napolju, na ulicama i u parkovima (na primer, Mirovni piknik, održan u Pionirskom parku, ili doček mirovnjaka iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske koji su došli u Beograd da od Miloševića traže da potpiše Mirovnu Povelju. Zajedno sa Bosancima smo tražili i prijem kod tadašnjeg predsednika predsedništva Jugoslavije, Branka Krstića. Ili, organizovali smo veliki rok koncert protiv rata u Bosni, pod naslavom »Ne racunajte na nas«, sa puno propagandnog materijala (nije sacuvano!), uz pristustvo oko 50.000 ljudi. Učestvovali su umetnici Mirjana Karanović i Rade Šerbedžija. Organizovane su i mega akcije »Crni Flor«, »Poslednje zvon« i slične.

Zatim, već 1992. smo se angažovali na formiranju ad hoc suda za ratne zločine pocijane na prostoru bivše Jugoslavije i decembra, u San Remu, je održan prvi međunarodni skup na temu međunarodnog suda za ratne zločine, kad je na engleskom objavljena i studija o tome¹³. Zatim smo i sledeće godine u Briselu organizovali sličan skup, uz pomoć National Endowment for Democracy, i tako je Centar postao inicijator Tribunala, čiji osnivač su Ujedinjene Nacije.

Bavili smo se i pisanjem antiranih saopštenja, koja su objavljivana u dnevnim novinama. Republika je obavezno sve objavljivala što smo saopštavali i mi i ženske organizacije. Tu smo objavljivali i tekstove na temu nacionalizma. Pravili smo mirovne planove i učestvovali u njihovom lobiranju, i narocito smo bili zalegli 1993. godine za Vens-Oven mirovni plan za Bosnu i Hercegovinu, ali je on bio potopljen od strane Sjedinjenih Američkih Država i Vorena Kristofera, iako je bio mnogo bolji nego plan kontakt grupe, koji se pojavio 1994. godine i koji je praktično značio podelu Bosne i na osnovu koga je napravljen Dejtonski sporazum. O svemu tome mirovne organizacije nikada nisu bile konsultovane. *Vesna Pešić, Centar za antiratnu akciju, Beograd*

Donacije za strukturirane projekte su pristizale tek kasnije i poveravane su često baš takvim grupama entuzijasta okupljenih potrebom da na neki način preduprede ili promene tok događaja koji je jugoslovensko društvo vodio u katastrofu.

Iz prispelih odgovora na upitnik je izvesno da naši respondenti imaju punu svest o složenosti pitanja delotvornosti, opšte uzev, a posebno da su svesni teškoca međusobnog poredenja specifičnih mirovnih akcija i izdvajanja neke koja bi se mogla smatrati najdelotvornijom. Jer, kako kaže jedan naš sagovornik, »radi se uglavnom o pionirskim ili na drugi način jedinstvenim aktivnostima« koje su se odvijale u »javnom prostoru«, gde je teško reci ko je sve od toga i koliko imao koristi. Otud nije bilo lako jednoznačno odgovoriti na pitanje o delotvornosti mirovnih akcija i projekata.

Pa, o efektima je veoma teško govoriti. Nisu naše mirovne akcije imale uspeha u nekom praktičnom smislu, da se obustavi rat, ali su bile efikasne utoliko što se znalo da u Srbiji ima mirovnih grupa, da se protive ratu, da su protiv nacionalizma; održali smo neki ugled time što smo se angažovali... Ono što sam govorila o akcijama za obustavljanje bombardovanja Sarajeva sa Pala je ipak bilo delotvorno, ne odmah, i možda ne baš zato što smo mi lobirali, ali se desilo, a mi smo tu svest pokrenuli, bar ja tako mislim. Dakle, to

¹³ Biserko, Sonja (Ed.). *Yugoslavia Collapse, War, Crimes*. Belgrade: Centre for Anti-War Action and Belgrade Circle, 2003.

pokretanje svesti o necemu¹⁴ (ratnim zločinima, granatiranjima Sarajeva, o pritisku na izbeglice, diskriminaciji itd.) jeste bilo efikasno. Treba imati u vidu da je danas, recimo, normalno da u zakonu postoji opcija civilnog služenja vojske, a u vreme kada smo ga pokretali, to pitanje je bilo veoma bogohulno. A, eto, uspeh je usledio. Tu spada i veliki napredak u pogledu poštovanja ljudskih prava, ali to se odnosi na ceo nevladin sektor; time su se mnogi bavili. Vesna Pešić, Centar za antiratnu akciju, Beograd

Naši projekti su unekoliko specifični zbog toga što se ne odnose na neku konkretnu grupu korisnika, te je stoga mnogo složenije i delikatnije proceniti »potrebe korisnika«. Analiza potreba koju smo sprovele pre dizajniranja ovih projekata pokazala je da su žene nevidljive u lokalnoj istoriji na gotovo svim planovima, u zvaničnoj, oficijelnoj istoriji, u postojećim historiografskim knjigama, u poduhvatima reprezentacija prošlih vremena (izložbene postavke i povremene izložbe), ali i da su iz javne memorije izbrisane i istiskivane iz javnog prostora (imena ulica i gradskih prostora). U tom smislu, naši projekti su svakako doprineli osvešćivanju i uoblicavanju potrebe za saznanjima ove vrste, mnogo više nego što su odgovorili na postojeću potrebu... *Ženska mirovna grupa, Pancevo*

Iako obazrivo, naši respondenti ipak ističu pozitivne učinke mirovnih akcija, i to izražene na više razina - kod neposrednih »korisnika« (grupa u fokusu), kod samih »izvodaca« (realizatora programa), ali i u široj zajednici. Ilustroćemo to jednim konkretnim primerom složenih efekata rada sa manjinskim grupama u Vukovarsko-srijemskoj županiji:

Projekt je pokrenuo prvo partnerstvo jedne NVO i Županije, te suradnju dvije županije na specifičnom pitanju nacionalnih manjina. Osnovana je radna grupa predstavnika nacionalnih manjina koja je prerasla u Koordinaciju nacionalnih manjina Vukovarsko-srijemske županije. Izgrađen je poseban odnos Koordinacije za ljudska prava Vukovarsko-srijemske županije i nacionalnih manjina. Predstavnici nacionalnih manjina koji su sudjelovali u projektu postali su predsjednici manjinskih Vijeća. Ostvarena suradnja s manjinama i među njima ostala je trajna i nevezana uz projekt, a postala je i primjer cijeloj zajednici i regiji u cjelini. Postoji briga za »manje manjine« i njihovu problematiku svih ostalih manjina uključenih u Koordinaciju, te zajednički istupi u zahtjevima za rješavanje problema jedne nacionalne manjine ili svih u cjelini. Istarska županija zatražila je da njihove manjine budu trajno uključene u sve edukacijske projekte Vukovarskog instituta za mirovna istraživanja i obrazovanje – VIMIO, uključujući i projekt za dječije vrtice. Potpisana je zajednička izjava nacionalnih manjina i političkih stranaka nazvana »VUKOVAR ZAJEDNO« (Prilog br. 7). Napisan je projekat za obnovu kulturnih i vjerskih objekata u ime svih nacionalnih manjina te pružena podrška projektu Dječije vrtice »VUKOVAR ZAJEDNO«. Manjine su zajedničkim pismom nominirale Vukovarski institut za mirovna istraživanja i obrazovanje – VIMIO za županijsku povelju za doprinos uspostavljanju suradnje među nacionalnim manjinama, koju je VIMIO i dobio. Tjednu Europe pridružen je i Dan nacionalnih manjina, prema odluci Koordinacije.

I kao zaključak, izgleda da je postignuto ono što je većina smatrala nemogućim: suradnja nacionalnih manjina između sebe te suradnja nacionalnih manjina sa Županijom... *Vukovarski institut za mirovna istraživanja i obrazovanje – VIMIO, Vukovar*

Evo kraceg pregleda mirovnih akcija i ostvarenog uticaja na ciljne grupe, same mirovne organizacije i/ili mirovne aktiviste i na širu zajednicu u kojoj su aktivisti delovali.

¹⁴ Kurziv naš.

⊙ Uticaj na neposredne korisnike/grupe u fokusu

Mnoge mirovne akcije su bile edukativne prirode i kod njih je relativno lako prepoznati, pa i sameriti *neposredni ucinak* (broj ucesnika, njihovu procenu svrsishodnosti ponudjenih novih znanja/sposobnosti i neke druge aspekte uspešnosti seminara). Otud se, možda, taj tip aktivnosti najčešće i istice kao najdelotvorniji, pogotovu kad je rec o edukaciji mladih osoba.

Medutim, naši respondenti prepoznaju i složenije, posredne efekte mirovne edukacije, koji su *garancija transfera i održivosti izazvanih promena*. Cesto se, na primer, ukazuje na to da se zahvaljujuci edukaciji određenih grupa stanovništva povecavao broj mirovnih aktivista (Centar za mirovne studije - CMS, Zagreb; Kosovo Organisation for New Initiatives – KONI, Prizren; Mirovne studije, Beograd; Otvoreni univerzitet, Subotica; Mali korak - Centar za kulturu mira i nenasilja, Zagreb; Vukovarski institut za mirovna istraživanja i obrazovanje – VIMIO, Vukovar) spremnih da stecena umeca koriste na dobrobit mira.

Slicno je i sa edukacijom za nenasilno rešavanje sukoba. Ta edukacija je godinama obavljana vaninstitucionalno, jer tadašnje školske vlasti nisu bile voljne da takve sadržaje puštaju u školske programe. Tom prilikom je ne samo obucen veliki broj zainteresovanih prosvetnih radnika koji su kasnije, nakon promene prosvetnih vlasti i preduzetih reformi u obrazovanju vec bili spremni da obavljaju tu vrstu nastave, vec je stvorena i *društvena svest o potrebi za takvom vrstom edukacije* (te je otud ona i legalizovana). Poslednjih godina ti sadržaji su ušli u zvanične školske programe u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Srbiji i Crnoj Gori. Kada se pocinjalo, legalizacija ove vrste edukacije je bila tek dalekosežan cilj na ciju realizaciju se moralo cekati godinama...

Obrazovanje za nenasilje u meduvremenu je prodrlo u razne sfere, postoje programi i na državnoj razini, u okviru nadležnih ministarstava. Ako to i nije uvijek ono o cemu smo govorili i na cemu smo radili u malim grupama pocetkom devedesetih, cinjenica je da danas postoji i literatura na hrvatskom, i kolegiji o nenasilnom rješavanju sukoba na pojedinim fakultetima. *Aida Bagic, Zagreb*

...uvedena je nenasilna komunikacija u razrednu nastavu u osnovnim školama. *Helsinški parlament gradana - hCa, Banja Luka*

...otvorili smo puteve za filozofiju mira i tolerancije u školama, povezali ucenike i profesore iz dva razlicita nacionalna sistema. *Omladinski centar Gornji Vakuf - Uskoplje*

Na primer, program Ucionica dobre volje je donela nešto novo velikom broju i nastavnika i ucenika, a kasnije je program implementiran u Gradansko vaspitanje za 1. razred srednje škole. *Dragan Popadic, Grupa MOST – udruženje za saradnju i posredovanje, Beograd*

O delotvornosti rada sa mladima govore mnoge organizacije. Kao primer se može navesti efekat programa Mlada Miramida (Centar za mirovne studije - CMS, Zagreb) gde

se počelo sa radom na aktiviranju mladih, da bi se konacno došlo i do toga da oni aktivno ucestvuju u kreiranju Nacionalne strategije za mlade u Hrvatskoj¹⁵.

Mlada MIRamiDA je program koji je među prvima u Hrvatskoj počeo raditi na osnaživanju aktivizma mladih i propitivanju odnosa države prema mladima. Ovaj program okrunio je svoj rad sudjelujući i na kraju svjedočeci donošenju Nacionalnog programa djelovanja za mlade u Hrvatskoj. *Centar za mirovne studije - CMS, Zagreb*

Pored edukativnih programa, delotvornost se prepoznaje i u mnogim drugim oblicima mirovnih aktivnosti od kojih su neke bile usredsredene na neposredne korisnike:

- Pružanje pravne pomoći (Dokumentaciono informacijski centar »VERITAS«, Beograd),
- Zaštita prava posebno ugroženih (civilnih žrtava rata, manjina, porodica poginulih i nestalih...),¹⁶
- Zaštita i promocija ljudskih prava,
- Rad na poboljšanju efikasnosti sudova i pružanje pomoći u rješavanju slučajeva na općinskim sudovima na ratom pogođenim područjima, te postizanje jednakosti pred zakonom svih građana Hrvatske (Koalicija za promociju i zaštitu ljudskih prava, Osijek),
- Rad sa ratnim veteranima (Društvo za zaštitu mentalnog zdravlja ratnih veterana i žrtava ratova 1991 – 1999, Novi Sad),
- Uklanjanje komunikacijskih blokada (Forum građana Tuzle),
- Uspostavljanju komunikacije među antagoniziranim etničkim grupama (Otvoreni Univerzitet Subotica),
- Projekat Pocitivanje na razlikite (Violeta Petroska Beška, Skopje),
- »Exchange Program for Tolerance in Sarajevo. It helped us a lot to create partner organisation from Sarajevo in order to develop different activities for

¹⁵ O tome opširnije u prikazu ove studije slučaja, **Prilog br. 7**

¹⁶ Podaci Helsinškog odbora za ljudska prava u istraživanju »Između integracije i održivog povratka«, 2001, govore nešto o tome kako izbeglice u Srbiji vide inostrane organizacije: »Strane humanitarne organizacije prividno lošije prolaze od Crvenog krsta u ocenama izbeglica. No, ova slika može da zavara, jer niko od ispitanika s njima nije imao loše iskustvo, nego je čak njih 30 odsto bilo bez ikakvih neposrednih kontakata sa ovom vrstom organizacija. Njih 48 odsto o njima ima pozitivno mišljenje i dobra iskustva, a 18 odsto primećuje da od stranih humanitarnih organizacija nije dobilo nikakvu pomoć. Odgovori variraju od: »nisam koristio njihove usluge«, »nije bilo kontakata«, »od stranih nismo ništa dobili«, »nisu nam pomagale strane humanitarne organizacije«, »ne znam ništa o stranim humanitarnim organizacijama«, »u to nisam upućen«, »nismo imali sa njima dodira, oni su više posećivali kolektivne smeštaje«, do: »zadovoljan je«, »i oni su ranije pomagali, sada više ne«, »dobar u suštini«, »nismo od njih ništa direktno dobili već preko Crvenog krsta«, »jednom od Malteške crkve«, »dobio sam jednom pomoć od Karitasa«, »bili su dobri, pomoć u hrani«, »pomoć u odeli i hrani«, »pomoć u hrani i retko u odeli«, »Norveška, CARE, pomoć u hrani«, itd. Ispitanici očito ne razlikuju pomoć koju Crveni krst distribuira od one koju strane humanitarne organizacije neposredno dele. Vrlo je zanimljivo kako posle deset godina izbeglicke agonije i stvarno velikih napora pojedinih stranih organizacija one ostaju neprepoznate u svesti ispitanika, ili doživljavane na krajnje neobicne načine (»Malteška crkva«) dok se pomoć pripisuje Crvenom krstu.«

peace building in Kosovo as well as in Bosnia and Herzegovina.« (Network of Peace Movement – Kamenicë, Kamenica).

U drugim primerima ucinak delovanja ogledao se u pokretanju širih društvenih promena. Evo nekoliko navodenih primera:

- Uspostavljanje evidencije žrtava rata (Dokumentaciono informacioni centar »VERITAS«, Beograd)
- Uspostavljanje foruma gradana (Otvoreni Univerzitet Subotica)
- Edukacija za civilno društvo (Otvoreni Univerzitet Subotica)
- Rad sa manjinama (Vukovarski institut za mirovna istraživanja i obrazovanje – VIMIO, Vukovar)
- Izdavanje casopisa (ARKzin, Zagreb; Voice Centra za antiratnu akciju, Beograd) i drugih publikacija

Ovim se lista delotvornih akcija ocigledno ne iscrpljuje, jer je dosta respondenata odgovorilo da sve akcije koje su navodili kao primere svoje delatnosti smatraju primerenim stvarnim i aktuelnim potrebama korisnika, te da je njihova realizacija doprinela samoodrživosti realizovanih projekata.

No, ovaj pregled neposredne delotvornosti mirovnih projekata ne bi bio potpun ukoliko ne pogledamo ko sve cini tu grupu »korisnika«.

⊙ **Ko su bili korisnici/ciljne grupe?**

I onima koji su popunjavali upitnike, a i nama dok smo ih obradivale, bilo je podjednako teško precizno da artikulišemo i sistematizujemo korisnike mirovnih akcija. Zbog toga je, pretpostavljamo, u mnogo slucajeva (64%!) rubrika u upitniku »korisnick« ostala nepopunjena.

Ipak, cini nam se da od ovog pokušaja nije trebalo potpuno doci ruke. Zato evo jednog moguceg (možda nespretnog) pokušaja klasifikacije korisnika, za slucajeve za koje smo raspolagale tom informacijom:

- NVO sektor (na primer: aktivistkinje ženske mirovne mreže¹⁷; aktivisti nevladinih organizacija; aktivisti mirovnih, braniteljskih i udruga za ljudska prava; aktivistkinje i aktivisti civilnog društva; aktivistkinje iz ex YU; aktivistkinje iz Evrope; aktivistkinje iz SAD i sl)

¹⁷ Koristimo formulacije kategorija korisnika kako su navodne u upitnicima.

- Profesionalne grupe (na primer: prosvetni/e radnice/ci; novinari/ke; nezavisni novinari; mediji; profesionalna i stručna društva; sportski radnici; socijalni radnici/ce; vaspitacice; učitelji/ce; advokati/kinje; javni radnici; pravnici; sudije; školski psiholozi i pedagozi; književnici; publicisti; istražitelji Haškog tribunala; zdravstvo; istraživači nasilja; intelektualci Srbi i Albanci i sl.)
- Javnost (na primer: široka (lokalna) javnost; javnost kojoj su bile dostupne publikacije; korisnici podataka; javno mnjenje; posetioci + šira javnost putem medija; zainteresirani građani i građanke; građani/ke Kotora; građani Beograda; građani Bosne i Hercegovine; građani opština Priboj, Prijepolje i Nova Varoš i sl.)
- Žrtve rata (na primer: izbegla i raseljena deca; izbegle i raseljene žene; izbegli i raseljeni u privatnom smeštaju i u kolektivnim centrima; izbjegli Romi i Bošnjaci sa Kosova; izbegli Srbi iz Hrvatske; izbegli iz Hrvatske, Bosne i sa Kosova; izbeglička populacija u centrima za kolektivni smeštaj i sl.)
- Državne/političke institucije i organizacije (na primer: članovi političkih stranaka demokratske orijentacije; aktivisti političkih stranka; aktivisti/kinje političkih partija; članovi općinskih vijeća; nosioci javnih funkcija; predstavnici institucija vlasti; lokalna samouprava i sl.)
- Manjine/marginalizovane grupe (na primer: Romi; Bošnjaci; Albanci; raseljeni Romi od Kosova; Romi koji su bili u nacističkim logorima za vreme 2. svetskog rata; Romi-žene i djeca; romska populacija; romska deca; romsko naselje na Cetinju i Podgorici; udruženja i neformalne grupe nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini; razne etničke grupe; predstavnici organizacija nacionalnih manjina; organizacije i institucije nacionalnih manjina; predstavnici manjina iz centralne i istočne Evrope; pripadnici crnogorsko-srpske i romsko-egipćanske zajednice u opštini Nikšić; pripadnici manjinskih zajednica; manjine; hendikepirani; invalidi; penzioneri; pripadnici religijskih zajednica; druge ugrožene grupe; HIV/AIDS; deca od 6 do 14 godina; domicilno stanovništvo - Srbi, Romi, Madari, Slovaci, Jevreji, Hrvati; učenici od etnički mešani sredni učilišta; učenici od II-IV odel. od etnički mešani osnovni učilišta; mladi od site nacionalnosti; žene iz Sev. Kos. i enklava i sl.)

- Ostali (na primer: članovi sindikata; pripadnici verskih zajednica; vernici; ateisti; »site koi sakaat da gi naucat tehnikite na pozitivno komuniciranje i iznaoganje na mirovni rešenija« i sl.).

S obzirom da su edukativni projekti veoma zastupljen oblik lokalnih mirovnih aktivnosti, i da su cesto isticani kao posebno delotvorni, pa i posebno održivi, još jedna klasifikacija nam se ucinila informativnom, a to je podela svih korisnika u dve grupe: (1) deca i mladi i (2) ostali. Po toj podeli, deca i mladi cine petinu (21.3%) ukupnog korpusa korisnika/grupa u fokusu.

Sve više kako lokalnih tako i medunarodnih organizacija pocelo se baviti radom s mladima tako da je tim programa Mlade MIRamiDe donio odluku da smanji aktivnosti te ih s vremenom potpuno ugasi jer smo smatrali da su udruge mladih i mladi kao grupacija dovoljno osnaženi da krenu s nama raditi kao partneri a ne više kao korisnici cime jasno dajemo do znanja da tzv. korisnike treba u jednom trenutku poceti tretirati kao suradnike i partnere naspram dugogodišnjeg osnaživanja gdje su ti korisnici konstantno u podređenom položaju s manje znanja, resursa i informacija. *Centar za mirovne studije - CMS, Zagreb*

⊙ **Dobrobit za lokalne organizacije/aktiviste**

No, bilo posredno ili, rede, neposredno, dobrobit od rada na mirovnim projektima su videle i same organizacije kojima je to bila prilika da nauce potrebne veštine. To je posebno slucaj sa organizacijama koje su ranije formirane i imale dovoljno prilika da i tako, iskustveno, sticu potrebna znanja i izoštravaju merila sopstvene odgovornosti za aktivnosti kojima se bave, pa time da steknu i odgovarajuci renome bilo kod donatora, bilo u zajednici u kojoj deluju.

U svakom slucaju, pomoc lokalnim aktivistima je stizala u vidu specifodne obuke za pojedine oblasti mirotvornog rada (conflict resolution, mediation, negotiation i sl), te su oni potom mogli da ih prenose i nadograduju kroz razne edukativne projekte. Medutim, mnogi su dobijali i sistematsku obuku iz oblasti neophodnih tehnicko-proceduralnih znanja o tome kako da se organizuju i rukovode organizacijom, kako da koncipiraju i realizuju projekte, kako da apliciraju kod donatora.

Bliske ovima su i druge profesionalne koristi o kojima govore naši respondenti: dobijena strucna literatura¹⁸, učešće u radu medunarodnih profesionalnih skupova, objavljeni radovi u stranim casopisima, razna priznanja. To je, svakako, doprinelo gradenju samopouzdanja, ali i renomea - ne samo kod donatora vec i u sredinama u kojima su delovali, ili bar kod korisnika sa kojima su neposredno radili:

Procedure koje sam naucila kroz menadžment celovitog projekta bile su za mene krajnje korisne. One su definisane i ukoliko se ispoštuju, nema zabuna, niti pogrešnih

¹⁸ Posebno važno za organizacije iz Srbije koja je više godina bila u potpunoj, pa i toj, informativnoj, izolaciji.

tumacenja. Sve je jasno definisano. Osecaj samostalnosti u realizaciji projekta; nikada nisam imala osećaj da neko »odozgo« kontroliše realizaciju, već da se dodeljeni novac troši na najracionalniji način za ono čemu je namenjen što je unapred isplanirano. *Svetlana Kijevčanin, Beograd*

Najvrednijim smatramo povjerenje koje smo stekli od međunarodnih organizacija koje su nas finansirale. Naravno mi smo se uvijek trudili da budemo na visini zadatka, a za uzvrat organizacije kao National Endowment for Democracy npr. i danas finansiraju naš rad, jer lokalne NVO još nisu u poziciji da budu partner vlastima, ili bar to mi nismo kao vječiti opozicionar vlastima koje još uvijek flagrantno krše ljudska prava. Još uvijek smo u situaciji da možemo opstati samo uz pomoć stranih organizacija. *Forum građana Tuzle*

»Plodna razmena ideja sa stručnjacima i intelektualcima iz Evrope i Amerike« (*Beogradski krug*), mogućnosti uspostavljanja kontakata, dobri odnosi sa ljudima koji »rade na pravim mestima« (*Andrej Nosov, Beograd; Odbor za građanske inicijative, Niš*), želja i spremnost da se nastavi sa započetim aktivnostima (*Kosovo Organisation for New Initiatives - KONI, Prizren; Vukovarski institut za mirovna istraživanja i obrazovanje – VIMIO, Vukovar*), osećaj pripadnosti širem kontekstu u kome delujemo graden kroz povezivanje na globalnoj razini, osećaj zajedništva, razmena aktivista i aktivistkinja, upoznavanje sa iskustvima drugih sredina - su često isticane dodatne dimenzije te vrste dobrobiti.

Ta saradnja nam je, tokom ratnih godina ali i kasnije, bila važna kopca sa normalnim svetom, mogućnost da korigujemo i neka naša shvatanja koja su nam izgledala »objektivna« a u stvari prilično iskrivljena. *Dragan Popadić, Grupa MOST – udruženje za saradnju i posredovanje, Beograd*

Poput citiranog Dragana Popadića, i drugi respondenti skreću pažnju na to da je dobrobit od inostrane pomoći bila i bolje razumevanje konteksta u kome su delovali (bolje razumevanje potreba lokalne zajednice, veća spremnost da se saslušaju potrebe onako kako ih ciljna grupa artikuliše), pa čak i »gradenje osjećaja da je na promene moguće utjecati« (*Mladen Majetić, Zagreb; Udruženje građana »Istina i pomirenje«, Sarajevo*).

Pa mi ništa nismo znali o civilnom društvu u praktičnom smislu reči, sem teorijski, o čemu se raspravljalo i pisalo po časopisima još osamdesetih godina (prve takve organizacije su krenule u Sloveniji i bile proglašene za antidržavne), a kod nas u Srbiji smo nas desetero probali da registrujemo organizaciju za borbu protiv smrtne kazne, ali u tome nismo uspeali jer je udruženje proglašeno kao neustavno... Dakle, da nije bilo te saradnje sa spoljašnjim donatorima teško da bismo danas imali toliko NVO grupa, jer oni su praktično pokrenuli tu delatnost i ona danas pokriva sve važnije probleme. *Vesna Pešić, Centar za antiratnu akciju, Beograd*

Kvantitativno izraženi, dominantni (najčešće pominjani) su sledeci aspekti inostrane pomoci:

o finansijska podrška	69%
o logisticka podrška	13%
o konsultantska podrška	6%
o trening/obuka	5%
o ostalo	7%

U saradnji sa donatorima neki lokalni aktivisti koji su se odazvali na našu anketu dodatno cene fleksibilnost, »zajednicki doprinos vidljivom otporu matricama strukturalnog nasilja«, solidarnost, transparentnost, kontinuiranu podršku, promptno/uvremenjeno reagovanje, zajednicko rešavanje problema, dobru komunikaciju, mogućnost korišćenja podataka prikupljenih kroz realizaciju projekata.

3.4. Problemi u saradnji s inostranim partnerima

Kolikogod značajne i cenjene ove vrste pomoci bile, u saradnji s inostranim partnerima bilo je i problema. Možda u poecima svog delovanja lokalni aktivisti nisu imali sva potrebna proceduralna znanja, ali su zato imali jaku unutrašnju motivaciju, razna relevantna profesionalna znanja i dobro poznavanje konteksta delovanja. Taj raskorak je otvarao probleme koje su lokalni akteri pokušavali da reše na razne nacine.

Treba prvo reci da jedna cetvrtina respondenata nije imala (ili nije pominjala) nikakve probleme u saradnji s inostranim partnerima. Među njima su Centar za mir, pravne savjete i psihosocijalnu pomoc, Vukovar; Daja, Kumanovo; Ekumenska humanitarna organizacija - EHO, Novi Sad; Helsinški komitet za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, Sarajevo; Nansen Dijalog Centar, Priština; Network of Peace Movement – Kamenicë, Kamenica; Odbor za ljudska prava i slobode, Kuršumljija; Odbor za ljudska prava, Leskovac; Odgovornost za buducnost, Beograd/Bujanovac; Dokumentaciono informacioni centar »VERITAS«, Beograd; Ženski centar, Debar; Centar za ljudska prava, Priboj; Helsinški odbor za ljudska prava u Republici Srpskoj, Bijeljina; Vukovarski institut za mirovna istraživanja i obrazovanje – VIMIO, Vukovar; Udruženje gradana »Istina i pomirenje«, Sarajevo.

Ostali (tri cetvrtine respondenata) ukazuju na razne vrste problema koji bi se mogli sažeti u pet osnovnih grupa: (a) problemi koji nastaju usled toga što inostrani partneri ne poznaju, ne razumeju lokalni kontekst, (b) birokratizovan odnos inostranih prema lokalnim partnerima i posledicne proceduralne smetnje, (c) problemi koji proizlaze iz neokolonijalnog stava nekih predstavnika donatora prema lokalnom stanovništvu, (d)

problemi koji nastaju zbog posrednika u odnosu između donatora i lokalnih realizatora programa i (e) problemi koji se ogledaju u nespemnosti inostranih partnera da podrže organizacioni opstanak i razvoj lokalnih aktera.

(a) Nerazumevanje, nedovoljno poznavanje lokalnog konteksta

Problemi koji nastaju usled toga što inostrani partneri nedovoljno poznaju lokalni kontekst ispoljavaju se onda kad inostrani partneri nude ideje, koncepte, pa čak i rešenja problema, a da to ne odgovara realnosti u kojoj bi projekat trebalo da se realizuje. Ili, ukoliko finansiraju samo projekte određenog tipa iako lokalni aktivisti smatraju da su neke druge aktivnosti potrebije u datom trenutku.

Donator od početka kroji projekt, dakle od onog trenutka kada objavljuje ili nudi mogućnost financiranja. Mi smo tu zbog njega, a ne on zbog nas. Gotovo se niti jednom u ovih 12 godina nije dogodilo da pomislim drugacije. Donator »najbolje zna« što nam treba i što bismo mi trebali raditi, pogotovo je sklon diktiranju uvjeta i načina provedbe bez da ima i najmanjeg pojma o situaciji na terenu. Interesira ga forma, a ne sadržaj. Efikasnost takvih, unaprijed određenih i diktiranih projekata je zapravo nikakva, odn. ne stvara kritičnu masu ljudi koji su spremni na izazivanje promjena. *Marija Molnar, Vukovar*

Generalno, zamjerka je kada smo se morali ponašati u skladu sa donatorskim trendovima, tj. nametale su se neke ideje i projekti sa strane, umjesto procjena potreba i konsultacija lokalnih eksperata o tome šta je u kojem trenutku bio prioritet i najbolja podrška za korisnike. *Udruženje građana »Priateljice«, Tuzla*

Najviše je smetalo to što su donatori često imali svoje ideje šta treba da radimo, pa nam se to nametalo, a možda je nešto što je važnije ostajalo nepokriveno jer donatori nisu imali interesa za te probleme. Bilo je rutiniziranja, praktično falš trošenja para, praznih akcija, jer je »tako pisalo u projektu«. *Vesna Pešić, Centar za antiratnu akciju, Beograd*

Povremeni pokušaji zloupotrebe pozicije moći i pokušaji diktiranja šta i kako treba raditi, prevashodno od donatora sa sedištem u Sjedinjenim Američkim Državama. U tim slučajevima zapravo i nije bilo saradnje ili je ona otkazivana. Kod onih sa kojima dugoročno saradujemo su smetnju predstavljali povremeni birokratski ispadi koji ne uvažavaju ovdašnju realnost... *Centar za nenasilnu akciju - CNA, Beograd/Sarajevo*

Jedno je suradnja s mirovnim organizacijama, grupama i pojedincima koji nisu nužno bili u ulozi »donatora« iako jesu donosili manje sume novca. Posve je drukcija narav suradnje s donatorima koji su tražili razradene projektne prijedloge. Među prvima povremno je postojalo nerazumijevanje konteksta u kojem se mirovni rad odvija, na primjer sklonost pojedinih među njima da isključivo javne akcije smatraju mirovnim radom, pa ako nema mirovnih demonstracija kao da nicega nije ni bilo... Jedan od problema u radu s drugima bila je njihova nespemnost da usklade svoje procedure, da razviju neku vrst zajedničkih međunarodnih standarda umjesto da svatko od njih očekuje projektni prijedlog prema vlastitom obrascu. *Aida Bagić, Zagreb*

Mislim da je meni najviše smetalo to što smo dobijali podršku da budemo »multietnički« a ne etnički, da budemo mirovni a ne ratni, ali kada su se sklapali i kovali mirovni planovi nas zaista niko ništa nije pitao. Tako smo se osećali izneverenim, u tom smislu što smo mi bili više multikulturalni i više za ljudska prava, i sve to ozbiljnije shvatili, nego države naših donatora, koje su radile po svom nahodanju. To je bio slučaj u Bosni i Hercegovini: mi zalegnemo za jedan mirovni plan, oni ga odbace i usvoje nešto sasvim drugo jer neko hoće da udari rukom po stolu i hoće da bude glavni. Slično je bilo i sa

Kosovom. Američki zvaničnici su sto puta dolazili u Beograd na razgovore sa Miloševićem, a da nikada nas, ni demokratske stranke niko nije konsultovao oko Rambujea. Konacno, nas su u novembru 1998. godine zvali u americku ambasadu, ja sam jedina nešto kritikovala i govorila da mirovni sporazum za Kosovo nije dobar i davala argumente, a sve se završilo bombardovanjem, kao da mi ne postojimo i kao da nikada ništa nismo radili, pa su još tražili da se javno izjašnjavamo da smo za bombardovanje. *Vesna Pešić, Centar za antiratnu akciju, Beograd*

Lokalni mirovni aktivisti vide nekoliko rešenja koja bi mogla ako ne da reše ono da ublaže ovu vrstu teškoca. S jedne strane, smatraju da je važno da oni sami imaju već razraden jasan i dugorocan strateški plan, da ga ucine dostupnim ne samo onim kojima podnose projekat nego i potencijalnim donatorima, što ostavlja utisak da je rec o profesionalnom i ozbiljnom partneru, a sa druge, da u aplikacijama za projekte sami što je jasnije moguće definišu problem i projektne aktivnosti. S tim u vezi se na skupu dugo raspravljalo o tome kako zaštititi svoje ideje za projekte i projektne aktivnosti od mogućih zloupotreba.

(b) Birokratizovan odnos i proceduralni problemi

Problemi koji proizlaze iz birokratizovanog odnosa donatora prema lokalnim partnerima ne ispoljavaju se samo kao kruto insistiranje na proceduri, cesto sasvim neadekvatno za dinamiku situacije u kojoj se deluje (mnoge okolnosti u kojima se realizuje projekat u meduvremenu se promene u odnosu na stanje kakvo je bilo na pocetku realizacije projekta), već i kroz sporost u komunikaciji i donošenju odluka (postoji, doduše, razumevanje da aplikacije moraju da prođu kroz mnoge instance odlucivanja, ali ne i za to da trajanje citavog tog procesa ide na uštrb blagovremenog reagovanja na probleme za koje postoji zajednicko uverenje da ih treba rešavati). Birokratski stav donatora može da se ispolji čak i kao nezainteresovanost za ostvarene efekte projekta.

Kruto insistiranje na unapred zacrtanoj proceduri je dovodilo do:

- formalnog ispunjavanja projektnih zahteva (do »odradivanja nekih aktivnosti i onda kada one nemaju previše impakta«, (Centar za mirovne studije - CMS, Zagreb; ZaMirNET, Zagreb)

Intervencije u projekt s »korisnim« sugestijama koje bi nas uglavnom odvele u probleme, sumnje u naše kapacitete ili ekspertizu, nedovoljna razina kompetentnosti osoba koje su bile zadužene za pracenje našeg rada u donatorskim organizacijama, opterećivanje beskrajnim pitanjima i potpitanjima (čak nekoliko uzastopnih baterija pitanja) nakon svakog kvartalnog izveštaja, prebacivanje odgovornosti za pogreške intermediary organizacije na nas kao implementing partnera, zahtjevi kojima je nemoguće udovoljiti i sl. (npr. napraviti od ljudi koji ništa ne znaju o tehnologijama i ne govore engleski kompjuterske tehnicare/ke koji mogu održavati hardware i software u roku od 2 tjedna).

Druga vrsta problema odnosi se na zahtjeve predstavnika donatorske organizacije koji traži detaljan mjesečni plan svih aktivnosti s točnim datumima, satima i mjestima kada se nešto održava. To ne bi bio problem kada se ne bi radilo o konzorciju tj. partnerstvu

koje uključuje nekoliko većih organizacija od kojih svaka provodi veliki broj aktivnosti i potrebno je puno vremena utrošiti samo da bi se napravila detaljna kompilacija svih planova. S obzirom na proceduru koju se mora ispoštovati u komunikaciji s donatorom, dok plan stigne (s obzirom na proceduru) do ureda donatora, već se može slati i novi jer su vjerojatno nastupile neke promjene npr. promijenjen je sat neke tribine. Naime, česte promjene termina, čak i 2 tjedna prije održavanja, realnost su kada se radi s lokalnom samoupravom, političarima itd. koji imaju vrlo zauzete rasporede te se aktivnosti koje njih uključuju moraju stalno prilagodavati. Dakle, radi se o mikromenadžmentu od strane osoba u donatorskoj kući i dodatnom opterećenju za provoditelje projekta.

Paralelno s tim, kako bi smanjili svoj dio posla, zaposlenici jedne donatorske kuće traže od konzorcija da opremu za projekt kupuje u jednoj zajedničkoj nabavci. To znači da se ne poštuju drugačije potrebe za opremom svake partnerske organizacije niti ritam kada je ta oprema potrebna. Npr. oprema potrebna za ured projektnih partnera trebala bi se nabaviti na početku projekta, a oprema namijenjena korisnicima puno kasnije. Ako bismo sve kupovali na početku, pitanje je gdje bismo skladištili veliku količinu opreme i tko bi plaćao ta skladišta jer skladištenje nije predviđeno u proračunu. Osim toga, garantni rok za opremu počinje teći trenutkom plaćanja opreme – a ona se zapravo ne koristi jer je još uskladištena!

Problemi s razumijevanjem projekta dogadali su se na relacijama s pojedinim zaposlenicima nekih donatorskih kuća koji su zaduženi za praćenje projekata koji nisu u okviru njihovog dotadašnjeg radnog ili životnog iskustva niti znanja stečenog obrazovanjem. Naprosto je teško surađivati s nekvalificiranom osobom koja ima moc tražiti od vas da joj se prilagodavate odnosno da odgovarate na brojna i često apsurdna pitanja te odbijate njezine savjete i sugestije.

Osim toga, dogadalo nam se da neki zaposlenici donatorske kuće od nas traže da ne mijenjamo ništa u odobrenim proračunima, da ne štedimo i ne tražimo prenamjene proračuna jer to njima uzrokuje dodatni posao. S druge strane, drugi zaposlenici iste donatorske kuće traže od nas da maksimalno štedimo te čak sugeriraju izmjene dijela projektnih aktivnosti kako bi se ušteda postigla. Pri tome ne vode računa o tome da je projekt odobren jer je pozitivno ocijenjen od stručne nezavisne komisije te da mi ne smijemo izmijeniti ništa bez prethodnog odobrenja centralnog ureda istog donatora. *ZaMirNET, Zagreb*

- nesklada između rokova za izveštavanje i logike i dinamike aktivnosti na terenu (Helsinški parlament građana - hCa, Banja Luka),
- neracionalnog trošenja sredstava

Bilo bi bolje da smo sredstva mogli koristiti sa nekoliko opcija različitih po ambicioznosti, po predviđenom vremenu realizacije, nego što smo birali onu varijantu za koju smo smatrali da će najlakše proći. *Dragan Popadić, Grupa MOST – udruženje za saradnju i posredovanje, Beograd*

Donatori uglavnom ne čuju potrebu da se rad na nekoj ideji treba obavljati u dužem vremenskom periodu. Stoga imamo slučajeve da NVO senzibiliziraju javnost i potom sve stane jer novca više nema...naknadne akcije koje se provode bez sredstava su tek javljanje aktivista da su JOŠ živi i da isto misle...bez mogućnosti većeg utjecaja na promjene...(javljanje aktivista će pročitati ili čuti samo istomišljenici).

Donatori rado misle kako su napravili sve što je u njihovu moć, ako su ostavili iza sebe neku NVO-u (osnovali je), ili pak mrežu NVO (svaki donator voli imati svoju mrežu, mrežu cega????), opremu i ako domicilna vlast drastično ne šikanira svoje građane. Tad je njihova misija gotova. Evaluacija njihova učinka (posebno utrošene njihove love/radnih sati) na stvarne promjene u glavama bila bi, precesto porazna.

S druge strane ženski donatori često slušaju naše sugestije i daju podršku za aktivnosti koje su ženama važne. *Centar za građanske inicijative, Porec*

- neodgovarajućeg vremenskog sleda aktivnosti (loš timing) što je za posledicu imalo neadekvatan efekat (ASK, Podgorica).

Ako se misli na donatore... ...tada bi se moglo reci nepripremljenost na potrebe da se promptno reagira, neadekvatni programi podrške kroz projekte, citaj dugotrajni.....Recimo u slucaju Inicijative za treci sektor, Open Society Institute u Zagrebu je odobrio grant tek pošto smo 6 mjeseci bili debelo u kampanji, a s njima se racunalo da cemo stvar pokrenuti uz njihovu pomoc. No...išlo je i bez toga, ali smo im novce potrošili naknadno. *Mladen Majetic, Zagreb*

Najčešće se događa da donator isplacuje sredstva u nekoliko navrata nakon što svaku fazu potkrijepite verbalnim i finansijskim izvještajem. Rupa koja nastaje između dva dotoka novca je nešto što morate prebroditi kako znate i umijete. Vecina donatora je spora u izvršavanju svojih finansijskih obaveza, ali vrlo neugodna ako se u onoj rupi stane s aktivnostima. *Marija Molnar, Vukovar*

Ni u jednom slucaju se predstavnici donatora nisu pojavili, niti da nas obidu tokom realizacije projekta, niti na završnim manifestacijama koje su u svim slucajevima bile promotivnog tipa – performasi, promocija kalendara i sl. Nedostajalo mi je malo više uzajamnosti u realizaciji projekta, ovako je sve ostalo prilicno jednosmerno, bezlicno. *Ženska mirovna grupa, Pancevo*

(Toga je bilo) u svim fazama (realizacije projekta). Dakle, od toga kako koncipirati projekt, pa kako ga implementirati, pa kako evaluirati, pa kako izvještavati. A detaljnije npr. Kako obavijestiti lokalnu zajednicu o našim aktivnostima – provjeravali su na koja smo mjesta nalijepili plakate, koliko plakata, koje velicine i boje, da li smo bili na radio stanici, koliko je dugo plakat stajao, da li smo obišli sva domacinstva itd. Pa onda kako smo selektirali sudionike/ce tj. Da li su imali dovoljno vremena pročitati plakat, da li su dobili letak, od koga i kada, da li su mogli dobiti dodatne informacije telefonom itd. Da li smo osigurali da ima dovoljno ovih i onih i ovakvih i onakvih. To sve skupa i nije bilo tako loše osim što je ponekad bilo pretjerivanja.

Pa onda procedura nabavke opreme pri čemu donator uopće ne prihvata činjenicu da smo mi dovoljno kompetentni sastaviti konfiguraciju računala u odnosu na zahtjeve korisnika odnosno aktivnosti koje će se provoditi na toj opremi; odabir dobavljača opreme – zahtjev je da oprema bude ili 100% američka ili europska što znači u slučaju američke probleme sa softverom koji je na engleskom, a ne hrvatskom jeziku – a uz to transport do naših krajeva traje barem 2 mjeseca. U slučaju Europske Komisije, naprosto ne postoji oprema koju bismo mogli kupiti slijedeći sve zahtjeve Europske Komisije. Naprosto, to što nama treba se ne proizvodi u Europi. A da je to tako mi moramo dokazati natjecanjem na koji se nitko ne može javiti! *ZaMirNET, Zagreb*

Tokom diskusije na konferenciji o ovom ukazano je na još neke otežavajuće okolnosti:

- Za istraživanje terena donatori ostave nedovoljno vremena, a eventualni naknadni zahtevi lokalnog partnera da se nešto izmeni se ne prihvataju s obrazloženjem da to ne proizlazi iz (nasilno zbrzanog) terenskog istraživanja.
- Dugoročno gledano, donatori nastoje da lokalnim partnerima kao uspješan i delotvoran nametnu svoj model strukture organizacije, pa tako i birokratski način poslovanja.

U nastavku diskusije preovladalo je uverenje da se posledice birokratskog odnosa mogu korigovati trajnom komunikacijom sa potencijalnim i trenutnim donatorima i ukazivanjem na neke naše akcije koje su uspešno realizovane baš zahvaljujući drugacijem pristupu.

Medu donatorima koji su bili voljni da stupe u pravi partnerski odnos s lokalnim akterima pominju se CARE (mada ne uvek u pozitivnom svetlu, jer se negde pominju problemi u saradnji sa CARE kancelarijom u Hrvatskoj), Charles Stewart Mott Foundation, Olof Palme International Centre, Die Schwelle, Kvinna Till Kvinna, Global Fund for Women, Mama Cash, Evropska Komisija.

Medutim, ima slucajeva gde se stvara samo privid partnerskog odnosa. U jedanaest upitnika se na razlicite nacine ukazuje na to da neki donatori samo formalno saslušaju sugestije lokalnih saradnika, a potom ne postupe tako kako im je sugerisano. To predstavlja vrlo bolnu tacku u saradnji inostranih i lokalnih partnera.

Uvijek slušaju i zapisuju (to se zove »to meet the culture«). S bilježnicom punom zapažanja odlaze potom u svoje domovine i postaju »eksperti« za Balkan, ili još bolji izraz »Jugoistocnu Europu«, ostvaruju karijere i osiguravaju si sinekure. Puni su obzira, politicke korektnosti, empatije i sl, jer tako nalažu civilizacijske norme. Naravno i smješkaju se non-stop. Slušaju, ali ne uvažavaju i tu je najevidentniji moment licemjernosti donatorskog kruga. *Marija Molnar, Vukovar*

Ponekad, do neke mjere, ali najčešće imaju vlastitu skrivenu »agendu«. *Vesna Kesic, Zagreb*

Na skupu su navodeni primeri donatora koji nude tzv. copy/paste projekte vec primenjivane u drugim zemjama. Dešavalo se da jedna lokalna NVO odbije takvu ponudu, pa donator nade neku drugu (ili formira novu) organizaciju voljnu da takvu ponudu realizuje. Ipak, kritika takvog stanja nije bila usmerena jedino ka donatorima; ukazano je i na nesposobnost lokalnih organizacija da pregovaraju i na nedostatak lokalne inicijative.

Izlaz iz ovakvog stanja stvari lokalni mirovni aktivisti/kinje vide u necemu na šta sami mogu da uticu: na razvijanju vlastite PR funkcije, web-site prezentacije, u širokoj diseminaciji svojih godišnjih izveštaja (svim, a ne samo aktuelnim donatorima), u pozivanju donatora na seminare i druga dogadanja koja su sastavni deo realizacije projekta, i sl.

(c) Neokolonijalni stav prema lokalnim partnerima i/ili stanovništvu

U odnosu donatora prema lokalnim NVO-a i/ili prema lokalnom stanovništvu respondenti prepoznaju izvesnu nadmenost, koju neki radikalnije definišu kao imperijalisticki ili rasisticki stav (neki ga definišu kompleksnije, kao »sindrom naše

inferiornosti i njihove superiornosti»). Kad ih ima, takvi utisci se zasnivaju na raznim pokazateljima kao što su stereotipi prema pojednim grupama lokalnog stanovništva, neuvažavanje stručnosti, odgovornosti i/ili etičnosti lokalnih partnera, velika socijalna distanca, pa čak i prostorna segregacija na kojoj insistiraju neki službenici lokalnih kancelarija inostranih agencija. Na skupu su navodeni primeri predstavnika inostranih donatora koji ovde dolaze iz interesa koji se baš ne uklapaju u misiju njihove organizacije: lukrativnih, turističkih ili interesa koji unapreduju njihovu licnu karijeru. Ukazano je i na citav niz restrikcija koje se nameću lokalnim partnerima, kao što su zahtevi da se ne koriste grantovi nekih drugih donatora, ispostavljanje liste knjiga ili proizvoda koje se ne smeju kupiti novcem od tog donatora, pretnje da se ni slučajno ne učestvuje u protestima protiv rata u Iraku jer to povlaci ukidanje donacije, i sl.

(d) Posrednici

Uloga međunarodnih organizacija koje same nisu donatori a često su od strane lokalnih NVO percipirane kao one koje daju finansijska sredstva, problematična je na više načina. Trošenje budžeta na način da te organizacije uzimaju srazmerno mnogo sredstava za razne svoje troškove (u odnosu na sumu koja je namenjena samoj implementaciji projekta na terenu), neinformisanost o projektu koji podržavaju bez obzira na redovne izveštaje, visoka protoknost ljudi zaposlenih na kratko vreme, korupcija i nepotizam nekih lokalaca koji rade u međunarodnim organizacijama, nepoverenje donatora u lokalne NVO-e pa zato upotreba posrednika - samo su neki problemi koje naši sagovornici zapažaju tokom saradnje sa posredničkim međunarodnim organizacijama.

Birokracija im je fenomenalna, za 10 tisuća dolara koliko vam npr. daju za projekt, treba im još 25 tisuća da poplacaju kojekakve službenike koji će vas nadgledati, pratiti, zvati, dosadivati s monitoringom odn. biti uključeni u vaš projekt na najgori mogući način. Sjajan ilustrativni primer je Organization for Security and Cooperation in Europe - OSCE. *Marija Molnar, Vukovar*

Posledice rada s posrednicama mogu biti višestruke:

- Zbog čestih smena osoba zaduženih za realizaciju projekta, koje ne stignu da se valjano upoznaju sa stanjem stvari gubi se vreme i energija a smanjuje se učinak projekta.
- Nepovjerenje u lokalne organizacije dovodi do toga da se posrednici registruju kao lokalne organizacije i tako smanjuju šanse lokalnim organizacijama da dobiju potrebne grantove.
- Zbog politike vraćanja novaca u zemlju donatora smanju se sredstva za konkretne projektne aktivnosti.

- Posrednici često sebi pripisuju zasluge za postignute rezultate.
- Raspodela sredstava je netransparentna.

Učesnici skupa kao rešenje preporučuju oslanjanje na dobar PR, zaštitu svojih ideja ugovorom, oslanjanje na direktne finansijere umesto na posrednike, insistiranje na partnerskom odnosu s posrednicima, napuštanje inferiorne pozicije i pregovaranje.

Postoji, međutim, jedan problem koji se nikakvim taktiziranjem ne može sistemski rešiti, već se rešava sporadično, raznoraznim dovijanjima. Rec je o nedovoljnoj podršci organizacionom opstanku i razvoju lokalnih aktera.

(e) Nedovoljna podrška organizacionom razvoju lokalnih aktera

To je veliki problem sa kojim se suočavaju lokalne NVO. Strani donatori su voljni da finansiraju projektne aktivnosti, ali nikako ili veoma retko troškove poslovanja organizacije. Lokalne organizacije tako opstaju od projekta do projekta, katkad i svaštare u nedostatku adekvatnih projekata, a što je najvažnije, nemaju mogućnosti da razviju iole dugoročniju strategiju svog delovanja koja bi vodila ka samoodrživosti.

Generalno u donatorskoj politici prema lokalnim organizacijama su vrlo male mogućnosti dugoročnih projekata, zbog kojih se bilo teško dugoročno programski, a ne projektno orijentisati, čemu su uzrok loša iskustva, brojne afere, pogotovo u institucijama, neposredno poslije rata na ovom području. Kasnije se povjerenje počelo graditi i bilo je moguće lakše raditi i planirati. Insistiranje na samoodrživosti, a vrlo malo ili nimalo razumijevanja za osnovne predušlove samoodrživosti – npr. većina donacija orijentisana na aktivnosti, više nego na organizacijski razvoj. Teško je prikupljati sredstva za menadžment organizacije. Za desetak godina koliko djeluje većina organizacija od iznosa za rentu prostora mogla je kupiti prostore, koji bi sami po sebi omogućili održivost, ali grantovi su strogo branili uzimanje kredita ili kupovinu nekretnina, novih vozila i sl. *Helsinški parlament građana – hCa, Banja Luka*

Najveći problem sa donatorima jeste što ne razumeju da je za realizaciju dobrih projekata važan organizacioni razvoj i ulaganje u njega. Većina bi volela da ulaže samo u projektne aktivnosti a da je organizacija »virtuelna«. *Grupa 484, Beograd*

Mislim da je trebalo da nam se omogući da napravimo Institut za mir i da rad na takvim projektima dobije jedan permanentan, institucionalni okvir. Ako Švedska ima takav institut, pa valjda bi i Srbija trebalo da ga ima. To smo probale više puta, ali nam nije pošlo za rukom. *Vesna Pešić, Centar za antiratnu akciju, Beograd*

Nijedna organizacija nije radila na samoodrživosti i niko od donatora nas nije tome ućio. Kako se donatori sada povlaće iz Bosne i Hercegovine, pitanje je koliko će NVO-a opstati. *Helsinški komitet za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, Sarajevo*

Šta mogu da nam budu komponente samoodrživosti? Kada stranci pricaju o tome, meni se digne kosa na glavi jer zavisi od zemlje do zemlje da li će (lokalna) vlast moći da nam dâ novac. Ne mogu da racunam na novac lokalne samouprave u Novom Pazaru. A lokalna privreda? U Srbiji ja ne vidim nikakav izvor prihoda jer nam je privreda skoro nepostojeca. S fiskalnim zakonima kakvi su sada, re postoje nikakve poreske olakšice za donatore. *UrbanIN, Novi Pazar*

O ovom problemu se dugo i iscrpno razgovaralo i na samom skupu. Nikome, naravno, ne odgovara stanje potpune zavisnosti od inostrane podrške i pomoci. Ali mnogi i dalje ne vide drugi izlaz. Jedini izuzetak su bili ucesnici/e iz Hrvatske, gde je, zahvaljujuci predstojecem ulasku u Evropsku Uniju, sama Vlada oformila ured za saradnju s nevladinim sektorom, cime je obezbedeno ucesce nevladinog sektora u društvenim promenama. To se najbolje vidi iz dva primera uspešne saradnje s hrvatskim vlastima – u primeru Vukovarskog instituta za mirovna istraživanja i obrazovanje – VIMIO iz Vukovara i u primeru akcije za izradu Nacionalnog programa za rad sa mladima, Mlada Miramida.

⊙ **A da je moglo drugacije?**

Da nije bilo problema i da ste imali mogućnosti, da li biste sami drugacije realizovali te svoje projekte i akcije? To je bilo sledeće pitanje u ovoj anketi. Reklo bi se da je, uprkos problemima, dobra trećina respondenata (znaci, više od onih koji su naglasili da nisu imali problema!) potpuno zadovoljna konacnim ishodom, jer kažu da ništa ne bi menjali pošto su projekti za koje su dobili grantove bili pažljivo planirani i adekvatno realizovani.

Ukoliko bi nešto i uradili drugacije, onda bi, uz povećan budžet, uradili više onoga što su već radili (uključili veći broj ili širi dijapazon korisnika), fleksibilnije bi planirali realizaciju, obezbedili više vremena u projektnom ciklusu za predah, refleksiju, nove ideje. U svakom slučaju,

Zavisi na kakve mogućnosti se misli. Veca materijalna sredstva bi naravno omogućavala ambiciozniju realizaciju. Ali većina projekata se približavala maksimumu naših organizacionih kapaciteta i naše spremnosti da se bavimo tim projektom. Hocu da kažem da i nismo bili spremni na neke mnogo ambicioznije projekte, ogranicanja nisu poticala od finansijera. *Dragan Popadic, Grupa MOST – udruženje za saradnju i posredovanje, Beograd*

Dio aktivnosti na projektima financiranim iz americkih izvora bismo definitivno proveli drugacije, a to znaci da bismo se držali projekta u obliku u kojem je prihvacen. Nažalost, tokom same provedbe, neki djelatnici/e donatorske organizacije odlucili su pojedine dijelove projekta zaustaviti ili redefinirati indikatore napretka. Redefinirali su ih po principu »one size fits all« odnosno bili su isti za razlicite organizacije koje su se bavile razlicitim aktivnostima i imale potpuno drugaciji pristup. Inace, iste aktivnosti smo uspješno proveli na drugom projektu koji se financirao iz evropskih izvora s tim da nam se nitko nije uplitao u provedbu već odobrenog projekta. *ZaMirNET Zagreb*

Naravno, ne treba zaboraviti da smo i bez finansijske podrške realizovali neke projekte baš onako kako smo mislili da treba.

3.5. Kompromisi

Po recima naših sagovornika, kompromisa uglavnom nije bilo (tako odgovara više od polovine: 34 respondenata), ukoliko se kompromisom ne smatra inicijalno prihvatanje kriterijuma donatora kome se aplicira. Iz primera takvog stava izdvajamo sledece citate, kao ilustraciju:

Uglavnom ne. Dobra strana Centra za mirovne studije - CMS je što bira donatore kojima aplicira i uglavnom kod nekih ima već određenu reputaciju. Planiramo donatore i natjecaje zajedno sa aktivnostima. Ne mogu se sjetiti takvog primjera. *Centar za mirovne studije - CMS, Zagreb*

Samo jednom – ali u fazi projektnog prijedloga. Zahtjeve donatora nismo mogli prihvatiti. Odustali od daljnje suradnje s tim donatorom/zauvijek! *Centar za građanske inicijative, Porec*

No, nepristajanje na kompromise je za posledicu imalo odustajanje od nekih oblasti rada (Ekumenska humanitarna organizacija, Novi Sad) ili prekidanje projekta ukoliko bi se ispostavilo da donator vrši neku vrstu neadekvatnog pritiska (Žene ženama, Sarajevo).

Kada se pristaje na kompromis, on podrazumeva pristajanje na »kresanje« budžeta, odradivanje aktivnosti koje nisu postojale u ugovoru, prekrajanje budžeta organizacije kako bi se pokrio postotak koji neki donatori (navoden je primer Organization for Security and Cooperation in Europe - OSCE) uplacuju tek pošto prime finalni izveštaj, odustajanje od boljeg pristupa problemu, što se ispostavi tek tokom realizacije projekta, ili uvažavanje insistiranja donatora na nekom određenom broju korisnika, vrsti aktivnosti ili izboru lokacija na kojima će se raditi.

3.6. Pitanje odgovornosti lokalnih mirovnih aktera

Ovaj jasno izražen beskompromisan stav utemeljen je, najverovatnije, na jakom osecanju odgovornosti lokalnih mirovnih aktera prema sredini u kojoj deluju – prema onima na koje su usmeravali svoje aktivnosti (»korisnicima«) i prema široj zajednici (građanima), potom sledi odgovornost prema sopstvenoj organizaciji, saradnicima, odnosno, prema samima sebi. Tek potom (izraženo ucestalošću odgovora) sledi osecanje odgovornosti prema donatorima. Procentualno gledano, distribucija odgovora na pitanje prema kome osecaju najveću odgovornost za sve što su radili izgleda ovako:

- Prema korisnicima/ciljnim grupama, zajednici, građanima 55.9%
- Prema svojoj organizaciji, saradnicima, samima sebi 30.1%
- Prema donatorima 14.0%

Najvecu odgovornost osecam prema gradanima. Ja sam uvek smatrala, i kad su oni bili protiv nas, da smo mi radili i za njih, a da smo bili dragoceni za one gradane koji su osecali baš kao i mi, ili su bili druge nacionalnosti i bili u veoma teškoj situaciji u Srbiji. *Vesna Pešić, Centar za antiratnu akciju, Beograd*

Ne znam jesam li najbolje razumjela ovo pitanje. Vezano uz moj NVO rad najvecu odgovornost osjecam prema zajednici u kojoj živim i za koju smišljam projekte za koje osjecam i mislim da su joj potrebni. Ne znam koliko ustvari to što ja osjecam i mislim imam uopce pravo ponuditi zajednici. Stoga je možda dvojba i osjecaj odgovornosti najjaci upravo u tom segmentu. Za neke stvari koje sam radila kao mlada i luda prije desetak godina danas iskreno mislim da sam trebala drugacije. U meduvremenu sam kao aktivistica postala starija, educiranija, osnaženija i osvještenija. *Marija Molnar, Vukovar*

Prema ciljnim grupama-onima zbog kojih se sve to radi i naravno i prema onima koji pomažu projekte. *Otvoreni Univerzitet, Subotica*

Prema ljudima s kojima i za koje radimo. Na volimo ih zvati korisnicima :-). Oni su definitivno na prvom mjestu. Osjecam odgovornost i prema procesu, odnosno dugorocnijem sagledavanju situacije na terenu tj. primjerenosti aktivnosti i tempa njihova odvijanja i razlicitim uvjetima u razlicitim zajednicama. *Iva Zenzerovic, Zagreb*

Ako se ovo pitanje odnosi na odgovornost u slucaju kada je napravljen neki kompromis sa medunarodnim donatorima, onda na njega nema odgovora. Mi nismo baš najbolji primer za ovo pitanje. Ali pitanje je svakako suštinsko, ako govorimo o odgovornosti u odnosu na ono što smo uopšte radile i radimo. Osecam se odgovornom na razlicitim stranama i na razlicite nacine. Svakako da osecam odgovornost prema donatorima da na odgovarajuci, javan i prethodno isplaniran nacin utrošim odobren novac. Na neki nacin se osecam i licno odgovorna za to da naša grupa nastavi da funkcioniše i nastavi kontinuitet antiratnog pokreta u našem gradu. Ipak, najvecu odgovornost osecam prema tome da kroz delovanje uspem da održim sklad između principa delovanja, rukovodećih vrednosti i veceg uticanja na promenu do koga se cesto dolazi kroz kompromise. *Ženska mirovna grupa, Pancevo*

3.7. Propuštene prilike ili: Šta bi bilo dobro da je urađeno, a nije?

Jedno pitanje iz arsenala »naknadne pameti« i nije tako artificijelno kako bi moglo da izgleda na prvi pogled, jer smo svi mi u velikoj meri ucili na sopstvenoj praksi i greškama i propustima koji su nam se dešavali. Zato smo ga i postavile: »Da li postoji nešto što smatrate da je bilo neophodno da se uradi, a da niste imali mogućnosti da to uradite?«

U ovom kontekstu relativno je mali broj (11) odrecnih odgovora, odnosno, samo toliko respondenata smatra da je sve što je urađeno, urađeno onako kako je trebalo, te da ne može da se govori o eventualno propuštenim prilikama.

We always tried to develop our projects taking into account the current situation in Kosovo/a, such as: political, economical and social circumstances. Being as realistic as possible, we did not set up high expectations and were very flexible in adjusting activities, when necessary. Therefore, we think that we did everything that was necessary at certain time under certain conditions. *Kosovo Organisation for New Initiatives - KONI, Prizren*

Naši projekti su dugoročni i ono što do sada nismo realizovali, pod uslovom da i dalje bude finansijske podrške donatora, svakako ćemo realizovati. *Dokumentaciono informacioni centar »VERITAS«, Beograd*

Medu odgovorima u kojima se kaže da je što šta moglo i drugacije/bolje da se uradi postoji deo nespecificovanih izjava (»da«; »mnogo toga« bismo uradili drugacije). Medu potpunim odgovorima u kojima je specificovano šta se to smatra propuštenom prilikom (odnosno, potrebom koja nije zadovoljena) prepoznajemo sledeće kategorije propuštenih prilika:

- Temeljniji (u smislu nastavka već započetih aktivnosti, obuhvatnije evaluacije i odgovornijeg planiranja, više monitoringa i supervizije, follow-up-a sa korisnicima) rad na postojećim projektima (Mali korak - Centar za kulturu mira i nenasilja, Zagreb; Iva Zenzerovic, Zagreb; Centar za mir, pravne savjete i psihosocijalnu pomoc, Vukovar; Centar za gradanske inicijative, Porec).

Kod svakog projekta trebali bismo imati follow-up susret sa svojim korisnicima, barem jedan na kraju, gdje bismo čuli što su oni uspjeli ili postigli, gdje bi oni razmijenili iskustva, itd. *Mali korak - Centar za kulturu mira i nenasilja, Zagreb*

Do KRAJA spoznati i dotjerati neke slučajeve. Dio osoba nam je nestao iz vida, ne znamo njihovu sudbinu...To bismo trebali/htjeli istražiti. *Centar za gradanske inicijative, Porec*

Da nastavimo sa nekim projektima koji su neophodni ali nije postojao donatorski programski okvir za njihov nastavak. *Vukovarski institut za mirovna istraživanja i obrazovanje – VIMIO, Vukovar*

- Fomiranje jake mirovne mreže u regionu (Žene u crnom, Beograd; Network of Peace Movement – Kamenicë, Kamenica; Ženska grupa Stela, Cetinje; Demokratska inicijativa sarajevskih Srba - DISS, Sarajevo; Odbor za ljudska prava i slobode, Kuršumlija; Grupa MOST – udruženje za saradnju i posredovanje, Beograd).¹⁹
- Temeljniji (ili, adekvatniji) rad s nekim specificnim ciljnim grupama ili sredinama kao što su: političke stranke, »obicni« ljudi u zajednici, mladi, manjinske zajednice, raseljena lica, borci (Daja, Kumanovo; Grupa za ljudska prava, Podgorica; Grupa MOST – udruženje za saradnju i posredovanje, Beograd; Omladinski centar Gornji Vakuf-Uskopje; Svetlana Kijevcanin, Beograd).

Izgradnja kapaciteta lokalne samouprave na ECRA (Economic and Community Revitalization Activity) programu i umrežavanje udaljenih općina wireless vezama radi

¹⁹ Na samom skupu je za to nadeno rešenje. Naime, svi učesnici su se saglasili da uspostave e-mail grupu, a Drinka Gojkovic (Dokumentacioni centar »Ratovi 1991-1999.«) je prihvatila da moderira komunikaciju unutar grupe. I mnogo više od toga: dogovoreno je da se nastavi sa skupovima mirovnih aktivista, s tim da sledeći skup (2005.) bude održan u Vukovaru a organizaciju istog su preuzele učesnice iz tog grada.

prikapcanja na izlaznu liniju u drugoj općini. (Jedna od općina nema telefonske kablove i centralu). *ZaMirNET, Zagreb*

- Proširenje dijapazona mirovnih aktivnosti: obrazovanje u oblasti »kultura religija« za školsku populaciju, lobiranje i zagovaranje, implementiranje zajedničkih projekata u više sredina, širenje istine o neposrednoj prošlosti, razotkrivanje medijskih laži (ABRAHAM – Udruženje građana za medureligijski mirotvorni rad, Sarajevo; Udruženje građana »Priateljice«, Tuzla; Network of Peace Movement – Kamenicë, Kamenica; Grupa MOST – udruženje za saradnju i posredovanje, Beograd).
- Unapređenje rada samih lokalnih aktera: uspostavljanjem izdavačke delatnosti, dokumentacije ili video zapisa o provedenim projektima, ostvarivanjem veće vidljivosti u zajednici, otvaranjem mogućnosti za analitičko-istraživačke studije, sloboda i nezavisnost rada (Andrej Nosov, Beograd; Centar za mirovne studije - CMS, Zagreb; Mali korak - Centar za kulturu mira i nenasilja, Zagreb; Centar za Antiratnu Akciju, Beograd; Otvoreni univerzitet, Subotica; Goran Božicevic, Grožnjan).

Više samoevaluacije, obuhvatna evaluacija organizacijskog rada, više odgovornog planiranja s obzirom na svoje mogućnosti i s obzirom na suradnike/ce i ljude s kojima radimo. Rezultatima i vremenom neopterećen rad u nekoliko zajednica s mogućnostima monitoringa i podrške lokalnim snagama. *Iva Zenzerovic, Zagreb*

Svaki projekt morali bismo napraviti mnogo vidljivijim u zajednici, a za to nemamo vremena niti mogućnosti. Svi mediji su zainteresirani za rat, skandale ali ne za konstruktivne, normalne akcije NVO-a.

Trebali bismo imati vlastitu dokumentaciju o provedenim projektima, pregledno pospremljene instrumente s kojima smo radili, indikatore koje smo mjerili, a ne da svaki put iznova slažemo obrasce, upitnike, pisane materijale... Za to nema vremena ni osoblja koje bismo mogli platiti. *Mali korak - Centar za kulturu mira i nenasilja, Zagreb*

Kao razlozi za propušteno najčešće se navode:

- nedostatak sredstava ili ograničeni kapaciteti samih organizacija.
- loša komunikacija mirovnih aktivista u regionu,
- jake tendencije ka etničkom ili religijskom izolacionizmu (u pojedinim sredinama), ali i
- odsustvo sluha i razumevanja kod donatora za ono što lokalni mirovni aktivisti smatraju da je u datom trenutku potrebno uraditi:

Postoji ogromno nerazumevanje donatora za stvarne potrebe ljudi u regiji. Ljudi koji ne mogu zadovoljiti ni svoje osnovne egzistencijalne potrebe, ne mogu ni osetiti potrebe višeg reda (na pr. potrebu za demokratizacijom odnosa u društvu, za kulturom dijaloga, za multikulturalizmom i dr), a kamoli ispoljiti težnju za njihovim zadovoljavanjem. S druge strane, strani donatori vide samo ove, za ovdašnje stanovništvo apstraktne potrebe.

U Vukovaru je, pre svega, neophodno prevazici još uvek jako prisutnu ratnu traumu, a zatim zadovoljiti osnovne egzistencijalne potrebe ljudi (nezaposlenost je preko 80%), pa tek onda raditi na zadovoljavanju poteba višeg reda. Međutim za rad na saniranju ratne traume i njenih ubitacnih posledica na zdravlje ljudi nema ni izdaleka

dovoljno ni ljudskih (strucnih) ni finansijskih resursa, a nažalost ni razumevanja u krugovima donatora. *Evropski dom, Vukovar*

Ništa što bi u pitanje dovelo ostvarenje očekivanih rezultata, ali dešavalo se da donatori nisu imali razumijevanja za pojedine aktivnosti, jer su prema njihovim kriterijima neke druge imale prioritet. Npr. u početku rada sve je interesantno, ali istraživanja ne. Danas interesantna su istraživanja i konferencije, ali treninzi i edukacija nemaju dovoljnu podršku. Za štampane publikacije, biltene sredstva se pronalaze teško i uglavnom ih je potrebno »zakaciti« za neki veci širi projekat, iako u zemlji kakva je Bosna i Hercegovina još ima gradova u koje ne dolazi ni dnevna štampa, u kojima nema elektronskih medija i svako glasilo se cita. *Helsinški parlament gradana – hCa, Banja Luka*

3.8. U cemu lokalni akteri vide svoj najveći doprinos miru?

Medu odgovorima na pitanje »Šta smatrate svojim najvećim doprinosom izgradnji mira?« teško je naći na primere koji nagoveštavaju sumnju u postojanje izuzetnog doprinosa miru. U samo dva slucaja se pred ovim pitanjem zastaje i odustaje od odgovora (»ne znam«; simbol ?), a samo kroz jedan provejava skepsa prema svemu što se pod mirovnim aktivizmom podrazumeva i upražnjava:

17. mart mi je pokazao da nevladin sektor ne postoji na Kosmetu, i da je palo u vodu sve u šta sam verovala pa sada ne žirim jer mislim da sve zavisi od vecine, a ona nije spremna i ne želi mir. *Radmila Kapetanovic, Zubin Potok, Kosovo*

Medu primerima uspešne prakse najčešće se pominje rad sa mladima, ali takvih primera ima i medu projektima koji se bave raznim oblicima suocavanja s prošlošću i pomirenjem sukobljenih strana, u oblasti zaštite ljudskih i manjinskih prava, u radu na saniranju ratnih trauma i u akcijama osveščivanja gradana u manjim lokalnim zajednicama.

Zahvaljujuci konferenciji na Jahorini i radu u malim grupama, koji smo i organizovale sledeci ova podrucja mirovnog rada, kao i naknadnom angažovanju aktivista i aktivistkinja, u prilici smo da prikazemo 16 primera dobre mirovne prakse u regionu (**Prilog br. 7**).²⁰

⊙ **Rad sa mladima**

Veliki broj organizacija smatra ovaj domen delatnosti izuzetno uspešnim: Srpska demokratska omladina, Kosovo; Nataša Dokovska, Skopje; Helsinški parlament gradana - hCa, Banja Luka; Beogradski krug; Aida Bagic, Zagreb; Mali korak - Centar za kulturu mira i nenasilja, Zagreb; Grupa MOST – udruženje za saradnju i posredovanje, Beograd...

²⁰ Ima i drugih primera dobre mirovne prakse koji se mogu naći u istraživanju Marine Škrabalo: »Documenting Impact of Community Peacebuilding in the Post-Yugoslav Region as a Basis for Policy-Framework Development«, <http://www.policy.hu/skrabalo/>

Pored opšte mirovne edukacije, posebno su isticani uspjesi u radu sa mladima iz razlicitih etnickih grupa: Ženski centar, Debar; Violeta Petroska Beška, Skopje; Udruženje gradana »Prijateljice«, Tuzla; Iva Zenzerovic, Zagreb; Network of Peace Movement – Kamenicë, Kamenica; Kosovo Organisation for New Initiatives – KONI, Prizren; ZaMirNet, Zagreb; Urbanin, Novi Pazar; Odgovornost za buducnost, Beograd/Bujanovac...

U okviru sekcije posvecene ovoj temi na skupu su detaljnije prikazani i analizirani sledeci primeri uspešnog rada s mladima koje su predstavili:

- Centar za mirovne studije - CMS, Zagreb,
- Udruženje gradana »Prijateljice«, Tuzla,
- Helsinški komitet za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, Velika Kladuša,
- Udruženje gradanki »Žene ženama«, Sarajevo,
- Ministarstvo za mlade, kulturu i sport, Kosovo,
- Nansen dijalog centar, Priština,
- Helsinški parlament gradana - hCa, Banja Luka,
- Urbanin, Novi Pazar,
- Omladinski centar Gornji Vakuf-Uskoplje,
- Grupa 484, Beograd,
- Odbor za gradansku inicijativu, Niš.

Raspravljano je o mnogim aspektima ove vrste projekata, pocev od toga kako se nacionalne strategije za rad sa mladima realizuju na nivou lokalnih zajednica i kako da se obezbedi zakonska pozadina koja garantuje izvodivost edukativnih programa, pa do prirode saradnje s organima vlasti u realizaciji mirovnog obrazovanja mladih. Posebno korisna je bila uporedna analiza okolnosti u kojima se rad sa mladima obavlja. Pogledajte primere od 1 do 6 u **Prilogu br. 7** koji govore o dobroj praksi u radu sa mladima.

☉ **Suocavanje s prošlošcu**

Iz upitnika saznajemo da se rad na suocavanju s prošlošcu realizuje kroz prikupljanje relevantne dokumentacije (Dokumentaciono informacioni centar »VERITAS«, Beograd; Odbor za zaštitu ljudskih prava i humanitarnu djelatnost, Priboj; ABRAHAM – Udruženje gradana za medureligijski mirotvorni rad, Sarajevo...) ili kroz neposredan rad na interetnickom dijalogu (Grupa 484, Beograd; Goran Božicevic, Grožnjan; Forum gradana Tuzle; Daja, Kumanovo; Centar za mir, pravne savjete i psihosocijalnu pomoc, Vukovar...). S obzirom da su respondenti navodili samo neke primere svog rada na projektima suocavanja s prošlošcu, ova slika je dosta

pojednostavljena u poređenju sa nekim sistematičnijim analizama koje se bave ovom problematikom kao i sa diskusijom vodenom na sekciji u okviru našeg skupa na Jahorini.

Jedna takva iscrpna analiza slucajeva suocavanja s prošlošću u Srbiji i Crnoj Gori, koja nam je stajala na raspolaganju²¹ obuhvatila je ne samo delatnost NVO (53) već i medije, kulturne ustanove, univerzitetske profesore, te je u nalazima i dijapazon registrovanih programa neuporedivo širi – od pozorišnih i ulicnih predstava i muzickih festivala, javnih debata, TV programa i drugih medijskih priloga, preko dokumentaristickih projekata, istraživanja, publikacija i edukacije, pa sve do neposredne pravne (zastupanje pred sudom) i psihosocijalne pomoci.

Na skupu na Jahorini, u okviru sekcije koja je razmatrala rad na suocavanju s prošlošću i pomirenju, detaljno se govorilo o nekoliko uspešnih projekata:

- Dokumentacionog centra »Ratovi 1991–1999.« iz Beograda,
- Ženske mirovne grupe iz Panceva,²²
- Foruma gradana Tuzle,
- Centra za mirovne studije iz Zagreba,
- Žena u crnom iz Beograda,
- Centra za nenasilnu akciju iz Sarajeva i Beograda.²³

U vrlo plodotvornoj diskusiji koja je pratila rad ove sekcije analizirane su razlike u postupcima primenjenim u ovim projektima.

Na primer, u projektu Dokumentacionog centra »Ratovi 1991–1999.« (videti prikaz u **Prilogu br. 7**) prikupljane su individualne storije neposrednih ucesnika ratnih situacija (vojnika i civila) i sekundarnih svedoka koji su tokom rata dolazili iz drugih sredina (novinari, politicari, pripadnici trupa Ujedinjenih Nacija). Ova vrsta projekta koncipirana je s pretpostavkom da se doživljaji rata razlikuju od ucesnika do ucesnika, te da se celovitija slika o ratu mora graditi na razlicitim uvidima. Takode, da samo kazivanje tih utisaka izaziva katarzu kod onih koji ih saopštavaju, a empatiju i razumevanje kod onih koji te iskaze citaju.

Za razliku od ovakvog pristupa u nekim projektima se koristila strategija suocavanja sa (objektivnim) cinjenicama/podacima vezanim za ratna zbivanja. Na primer, Ženska mirovna grupa iz Panceva pomocu ulicne instalacije lavirinta upoznavala je prolaznike Panceva s faktografijom vezanom za Srebrenicu i Oluju. Slicno postupaju i Žene u crnom, iz Beograda, organizujuci ulicne akcije suocavanja stanovnika raznih gradova Srbije sa cinjenicama vezanim za ratna zbivanja.

²¹ M. Blagojevic i N. Milenkovic (1994.). Op. Cit.

²² Ibid

²³ Više o tribinama »Cetiri pogleda« možete naci na web prezentaciji Centra za nenasilnu akciju: www.nenasilje.org

Drugi, pak (Forum gradana Tuzle, na primer), nastoje da kroz neposredno suočavanje i dijalog pripadnika triju etnickih zajednica iz Bosne i Hercegovine, i njihovih (jednostranih) videnja datog zbivanja, dodu do »jedne istine«, odnosno, do zajednicke price o istom događaju.

Razlicit od svih tih je bio pokušaj saradnika Centra za mirovne studije iz Zagreba da nizom prakticnih akcija reaguju na postupke gradana nekih mesta u Hrvatskoj, koji su izgradnjom spomenika ili preimenovanjem ulica hteli ukazati pocast pojedinim likovima iz ustaške prošlosti.

Sasvim osoben u odnosu na sve pomenute je projekat Centra za nenasilnu akciju - CNA iz Sarajeva i Beograda, koji okuplja ratnike/vojnike (regularne i paravojne) razlicitih sukobljenih strana. Oni najpre neposredno razmenjuju svoja iskustva ratovanja, a potom zajedno javno nastupaju nastojeci da te svoje uvide (kao i голу cinjenicu da sede za istim stolom umesto ušanceni i razgovaraju umesto da se osmatraju preko nišana) prenesu auditorijumima po raznim gradovima zaracениh zemalja.

Na skupu je razmatrana i mogucnost koordiniranog delovanja u ovoj oblasti, gde bi se kroz saradnju mirovnih aktivista iz razlicitih sredina išlo ne samo na razmenu iskustava iz dosadašnjeg rada, vec i na zajednicko kreiranje novih, plodotvornijih pristupa.

⊙ **Zaštita ljudskih i manjinskih prava**

Primeri uspešnog rada na zaštiti ljudskih i manjinskih prava navedeni su u upitnicima koje je poslalo više respondenata, kao, na primer, Udruženje za mir i ljudska prava, Baranja; Helsinški komitet za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, Sarajevo; Koalicija za promociju i zaštitu ljudskih prava, Osijek; Grupa za ljudska prava, Podgorica; Centar za gradanske inicijative, Porec.

Te informacije su upotpunjene na samom skupu. Kao i u ostalim sekcijama, i ovde su detaljnije analizirani neki primeri uspešnih akcija ove vrste koje su predstavili saradnici sledećih organizacija:

- Koalicije za promociju i zaštitu ljudskih prava iz Hrvatske (zaštita prava Srba-povratnika, kampanje za javnost rada sudova, besplatno zastupanje na sudu, izveštaji /Shadow reports/ o kršenju manjinskih prava)
- ASK iz Podgorice,
- Altruist iz Splita,
- Centar za mir, pravne savjete i psihosocijalnu pomoc iz Vukovara,
- Udruženje gradanki »Žene ženama« iz Sarajeva,
- Makedonski helsinški komitet za ljudska prava iz Skopja,

- Helsinški parlament gradana – hCa, Banja Luka,
- Ekumenska humanitarna organizacija iz Novog Sada,
- Antiratna kampanja - ARK iz Zagreba,
- Odbor za ljudska prava i slobode u Kušumliji.

U raspravi je velika pažnja posvećena faktorima od kojih zavisi uspešnost pojedinih akcija i problemima koji prate ovu vrstu mirovne delatnosti. Posebno inspirativne su bile sugestije da se na zaštiti manjinskih prava ne radi samo sa manjinskim grupama, već i sa većinskim stanovništvom, kroz razne kampanje i edukaciju.

Pored uspeha u radu na zaštiti manjinskih prava etnickih grupa stanovništva, navodeni su i primeri uspešne prakse u zaštiti prava na prigovor savesti, zaštiti ženskih ljudskih prava, zaštiti prava seksualnih manjina, zaštiti od torture policije, zaštiti prava raseljenih lica (s Kosova, koja nemaju isti status kao izbeglice). Dužna pažnja posvećena je medijskim projektima koji se bave zaštitom manjinskih ljudskih prava, zaštitom prava pripadnika policije (u Bosni i Hercegovini su pravno potpuno nezaštićeni, jer nemaju pravo žalbe ni kod lokalnih instanci, ni u Strasburu), pa i besplatnoj pravnoj zaštiti (u Hrvatskoj).

⊙ **Rad na osveščivanju gradana i gradanki u lokalnim zajednicama**

Rad ove vrste podrazumevao je kampanje, »mirovna stajanja«, forume gradana, rad sa policijom na sprećavanju policijskog nasilja. Grupe i pojedinke iz sledećih organizacija upoznale su nas sa svojim akcijama:

- Otvoreni univerzitet, Subotica,
- Ekumenska humanitarna organizacija, Novi Sad,
- Ženska mirovna grupa, Pancevo,
- Ženska grupa Stela, Cetinje,
- Žene u crnom, Beograd,
- ASK, Podgorica,
- Centar za ljudska prava, Priboj,
- Odbor za ljudska prava, Bujanovac,
- Danica Stefanovic, Novi Sad,
- Helsinški odbor za ljudska prava, Bijeljina,
- Centar za kulturu mira i nenasilja »ANIMA«, Kotor,
- Demokratska inicijativa sarajevskih Srba - DISS, Sarajevo,
- Goran Božicevic, Grožnjan/Istra,
- Odbor za ljudska prava, Leskovac,

- Srpska demokratska omladina, Kosovo,
- Odbor za gradansku inicijativu, Niš,
- Omladinski centar Gornji Vakuf-Uskoplje,
- UrbaniIN, Novi Pazar,
- Grupa 484, Beograd.

Realizatori ovakvih akcija smatraju da njihov uspeh najpre zavisi od dobre pripreme koja podrazumeva rad sa fokus grupama, istraživanje potreba, pažljiv odabir ucesnika. Za samu realizaciju je, pak, važno da su postavljeni ciljevi konkretni, skromni, ostvarivi. S obzirom da je u podeljenim zajednicama nepoverenje nešto s čim se najpre treba suociti, naglašeno je da uspeh u velikoj meri zavisi od takticnosti i doslednosti u realizaciji postavljenih ciljeva. Takode, naglašeno je da takvi projekti moraju biti dugoročni. Održivost se postiže kroz osnaživanje aktera (prijateljska, solidarna i politicka podrška), saradnju sa vlastima (komunikacija i saradnja sa institucijama) kao i kroz uspostavljanje veze između donatora i onih koji donose odluke i interesa građana. Važnim se smatra i to da misija bude ugrađena u što širi spektar aktivnosti, jer šire postavljeni projekti imaju veću šansu za uspeh, pogotovu ako podrazumevaju kombinaciju različitih aktivnosti (jedan cilj ? više operacionalizacija ? više aktivnosti ? više korisnika). Videti primere u **Prilogu br. 7**.

⊙ **Saniranje ratnih trauma**

Uspešnost ove vrste akcija ispoljila se u radu sa izbeglicama i ratnim veteranima, koji su obavljale organizacije kao što su:

- Otvoreni univerzitet, Subotica,
- Odbor za ljudska prava i slobode, Kuršumlija,
- Evropski dom, Vukovar,
- Društvo za zaštitu mentalnog zdravlja ratnih veterana i žrtava ratova 1991 - 1999, Novi Sad,
- Andrej Nosov, Beograd,
- Centar za mir, pravne savjete i psihosocijalnu pomoc, Vukovar.

Na skupu je ukazano na to da je posle edukativnih, komunikacijskih i ekumenskih aktivnosti došlo do izvesnog zasicenja, te da je u podeljenoj zajednici kakva je Vukovar jedino rešenje bilo u povezivanju mirovne i ekonomske aktivnosti (pomenuta NVO je povezivala opštinu i preduzetnike sa zapadnim evropskim tržištem što se činilo smislenim i produktivnim u ovom trenutku).

4. UMESTO ZAKLJUČKA

Iako ova analiza, pretežno zasnovana na kvalitativnim podacima, ne može da garantuje dalekosežne generalizacije i temeljne zaključke o prirodi i delotvornosti mirovnog aktivizma u ovom regionu, ona ipak omogućuje podroban uvid u data zbivanja. Samim tim ona ostvaruje nekoliko važnih ciljeva. Pored toga što od zaborava otima neke zapostavljene aspekte događaja koji su obeležili devedesete godine i podseca na vreme za koje je lepo verovati da je daleko iza nas, ona nam pomaže da kroz to sećanje pratimo i bolje razumemo promene koje smo izazivali i/ili ih sami doživljavali. Takođe, naše iskreno verovanje je da će ovaj dokument biti inspiracija za dalje preispitivanje, analizu i razmenu iskustava i za preispitivanje odnosa lokalnih mirovnih aktivista i aktivistkinja sa međunarodnim donatorskim organizacijama.

Iako ograničenog dometa, ova analiza ipak nudi podatke na osnovu kojih se može odgovoriti na pitanja koja su pokrenula našu studiju.

U odgovor na prvu grupu pitanja - *Kojim oblicima aktivnosti su se bavili lokalni mirovni aktivisti? Koliko dugo se bave time i s kojim donatorima saraduju? Kako vide delotvornost svojih akcija? U čemu se sastoji njihov doprinos realizovanim projektima?* – nudimo podatke koji jasno ukazuju na vrlo širok, sveobuhvatan dijapazon preduzetih akcija koje su pratile ratne sukobe na tlu bivše Jugoslavije od samog početka. Takođe, prikupljeni podaci govore i o doista imponantnom broju donatora koji su podržavali njihove akcije. Konacno, ova studija upućuje i na to da je uloga lokalnih mirovnih aktivista bila i ostala daleko od puke transmisije inostranih ideja i projekata.

Druga grupa pitanja - *Koliko je koncepcija mirovnih projekata zavisila od toga kako inostrani donatori gledaju na probleme čije rešenje nastoje da podrže, a koliko od sugestija lokalnih aktera? Da li su pojedini oblici i načini mirovnog delovanja prikladni za sredine u kojima se primenjuju? U kojoj meri projekti na kojima se radilo uvažavaju lokalne norme, kulturu, vrednosti, znanja i umenja lokalnog stanovništva? Koliko se u izboru pomoći inostrani donatori oslanjaju na videnja lokalnih partnera? Da li imaju »sluha« za lokalne inicijative?* – preispituje prirodu odnosa inostranih donatora i lokalnih mirovnih aktivista. Prikupljeni podaci nude veoma složen uvid u te odnose.

Odgovori na ovu grupu pitanja nisu ni jednoznačni, ni jednostavni. Jasno je da je lokalni mirovni aktivizam u velikoj meri zavisio od inostrane pomoći; ne samo da većina mirovnih projekata ne bi mogla da bude realizovana bez finansijske i logisticke podrške inostranih donatora, nego ni sami lokalni aktivisti i lokalne mirovne organizacije ne bi opstali u tolikom broju i toliko dugo koliko neki jesu, niti bi mogli da delaju onako kvalitetno kako jesu. Međutim, podjednako vidno je i to da su lokalni akteri nastojali

koliko god je to bilo u njihovoj moci da oblike i načine mirovnog delovanja saobrazе lokalnim potrebama, normama, kulturi, vrednostima, znanju i umenju lokalnog stanovništva. Ako ništa drugo, o uverljivosti ove tvrdnje govori činjenica da se za svoj rad najvećma odgovornim osecaju prema zajednici u kojoj delaju.

Iz perspektive lokalnih aktivista, odnos sa inostranim partnerima bio je opterećen brojnim, ali ne i nepremostivim, nerešivim problemima. Oni su u prilazu inostranih donatora prepoznavali nedovoljno poznavanje lokalnog konteksta, prekomerno insistiranje na formi i proceduri (što je često dovodilo do formalnog ispunjavanja projektnih zadataka, vremenski neprilagodenog delovanja ili neracionalnog trošenja sredstava) i birokratizovan odnos prema lokalnim akterima, pa i nedovoljnu spremnost donatora da podrže samostalnost i opstanak lokalnih mirovnih snaga. Ipak, u većini slučajeva lokalni mirovni akteri nisu pristajali na loše kompromise, već su uspevali da nađu konstruktivna, kreativna rešenja svih tih problema. To, naravno, nije uvek bilo moguće, te među mirovnim aktivistima postoji jasna svest o tome šta je sve još moglo da bude urađeno, a nije, pre svega zbog nepostojanja odgovarajuće podrške. Lokalni mirovni aktivisti imaju jasnu svest o tome da su neki projekti prekinuti pre nego što su dostignuti postavljeni ciljevi, da se sa nekim ciljnim grupama nedovoljno temeljno radilo, kao i da nije bilo prilike za širu saradnju i umrežavanje lokalnih mirovnih grupa u regionu, što bi moglo da doprinese kako osnaživanju samih umreženih tako i uspostavljanju bogatijeg korpusa kolektivnog znanja. Ova studija, pa i skup organizovan tim povodom možda su prvi korak na takvom jednom putu.

5. SAŽETAK

Summary PEACE BY PIECE

Peacebuilding Experience from the Local NGO's Perspective (The Region of Former Yugoslavia)

Since the beginning of the recent violent conflicts in former Yugoslavia (1990s) local peace-minded groups have actively tried to prevent and overhaul the consequences of this exhaustive social crisis. Whether they were formed spontaneously or as local branches of international peace agencies, local peace organizations were (and still are) greatly dependant on support from international partners. Even though various foreign donors place much importance on local peace groups' contribution to building peace, their assessments are mostly derived from the perspective of someone who is giving support. The experience of those receiving support is greatly neglected. Our intention was to fill in that void.

Using a questionnaire and the meeting where in direct interaction important issues related to the experience of local peace workers were reconsidered, we attempted to gain deeper insight into the forms of peace activism in the regions of former Yugoslavia, focusing on the following questions: *What is the scope of peacebuilding activities in which the local NGOs from the region have been involved? How long they function and with what kinds of support? How they perceive the efficiency of their actions? What contributed to the success of their projects? »Whose« peace was being built? From the perspective of local NGOs, how far do the regional/international funding agencies respect their local partners and believe local people to be capable of building peace? How much they understand the specificities of the local context? In what ways international donors aid the work of local NGOs? To whom are local NGOs truly accountable?*

We base our analysis on 61 (36%) answers to the questionnaire (out of the initial list of 169 addresses - local peace activists and organizations from Bosnia and Herzegovina, Croatia, Macedonia, Montenegro, Serbia and Kosovo) and on contributions of 43 participants of the conference dedicated to these issues.

Even though this analysis, mostly based on qualitative data, cannot guarantee far-reaching generalizations about the nature and effectiveness of peace activism in this region, it offers some insightful answers to the questions that inspired our research.

First, our data clearly indicate a very wide, all reaching spectrum of peacebuilding activities undertaken from the very start of the armed conflicts. Aside from the fact of the

existence of a truly grand number of funding agencies which sumptuously supported their actions, the data gathered point to the fact that the role of local peace activists was and is far more than just a mere transmission of foreign ideas and projects.

Second, it is quite clear that local peace activism depended greatly on foreign help; not only could most of the peace projects not be accomplished without the financial and logistic support of foreign donors, but also the local activists and peace organizations could not have made it through in such numbers, nor could they have worked with the same quality that they achieved. This help is highly appreciated. It is also quite obvious that local peace activists did as much as was in their power to accommodate the forms and ways of work to local needs, norms, culture, values, knowledge and skills of the local populace. If nothing else, the validity of this statement is proven by the fact that the local peace activists feel first of all responsible toward their communities.

From the perspective of local activists, the relations with foreign partners were also burdened by numerous, but not unsolvable, problems. In the approach of some foreign donors local activists recognized a lack of knowledge of the local context, over-insistence on form and procedure, a bureaucratic stance toward local activists, and even a lack of readiness to support independence and survival of local peace initiatives. Along with the lack of proper support to sustainability of local peace organizations, the resources were short for broader cooperation and regional networking of local peace groups, and for all other activities beyond the scope of the very action projects, which could have helped the empowerment of the networks themselves as well as creation of a richer base of collective knowledge. Although beset by such pressures, in most cases local peace activists did not agree on bad compromises, but opted for constructive, creative solutions.

6. PRILOZI

1.	Literatura	54
2.	Inicijalna lista lokalnih mirovnih aktera u regionu	55
3.	Spisak organizacija i pojedinaca/ki koji su popunili upitnike	59
4.	Ucesnici/e skupa na Jahorini	61
5.	Lista donatora (po zemljama)	62
6.	Godine osnivanja anketiranih mirovnih organizacija	69
7.	Primeri uspešnih mirovnih akcija u regionu	70
	I. RAD SA MLADIMA	70
	o »Isti, slicni, razlicni«	70
	o »Covece ne ljuti se: bogatstvo razlicitosti«	73
	o Omladinska mreža Bosne i Hercegovine	75
	o Teen grupa Omladinskog centra Gornji Vakuf -Uskopje	76
	o Mlada MIRamiDA	77
	o Podrška deci pri uklapanju u školski sistem u oba entiteta	80
	II. SUOCAVANJE S PROŠLOŠĆU	82
	o Usmena istorija ratova 1991-1999.	82
	III. RAD NA LJUDSKIM I MANJINSKIM PRAVIMA	84
	o »Sustanari a ne podstanari«	84
	o Koalicija za promociju i zaštitu ljudskih prava	85
	o Prigovor savjesti i civilna služba	87
	o »VUKOVAR ZAJEDNO-meduetnicka tolerancija«	88
	IV. RAD U MANJIM ZAJEDNICAMA	90
	o Program zadobivanja javne podrške zajednice	90
	o Putujuće ženske mirovne radionice »Moc i drugost«	92
	o Žene menjaju istoriju	93
	o Osnaživanje interno raseljenih lica za zastupanje svojih prava kroz primenu Vodecih principa Ujedinjenih Nacija o internoj raseljenosti	95
	V. SANIRANJE RATNIH TRAUMA	99
	o Program za ekonomski i demokratski razvoj kroz medusektorsku saradnju u Istocnoj Slavoniji	99
8.	Kratke biografije autorki analize	100

**Prilog br. 1
Literatura**

»*Aid Statistics, Donor Aid Charts.*« Organisation for Economic Co-operation and Development. 2 December 2004. Organisation for Economic Co-operation and Development. September 2004.

<http://www.oecd.org/countrylist/0,2578,en_2649_34447_1783495_1_1_1_1,00.html>

Anderson, Mary B, and Lara Olson. *Confronting War: Critical Lessons for Peace Practitioners*. Cambridge, MA: The Collaborative for Development Action, Inc, 2003.

Biserko, Sonja (Ed.). *Yugoslavia Collapse, War, Crimes*. Belgrade: Centre for Anti-War Action and Belgrade Circle, 2003.

Blagojevic, Marina, i Nataša Milenkovic. *Suocavanje s prošlošcu: Izveštaj za Srbiju i Crnu Goru*. Beograd: Quaker Peace and Social Witness, 2004.

Creswell, John W. *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Traditions*. California: SAGE Publications, Inc, 1998.

»*Cetiri pogleda: Od prošlosti: Otkud ja u ratu? Ka budućnosti: Kako ka trajnom miru?*« Centar za nenasilnu akciju - CNA. 2004. Centar za nenasilnu akciju - CNA. Januar 2005.

<<http://www.nenasilje.org/cna.htm>>

Francis, Diana. »*Conflict transformation from Violence to Politics.*« Committee for Conflict Transformation Support Newsletter, No. 9. 2000.

Ilic, Vladimir. *Između integracije i održivog povratka*. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 2001.

Large, Judith. »*The Interplay of Domestic, Regional and International Forces in Peacebuilding.*« Committee for Conflict Transformation Support Newsletter, No. 13. 2001.

Pavlovic, Vukašin (Ed.). *Potisnuto civilno društvo*. Beograd: EKO Centar, 1995.

Škrabalo, Marina. »*Documenting Impact of Community Peacebuilding in the Post-Yugoslav Region as a Basis for Policy-Framework Development.*« International Policy Fellowships. 2003. The Open Society Institute. June 2004
<<http://www.policy.hu/skrabalo>>

»*The Role of NGOs, Local and International, in Post-war Peacebuilding.*« Committee for Conflict Transformation Support Newsletter, No. 15. 2001.

Wedel, Janine R. *Collision and Collusion: The Strange Case of Western Aid to Eastern Europe*. New York: Palgrave, 2001.

Prilog br. 2

Inicijalna lista lokalnih mirovnih aktera u regionu

rb	ime	mesto, zemlja	e-mail
1.	Udruženje gradanki »Žene ženama«	Sarajevo, Bosna i Hercegovina	zene2000@megatel.ba
2.	Centar za nenasilnu akciju - CNA	Sarajevo, Bosna i Hercegovina	cna.sarajevo@nenasilje.org
3.	Demokratska inicijativa sarajevskih Srba - DISS	Sarajevo, Bosna i Hercegovina	uq_diss@bih.net.ba
4.	Međunarodni multireligijski i interkulturalni centar	Sarajevo, Bosna i Hercegovina	zajedno@bih.net.ba
5.	Asocijacija nezavisnih intelektualaca KRUG 99	Sarajevo, Bosna i Hercegovina	valid@krug99.ba
6.	Helsinški komitet za ljudska prava u Bosni i Hercegovini	Sarajevo, Bosna i Hercegovina	office@bh-hchr.org
7.	Udruženje građana »Istina i pomirenje«	Sarajevo, Bosna i Hercegovina	kip@bih.net.ba
8.	ABRAHAM – Udruženje građana za međureligijski mirotvorni rad	Sarajevo, Bosna i Hercegovina	jelena@abraham.ba
9.	Centar za religijski dijalog	Sarajevo, Bosna i Hercegovina	sajecrd@bih.net.ba
10.	Selma Hadžihalilovic	Sarajevo, Bosna i Hercegovina	selma.h@zonta-star.worldlearning.ba
11.	Memnuna Zvizdic	Sarajevo, Bosna i Hercegovina	zene2000@megatel.ba
12.	Jovan Divjak	Sarajevo, Bosna i Hercegovina	ogbh@open.net.ba
13.	Radmila Žarkovic	Sarajevo, Bosna i Hercegovina	rada2129@hotmail.com
14.	Sevima Sali Terzic	Sarajevo, Bosna i Hercegovina	sevimast@open.net.ba
15.	Mostarski teatar mladih	Mostar, Bosna i Hercegovina	mtm@cob.net.ba
16.	Biro za ljudska prava	Tuzla, Bosna i Hercegovina	biroy@bih.net.ba
17.	Forum građana Tuzle	Tuzla, Bosna i Hercegovina	forum-tz@bih.net.ba
18.	Udruženje građana »Prijateljice«	Tuzla, Bosna i Hercegovina	hdprituz@bih.net.ba
19.	Helsinški parlament građana - hCa	Banja Luka, Bosna i Hercegovina	hcabl@blic.net
20.	Omladinski komunikacijski centar	Banja Luka, Bosna i Hercegovina	okc@inecco.net
21.	Aleksandra Petric	Banja Luka, Bosna i Hercegovina	alexp@blic.net
22.	Omladinski centar Gornji Vakuf – Uskoplje	Gornji Vakuf - Uskoplje, Bosna i Hercegovina	ocgv@gmx.net
23.	Helsinški odbor za ljudska prava u Republici Srpskoj	Bijeljina, Bosna i Hercegovina	helodbor@teol.net
24.	Medica infoteka	Zenica, Bosna i Hercegovina	infodoc@medica.org.ba
25.	Meliha Hubic	Zenica, Bosna i Hercegovina	meliha@medica.org.ba
26.	Udruženje građana »Familija«	Prijedor, Bosna i Hercegovina	anel@prijedor.com
27.	Fond za humanitarno pravo	Podgorica, Crna Gora	hlc-asz@cg.yu
28.	Crnogorski ženski lobi	Podgorica, Crna Gora	mnzenskilobi@hotmail.com
29.	Nansen dijalog centar	Podgorica, Crna Gora	info@ndcmn.org
30.	CEDEM - Centar za demokratiju i ljudska prava	Podgorica, Crna Gora	cedem@cg.yu
31.	ASK	Podgorica, Crna Gora	askngo@cg.yu
32.	Miško Vujošević	Podgorica, Crna Gora	ljudimir@cg.yu

33.	Kerim Mededovic	Podgorica, Crna Gora	kesha@cg.yu
34.	Anda Backovic	Podgorica, Crna Gora	backovic@cg.yu
35.	Gradanska kuca - klub NVO grada Cetinja	Cetinje, Crna Gora	skc@cg.yu
36.	Centar za kulturu mira i nenasilja »ANIMA«	Kotor, Crna Gora	anima@cg.yu
37.	Antiratna kampanja - ARK	Zagreb, Hrvatska	ark@zamir.net
38.	Centar za mirovne studije - CMS	Zagreb, Hrvatska	cms@zamir.net
39.	Mali korak - Centar za kulturu mira i nenasilja	Zagreb, Hrvatska	mkorak@zamir.net
40.	Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava	Zagreb, Hrvatska	hho@hho.hr
41.	ZaMirNET	Zagreb, Hrvatska	zamir@zamir.net
42.	Gradanski odbor za ljudska prava	Zagreb, Hrvatska	zpusic@zamir.net
43.	Marina Škrabalo	Zagreb, Hrvatska	mskrab@zamir.net
44.	Paul Stubbs	Zagreb, Hrvatska	pstubbs@zamir.net
45.	Aida Bagic	Zagreb, Hrvatska	aidab@zamir.net
46.	Vesna Kesic	Zagreb, Hrvatska	vesnaka@zamir.net
47.	Mladen Majetic	Zagreb, Hrvatska	mladenm@zamir.net
48.	Ognjen Tus	Zagreb, Hrvatska	ognjen@makromikro.hr
49.	Vesna Teršalic	Zagreb, Hrvatska	vesnat@zamir.net
50.	Biljana Kašic	Zagreb, Hrvatska	biljana@zamir.net
51.	Mirjana Radakovic	Zagreb, Hrvatska	mirjanar@zamir.net
52.	Ana Raffai	Zagreb, Hrvatska	anaraf@zamir.net
53.	Iva Zenzerovic	Zagreb, Hrvatska	zeniva@zamir.net
54.	Marija Molnar	Vukovar, Hrvatska	marija.molnar@vk.htnet.hr
55.	Centar za mir, pravne savjete i psihosocijalnu pomoc	Vukovar, Hrvatska	centar-za-mir@vk.htnet.hr
56.	Europski dom – Vukovar	Vukovar, Hrvatska	europski.dom.vukovar@vk.hinet.hr
57.	Mirovna grupa mladih »Dunav«	Vukovar, Hrvatska	youth.peace.group.danube@vk.t-com.hr
58.	Vukovarski institut za mirovna istraživanja i obrazovanje – VIMIO	Vukovar, Hrvatska	vimio@hi.hinet.hr
59.	Udruženje za mir i ljudska prava »Baranja«	Bilje, Hrvatska	baranja@inet.hr
60.	Centar za mir, nenasilje i ljudska prava	Osijek, Hrvatska	czmos@zamir.net
61.	Centar za gradanske inicijative	Porec, Hrvatska	cgiporec@zamir.net
62.	HOMO - Udruga za zaštitu ljudskih prava i gradanskih sloboda	Pula, Hrvatska	homo@pu.tel.hr
63.	Altruist	Split, Hrvatska	altruist@zamir.net
64.	MIRamiDA Centar	Grožnjan, Hrvatska	miramida@zamir.net
65.	Goran Božicevic	Grožnjan, Hrvatska	goranb@zamir.net
66.	Vanja Nikolic	Hrvatska	vanja.nikolic@wl.htnet.hr
67.	Nansen Dijalog Centar	Priština, Kosovo	mihanesalihu@hotmail.com
68.	KIDS - Kosovo Initiative for Democratic Society	Priština, Kosovo	kids_pri@hotmail.com
69.	KAN - Kosova Action Network	Priština, Kosovo	kan@alb-net.com
70.	Majka Tereza	Priština, Kosovo	ntereze@yahoo.com
71.	Odbor za ljudska prava	Priština, Kosovo	office@cdhrf.org
72.	Association for the Free Thought, Creation and Acting – Dardania	Priština, Kosovo	behxheshala@cdhrf.org
73.	Don Bosko-Social and Educative Center of Prishtina	Priština, Kosovo	dragashyc2002@yahoo.com
74.	Futura	Priština, Kosovo	futuram03@hotmail.com
75.	Institute of Kosova for Strategic Studies and International Relations	Priština, Kosovo	nspahiu@yahoo.com
76.	Inter-Religious Youth Association Kosovo	Priština, Kosovo	wcrp_kosovo@yahoo.com
77.	Kosova Action for Civic Initiatives	Priština, Kosovo	yhysa-KACI@kohaditore.com
78.	Kosova Foundation for Open Society	Priština, Kosovo	info@kfos.org
79.	Kosovar Networked NGO Youth for Peace and Future	Priština, Kosovo	netypf@yahoo.com
80.	Religious Without Borders – Kosovo	Priština, Kosovo	Ldenesenko@yahoo.com
81.	Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës	Priština, Kosovo	info@womensnetwork.org
82.	Srpska demokratska omladina	Priština, Kosovo	ktorvi@yahoo.com
83.	Petrit Tahiri	Priština, Kosovo	petrit@kndialouge.org

84.	Bujar Madjoni	Priština, Kosovo	bujar.maxhuni@omik.org
85.	Igballe Rogova	Priština, Kosovo	igorogova@yahoo.com
86.	Kosovo Organisation for New Initiatives – KONI	Prizren, Kosovo	ngo_koni@hotmail.com
87.	OJQ Sfida	Prizren, Kosovo	sfida_kosovo@yahoo.com
88.	Network of Peace Movement – Kamenicë	Kosovska Kamenica, Kosovo	nopm_org@hotmail.com
89.	Radmila Kapetanovic	Kosovska Mitrovica, Kosovo	radakap@yahoo.com
90.	Community Building Mitrovica	Kosovo	CBMitrovica@hotmail.com
91.	FORUM	Kosovo	jet@ipko.org
92.	KYN - Kosovo Youth Network	Kosovo	labinot1975@yahoo.co.uk
93.	Rrjeti i të Rinjëve të Pejës	Kosovo	peja_youthnet@hotmail.com
94.	Center for Drama and Creative Activities of Children and the Youth - Qeshu-Smile	Kosovo	qeshu_smile@yahoo.com
95.	Qendra për Progres dhe Iniciativa të Reja	Kosovo	lama_alma@hotmail.com
96.	Pal Bala	Kosovo	palbala@hotmail.com
97.	Mirovna akcija	Skopje, Makedonija	odbij@hotmail.com
98.	Macedonian Helsinki Committee for Human Rights	Skopje, Makedonija	helkom@mhc.org.mk
99.	»Centar za demokratija i bezbednost« pri Institut Evrobalkan	Skopje, Makedonija	ebalkan@soros.org.mk
100.	Civil Society Resource Center	Skopje, Makedonija	csrc@csrc.org.mk
101.	CIVIL	Skopje, Makedonija	contact@civil.org.mk
102.	Internacional Centar for Preventive Activities and Conflict Resolution (ICPCR)	Skopje, Makedonija	icpcr@mol.com.mk
103.	Centre for Multicultural Understanding and Cooperation	Skopje, Makedonija	kim@unet.com.mk
104.	Balkanski miroven centar Filozofski fakultet Skopje	Skopje, Makedonija	skaric@pf.ukim.edu.mk
105.	Azbija Memedova	Skopje, Makedonija	centar@mt.net.mk
106.	Violeta Petroska Beška	Skopje, Makedonija	v.p.beska@ukim.edu.mk
107.	Ana Bitoljanu	Skopje, Makedonija	anabb@mol.com.mk
108.	Nataša Dokovska	Skopje, Makedonija	detstvo@detstvo.org.mk
109.	Antiko	Gostivar, Makedonija	anticogv@mail.com
110.	Antiko/Ženski Centar Debar	Debar, Makedonija	womenscentredebar@yahoo.com
111.	Omladinski informativni centar	Tetovo, Makedonija	mic_sreten@yahoo.com
112.	Udruženje za obrazovanje, demokratiju i multikulturu	Tetovo, Makedonija	ortel@freemail.org.mk
113.	Daja	Kumanovo, Makedonija	daja@mol.com.mk
114.	Jagoda Gligorovska	Kumanovo, Makedonija	femina_org@hotmail.com
115.	Center for Multicultural Cooperative Coolaboration and Multinational Promotion of Young People AURORA	Prilep, Makedonija	avrora@avrora.org.mk
116.	Interethnic integration and development association »Mir«	Kicevo, Makedonija	mir_kicevo_mkd@yahoo.com
117.	Ljubica Angelkovska – Magoska	Bitola, Makedonija	+ 389 70 207 070
118.	Anifa Demirovska	Delcevo, Makedonija	+ 389 33 412 142
119.	Centar za antiratnu akciju	Beograd, Srbija	caa@caa.org.yu
120.	Centar za nenasilnu akciju – CNA	Beograd, Srbija	cna.beograd@nenasilje.org
121.	Grupa »Hajde da...«	Beograd, Srbija	hajdeda@eunet.yu
122.	Grupa MOST – udruženje za saradnju i posredovanje	Beograd, Srbija	most@most.org.yu
123.	PSIHOKOD	Beograd, Srbija	psihokod@eunet.yu
124.	Grupa 484	Beograd, Srbija	vg@grupa484.org.yu
125.	Dokumentaciono informacioni centar »VERITAS«	Beograd, Srbija	veritas@yubc.net
126.	Žene u crnom	Beograd, Srbija	stasazen@eunet.yu
127.	Centar za interaktivnu pedagogiju	Beograd, Srbija	ciip@sezampro.yu
128.	Centar za nenasilnu komunikaciju »Cuvari osmeha«	Beograd, Srbija	icke@eunet.yu
129.	Zdravo da ste	Beograd, Srbija	zdravo@eunet.yu
130.	International Aid Network	Beograd, Srbija	office@ian.org.yu
131.	Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji	Beograd, Srbija	biserkos@eunet.yu

132.	Komiteet pravnika za ljudska prava (YUCOM)	Beograd, Srbija	yulaw@eunet.yu
133.	Beogradski krug	Beograd, Srbija	beokrug@eunet.yu
134.	Centar za kulturnu dekontaminaciju	Beograd, Srbija	info@czkd.org.yu
135.	Dokumentacioni centar »Ratovi 1991 – 1999.«	Beograd, Srbija	office@dcr.org.yu
136.	Odgovornost za buducnost/Susedi za mir	Beograd, Srbija	futurity@eunet.yu
137.	Fond za humanitarno pravo	Beograd, Srbija	office@hlc.org.yu
138.	Beogradski centar za ljudska prava	Beograd, Srbija	bgcentar@bgcentar.org.yu
139.	Andrej Nosov	Beograd, Srbija	andreynosov@hotmail.com
140.	Miljenko Dereta	Beograd, Srbija	dereta@eunet.yu
141.	Svetlana Kijevcanin	Beograd, Srbija	ckijev@eunet.yu
142.	Nebojša Popov	Beograd, Srbija	redakcija@republika.co.yu
143.	Ženska mirovna grupa	Pancevo, Srbija	ildikoe@panet.co.yu
144.	Pokret za mir Pancevo	Pancevo, Srbija	weisnera@panet.co.yu
145.	Ekumenska humanitarna organizacija – EHO	Novi Sad, Srbija	ehs@eunet.yu
146.	Društvo za zaštitu mentalnog zdravlja ratnih veterana i žrtava ratova 91 – 99.	Novi Sad, Srbija	beareze@neobee.net
147.	Centar za multikulturalnost	Novi Sad, Srbija	corna@eunet.yu
148.	Danica Stefanovic	Novi Sad, Srbija	pancivic@eunet.yu
149.	PROTECTA – centar za razvoj gradanskog društva	Niš, Srbija	protecta@bankerinter.net
150.	Odbor za gradansku inicijativa	Niš, Srbija	ogi@ogi.org.yu
151.	Odbor za ljudska prava	Niš, Srbija	gralter@bankerinter.net
152.	NVO »Škola mira«	Kragujevac, Srbija	skolamira@ptt.yu
153.	Društvo za toleranciju	Celarevo, Srbija	mzdravko@eunet.yu
154.	Somborska mirovna grupa	Sombor, Srbija	prising@eunet.yu
155.	UrbanIN	Novi Pazar, Srbija	urbanin@ptt.yu
156.	ABC – centar za mir, sigurnost i toleranciju	Vranje, Srbija	centarvr@ptt.yu
157.	Odbor za ljudska prava – Leskovac	Leskovac, Srbija	nesic@eunet.yu
158.	Odbor za ljudska prava	Bujanovac, Srbija	shaipk@yahoo.com
159.	Otvoreni Univerzitet	Subotica, Srbija	oksu@openunsubotica.co.yu
160.	Nemacki narodni savez	Subotica, Srbija	de.weiss@tipnet.co.yu
161.	Odbor za zaštitu ljudskih prava i humanitarnu djelatnost	Priboj, Srbija	officepb@hotmail.com
162.	Beogradski centar za ljudska prava	Priboj, Srbija	qipnvo@yahoo.com
163.	Odbor za ljudska prava	Bor, Srbija	ljpb@ptt.yu
164.	Odbor za ljudska prava	Negotin, Srbija	pravang@ptt.yu
165.	Beogradski centar za ljudska prava	Kraljevo, Srbija	forumnvo@ptt.yu
166.	Odbor za ljudska prava	Valjevo, Srbija	odbor@ptt.yu
167.	Odbor za ljudska prava	Zajecar, Srbija	mogili@ptt.yu
168.	Odbor za ljudska prava i slobode	Kuršumlija, Srbija	tmaks@ptt.yu
169.	Brankica Jeremic	Užice, Srbija	pro.ue@ptt.yu

Prilog br. 3
Spisak organizacija i pojedinaca/ki
koji su popunili upitnik

rb	ime	mesto, zemlja	e-mail
1.	Udruženje građanki »Žene ženama«	Sarajevo, Bosna i Hercegovina	zene2000@megatel.ba
2.	Demokratska inicijativa sarajevskih Srba - DISS	Sarajevo, Bosna i Hercegovina	uq_diss@bih.net.ba
3.	Helsinški komitet za ljudska prava u Bosni i Hercegovini	Sarajevo, Bosna i Hercegovina	office@bh-hchr.org
4.	Udruženje građana »Istina i pomirenje«	Sarajevo, Bosna i Hercegovina	kip@bih.net.ba
5.	ABRAHAM – Udruženje građana za medureligijski mirotvorni rad	Sarajevo, Bosna i Hercegovina	jelena@abraham.ba
6.	Forum građana Tuzle	Tuzla, Bosna i Hercegovina	forum-tz@bih.net.ba
7.	Udruženje građana »Priateljice«	Tuzla, Bosna i Hercegovina	hdprituz@bih.net.ba
8.	Helsinški parlament građana - hCa	Banja Luka, Bosna i Hercegovina	hcabl@blic.net
9.	Omladinski centar Gornji Vakuf - Uskoplje	Gornji Vakuf - Uskoplje, Bosna i Hercegovina	ocgv@gmx.net
10.	Helsinški odbor za ljudska prava u Republici Srpskoj	Bijeljina, Bosna i Hercegovina	helodbor@teol.net
11.	Grupa za ljudska prava	Podgorica, Crna Gora	hlc-asz@cg.yu
12.	ASK	Podgorica, Crna Gora	askngo@cg.yu
13.	Ženska grupa »Stela«	Cetinje, Crna Gora	skc@cg.yu
14.	Centar za kulturu mira i nenasilja »ANIMA«	Kotor, Crna Gora	anima@cg.yu
15.	Centar za mirovne studije - CMS	Zagreb, Hrvatska	cms@zimir.net
16.	Mali korak - Centar za kulturu mira i nenasilja	Zagreb, Hrvatska	mkorak@zimir.net
17.	ZaMirNET	Zagreb, Hrvatska	zimir@zimir.net
18.	Aida Bagic	Zagreb, Hrvatska	aidab@zimir.net
19.	Vesna Kesic	Zagreb, Hrvatska	vesnaka@zimir.net
20.	Mladen Majetic	Zagreb, Hrvatska	mladenm@zimir.net
21.	Iva Zenzerovic	Zagreb, Hrvatska	zeniva@zimir.net
22.	Marija Molnar	Vukovar, Hrvatska	marija.molnar@vk.htnet.hr
23.	Centar za mir, pravne savjete i psihosocijalnu pomoc	Vukovar, Hrvatska	centar-za-mir@vk.htnet.hr
24.	Europski dom - Vukovar	Vukovar, Hrvatska	europski.dom.vukovar@vk.hinet.hr
25.	Vukovarski institut za mirovna istraživanja i obrazovanje - VIMIO	Vukovar, Hrvatska	vimio@hi.hinet.hr
26.	Udruženje za mir i ljudska prava Baranja	Bilje, Hrvatska	baranja@inet.hr
27.	Koalicija za promociju i zaštitu ljudskih prava	Osijek, Hrvatska	lsc@os.htnet.hr
28.	Centar za građanske inicijative	Porec, Hrvatska	cgiporec@zimir.net
29.	Goran Božicevic	Grožnjan, Hrvatska	goranb@zimir.net
30.	Nansen Dijalog Centar	Priština, Kosovo	mihanesalihu@hotmail.com
31.	Serbian Democratic Youth	Priština, Kosovo	ktorvi@yahoo.com
32.	Kosovo Organisation for New Initiatives – KONI	Prizren, Kosovo	ngo_koni@hotmail.com
33.	Network of Peace Movement – Kamenicë	Kosovska Kamenica, Kosovo	nopm_org@hotmail.com
34.	Radmila Kapetanovic	Kosovska Mitrovica, Kosovo	radakap@yahoo.com
35.	Violeta Petroska Beška	Skopje, Makedonija	v.p.beska@ukim.edu.mk
36.	Nataša Dokovska	Skopje, Makedonija	detstvo@detstvo.org.mk
37.	Antiko/Ženski Centar Debar	Debar, Makedonija	womenscentredebar@yahoo.com
38.	Daja	Kumanovo, Makedonija	daja@mol.com.mk
39.	Centar za antiratnu akciju	Beograd, Srbija	caa@caa.org.yu
40.	Centar za nenasilnu akciju – CNA	Beograd, Srbija	cna.beograd@nenasilje.org

41.	Grupa 484	Beograd, Srbija	office@grupa484.org.yu
42.	Dokumentaciono informacioni centar »VERITAS«	Beograd, Srbija	veritas@yubc.net
43.	Žene u crnom	Beograd, Srbija	stasazen@eunet.yu
44.	Beogradski krug	Beograd, Srbija	beokrug@eunet.yu
45.	Drinka Gojkovic	Beograd, Srbija	office@dcr.org.yu
46.	Odgovornost za buducnost/Susedi za mir	Beograd, Srbija	futurity@eunet.yu
47.	Andrej Nosov	Beograd, Srbija	andreynosov@hotmail.com
48.	Svetlana Kijevcanin	Beograd, Srbija	ckijev@eunet.yu
49.	Dragan Popadic	Beograd, Srbija	dpopadic@eunet.yu
50.	Ženska mirovna grupa	Pancevo, Srbija	ildikoe@panet.co.yu
51.	Ekumenska humanitarna organizacija – EHO	Novi Sad, Srbija	ehs@eunet.yu
52.	Društvo za zaštitu mentalnog zdravlja ratnih veterana i žrtava ratova 91 – 99.	Novi Sad, Srbija	beareze@neobee.net
53.	Danica Stefanovic	Novi Sad, Srbija	pancivic@eunet.yu
54.	Odbor za gradansku inicijativa	Niš, Srbija	ogi@ogi.org.yu
55.	UrbanIN	Novi Pazar, Srbija	urbanin@ptt.yu
56.	Odbor za ljudska prava – Leskovac	Leskovac, Srbija	nesic@eunet.yu
57.	Odbor za ljudska prava	Bujanovac, Srbija	shaipk@yahoo.com
58.	Otvoreni Univerzitet	Subotica, Srbija	oksu@openunsubotica.co.yu
59.	Odbor za zaštitu ljudskih prava i humanitarnu djelatnost	Priboj, Srbija	officepb@hotmail.com
60.	Beogradski centar za ljudska prava	Priboj, Srbija	gipnvo@yahoo.com
61.	Odbor za ljudska prava i slobode	Kuršumlija, Srbija	tmaks@ptt.yu

Prilog br. 4
Učesnice/i skupa na Jahorini

rb	mesto, zemlja	ime organizacije	ime i prezime
1.		Demokratska inicijativa sarajevskih Srba - DISS	Dušan Šehovac
2.	Sarajevo, Bosna i Hercegovina Bosna i Hercegovina	ABRAHAM – Udruženje za međureligijski mirovni rad	Ernest Jovic
3.		Udruženje građanki »Žene ženama«	Tanja Jovanovic
4.		Forum građana Tuzle	Ermin Mustacevic
5.	Tuzla, Bosna i Hercegovina	Udruženje građana »Prijateljice«	Sehaveta Srabovic
6.			Emir Hasanbašić
7.	Banja Luka, Bosna i Hercegovina	Helsinški parlament građana - hCa	Aleksandar Živanovic
8.	Bijeljina, Bosna i Hercegovina	Helsinški odbor za ljudska prava u Republici Srpskoj	Danijela Jovanovic
9.	Gornji Vakuf – Uskoplje, Bosna i Hercegovina	Omladinski centar Gornji Vakuf – Uskoplje	Mirjana Gvozdenovic
10.			Anita Grabner
11.	Velika Kladuša, Bosna i Hercegovina	Helsinški komitet za ljudska prava u Bosni i Hercegovini	Kenan Keserovic
12.	Podgorica, Crna Gora	ASK	Nedeljka Sindik
13.	Cetinje, Crna Gora	Ženska grupa Stela	Zorica Jovetic
14.	Podgorica, Crna Gora	Grupa za ljudska prava/Fond za humanitarno pravo	Nikola Borozan
15.	Zagreb, Hrvatska	Centar za mirovne studije - CMS	Andrijana Paric
16.		Antiratna kampanja - ARK	Gordan Bosanac
17.	Vukovar, Hrvatska	novinarka iz Vukovara	Marija Molnar
18.		Vukovarski institut za mirovna istraživanja i obrazovanje - VIMIO	Anica Birac
19.		Mirovna grupa mladih »Dunav«	Dragomir Obrencevic
20.		Centar za mir, pravne savjete i psihosocijalnu pomoc	Ankica Mikic
21.	Osijek, Hrvatska	Kolicija za za promociju i zaštitu ljudskih prava	Gordana Stojanovic
22.	Porec, Hrvatska	Centar za građanske inicijative	Ranka Šepic
23.	Split, Hrvatska	Altruist	Marko Martinic
24.	Prizren, Kosovo	Kosovo Organisation for New Initiatives – KONI	Nehari Sharri
25.		Kosovo Organisation for New Initiatives – KONI	Burim Leci
26.	Kosovska Mitrovica, Kosovo	Nansen Dijalog Centar	Ivan Radic
27.	Skopje, Makedonija	Helsinški komitet za ljudska prava u Makedoniji	Daut Dauti
28.		novinarka iz Skopja	Maja Dankovic
29.	Priboj, Srbija	Odbor za zaštitu ljudskih prava i humanitarnu djelatnost	Aida Polimac
30.	Novi Pazar, Srbija	UrbanIN	Aida Corovic
31.	Novi Sad, Srbija	Ekumenska humanitarna organizacija	Oršolja Vidac
32.	Niš, Srbija	Odbor za građansku inicijativu	Miodrag Milenkovic
33.	Leskovac, Srbija	Odbor za ljudska prava	Mirjana Nešić
34.	Kuršumlija, Srbija	Odbor za ljudska prava i slobode	Tomislav Maksimovic
35.	Beograd, Srbija	Žene u crnom	Ljiljana Radovanovic
36.		Dokumentacioni centar »Ratovi 1991 – 1999.«	Drinka Gojkovic
37.		Grupa 484	Branka Antanasijevic
38.	Pancevo, Srbija	Ženska mirovna grupa	Ildiko Erdei
39.	Beograd, Srbija	Centar za antiratnu akciju	Ružica Rosandic
40.			Nataša Milenkovic
41.			Jelena Mihailovic
42.			Mirjana Kovacevic
43.	Holandija		Ana Miškowska Kajevska

Prilog br. 5
Lista donatora (po zemljama)

NEMACKA (32)

1. Vlada
2. Ministarstvo spoljnih poslova Nemacke
3. Ambasade
4. Goethe Institut
5. Friedrich Ebert Stiftung
6. Heinrich Boell Stiftung
7. Friedrich Naumann Stiftung
8. Konrad Adenauer Stiftung
9. FrauenAnStiftung
10. Rosa Luxemburg Stiftung
11. GTZ - Deutsche Gesellschaft fur Technische Zusammenarbeit
12. Njemacki komitet za ljudska prava i demokraciju
13. Stiftung Die Schwelle
14. Berghof Forschungszentrum fur konstruktive Konfliktbearbeitung
15. Guernika Institute
16. IIZ/DVV - Institute for International Cooperation of the German Adult Education Association
17. ZFD – Forum Ziviler Friedensdienst
18. French-German Youth Office (novac daju nemacka i francuska vlada) ili OFAJ (Office franco-allemand pour la Jeunesse) ili DFJW (Deutch – Franzosisches Jugendwerk)
19. Bosanska inicijativa
20. Amica E.V. Freiburg
21. Klaus Vack
22. Rodelheim inicijativa
23. OSSI PINK Freiburg
24. Privatna donacija Kosnik – Heinrichs
25. Grasswuerzel
26. Gemeinde Gemeinsam
27. Komitee für Grundrechte und Demokratie
28. Njemacke mirovne grupe
29. U sjećanju mi je ostao njemacki protestantski svećenik koji nam je dao 500 DEM kao prilog.
30. Ekumenska zajednica Njemacke
31. Evangelisticko društvo za razvoj
32. Friedenskreis Halle

Sjedinjene Američke Države (32)

1. Government of USA
2. USAID – United States Agency for International Development
3. Američke ambasade
4. NED - National Endowment for Democracy
5. ADF - American Development Fund
6. AED – Academy for Educational Development
7. Star Project of Delphi International/Star Network of World Learning
8. IOM - International Organization for Migrations
9. ABA CEELI – American Bar Association
10. USIP – United States Institute of Peace
11. The Johns Hopkins University
12. IRC - International Rescue Committee
13. Freedom House
14. Mercy Corps
15. OSI - Open Society Institute
16. Charles Stewart Mott Foundation
17. Rockefeller Brothers Fund
18. Winston Foundation for World Peace
19. Urgent Action Fund
20. Friends of Bosnia
21. Global Fund for Women
22. TCDS – Transregional Centre for Democratic Studies
23. AJ Muste Memorial Institute
24. UMCOR – The United Methodist Committee on Relief
25. GBGM – General Board of Global Ministries, The United Methodist Church
26. CRS – Catholic Relief Services
27. IOCC - Medunarodna pravoslavna dobrotvorna organizacija
28. CBIInternational
29. AFSC - American Friends Service Committee
30. Madre – Demanding Human Rights for Women and Families around the World
31. Balkan Trust fund for Democracy
32. KCSF – Kosovo Civil Society Foundation

HOLANDIJA (14)

1. Vlada Holandije (MATRA program)
2. Ambasade
3. HIVOS - The Humanist Institute for Cooperation with Developing Countries
4. NOVIB – Oxfam Netherlands
5. HOM – Humanist Committee on Human Rights

6. Mama Cash
7. Stichting Vluchteling
8. IKV - Interchurch Peace Council
9. Pax Christi Netherlands
10. DRA - Dutch Relief Agency
11. Vereniging Dienstweigeraar
12. CNF – Cooperating Netherlands Foundations for Central and Eastern Europe
13. CORDAID - Catholic Organizations for Relief and Development
14. Press Now

VELIKA BRITANIJA (10)

1. DFID – Department for International Development (Know How Fund)
2. Ambassade
3. British Council
4. WFD - Westminster Foundation for Democracy
5. OXFAM GB
6. CAFOD – Catholic Agency for Overseas Development
7. Christian Aid
8. QPSW - Quaker Peace and Social Witness
9. WATFY – Women's Aid to Former Yugoslavia
10. BCS - Civil Society Initiatives Fund

NORVEŠKA (9)

1. Norveško ministarstvo spoljnih poslova
2. Ambassade
3. Norveški helsinški komitet
4. Save the children
5. Nansen Akademija
6. BIP – Business Innovation Programs
7. NPA - Norwegian People's Aid
8. NCA - Norwegian Church Aid
9. NRC – Norwegian Refugee Council

ŠVEDSKA (7)

1. SIDA - Swedish International Development Cooperation Agency
2. Olof Palme International Center
3. Swedish Helsinki Committee for Human Rights
4. ABF Goteborg
5. KtK - Kvinna till Kvinna
6. Ship to Bosnia, Švedske nvo

7. Lakarmissionen - Swedish Medical Mission Foundation, member organisation of the Christian Network EU-CORD (Christian Organisations in Relief and Development)

ŠVAJCARSKA (6)

1. Vlada Švajcarske
2. Ministarstvo spoljnih poslova Švajcarske
3. SDC - Swiss Agency for Development and Cooperation ili DEZA – Direktion fur Entwicklung und Zusammenarbeit
4. Ambassade
5. Pestalozzi Children's Village Foundation
6. HEKS – Hilfswerk der Evangelischen Kirchen Schweiz

KANADA (6)

1. CIDA - Canadian International Development Agency
2. Ambassade
3. Kanadski institut za rješavanje sukoba
4. Human Security Canada – Department of Foreign Affairs and International Trade
5. KLIP Kanada
6. Canada Cooperation Fund

ITALIJA (6)

1. Ministarstvo spoljnih poslova
2. KTK – La rete di iniziative Contro la Guerra Padova
3. La Donne Verde
4. Informest - Service and Documentation Centre for International Economic Co-operation
5. G.V.C. - Gruppo Volontariato Civile
6. ARCHI

AUSTRIJA (5)

1. Vlada
2. Dijakonija
3. ASPR - Austrian Study Centre for Peace and Conflict Resolution
4. Kultur Kontakt
5. Fondacija Karl Popper

DANSKA (3)

1. Dansko ministarstvo inostranih poslova
2. FRESTA – Peace and Stability Programme for South-East Europe
3. DRC - Danish Refugee Council

BELGIJA (2)

1. King Baudouin Foundation
2. Pax Christi Flanders

FRANCUSKA (1)

1. CCFD – French Catholic Committee against Hunger and for Development

FINSKA (1)

1. Ambasada

LIHTENŠTAJN (1)

1. Vlada

AUSTRALIJA (1)

1. Ambasada u Becu

ŠPANIJA (1)

1. Ambasada lokalne demokratije Barselona – Sarajevo, sada se potpisuju kao Fondacija lokalne demokratije

MEĐUNARODNE AGENCIJE I ORGANIZACIJE: (22)

1. UNHCR - United Nations High Commissioner for Refugees
2. UNHCHR - United Nations High Commissioner for Human Rights
3. UNDP – United Nations Development Program
4. UNICEF - United Nations Children's Fund
5. OHR - Office of the High Representative
6. UNOPS - United Nations Office for Project Service
7. UNESCO - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
8. UNIFEM - United Nations Development Fund for Women
9. ICTY - International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia
10. United Nations – Millennium Program
11. ACT – Akcija crkava zajedno (humanitarna organizacija Svetskog saveta crkava)
12. ICMP - International Commission on Missing Persons (Medunarodna komisija za nestale sa prostora bivše SFRJ)
13. ICRC - International Committee of the Red Cross
14. CARE International
15. Coalition For Stop Use Child Soldiers
16. WRI – War Resisters International
17. MRG International – Minority Rights Group International
18. WLUML – Women Living Under Muslim Laws

19. International Organization For Peace Journalism
20. Helsinki Citizen International
21. International Peacebuilders
22. BCYF - Balkan Children and Youth Foundation

REGIONALNE AGENCIJE I ORGANIZACIJE: (9)

1. Evropska komisija (mikro i makro projekti)
 - PHARE program
 - SSO program
 - ECHO – European Commission's Humanitarian Office
2. European Agency for Reconstruction
3. European Roma Rights Centre, Budapest
4. OSCE – Organization for Security and Cooperation in Europe
5. Council of Europe
6. Regional environmental centre Budapest
7. Pakt stabilnosti za jugoistocnu Evropu
8. Agencija lokalne demokracije Brtonigla
9. Centar za demokratiju i pomirenje u jugoistocnoj Evropi

LOKALNI DRŽAVNI FONDOVI (11), LOKALNE NVO-E (17) I LOKALNI PRIVATNI DONATOR (1)

HRVATSKA

Državni fondovi: (4)

1. Vlada Republike Hrvatske, Ured za Udruge
2. Državni Zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži
3. Ured Vlade Republike Hrvatske za ljudska prava
4. Ministarstvo prosvjete Republike Hrvatske

Lokalne NVO-e: (2)

1. Antiratna kampanja - ARK Hrvatske
2. Suncokret

Lokalni privatni donator: (1)

1. Iskon Internet

BOSNA I HERCEGOVINA

Lokalne NVO-e: (4)

1. IBHI - Independent Bureau for Humanitarian Issues

2. Bosnian Women's Initiative
3. NDC - Nansen Dijalog Centar, Sarajevo
4. La Benevolencija, the Jewish humanitarian aid organization of Sarajevo

SRBIJA

Državni fondovi: (3)

1. Izvršno Vece Vojvodine
2. Resor za informisanje Skupštine Opštine Pancevo
3. Sekretarijat za obrazovanje Vojvodine

Lokalne NVO-e: (3)

1. Viktimološko društvo Srbije
2. Evropski pokret u Srbiji
3. Ekumenska humanitarna organizacija Novi Sad

CRNA GORA

Državni fondovi: (2)

1. Skupština Crne Gore
2. Vlada Crne Gore

KOSOVO

Državni fondovi: (1)

1. Ministry of Youth, Culture and Sports - Department of Youth

Lokalne NVO-e: (3)

1. NOPM – Network of Peace Movement
2. KWI - Kosovo Women's Initiative
3. ATRC – Advocacy Training Resource Centre

MAKEDONIJA:

Državni fondovi (1):

1. Ministarstvo za nadvorešni raboti

Lokalne NVO-e: (5)

1. A ESE - Asociaciata za ednakost, solidarnost i emancipacijata
2. MCMS – Makedonski centar za medunarondna sorabotka
3. BUL-MAK COALITION
4. JCWE - Journalist for Women and Children Rights and Environment in Macedonia
5. Pretstavnici na NVO vo Makedonija

Prilog br. 6
 Godine osnivanja mirovnih organizacija
 koje su se odazvale na ovu anketu²⁴

Godina osnivanja	Srbija	Crna Gora	Bosna i Hercegovina	Hrvatska	Kosovo	Makedonija	Ukupno
1991.	2						2
1992.	2						2
1993.	2		1			1	4
1994.				1			1
1995.	1		1	1			3
1996.	1	1	5	1			8
1997.	1		1	2			4
1998.	1		1				2
1999.	1			2			3
2000.	1	1	1	2			5
2001.	5	1			1	1	8
2002.	1	1			2		4
2003.					1		1
Ukupno	18	4	10	9	4	2	47

²⁴ Ovde želimo da naglasimo da su samo organizacije popunjavale godine osnivanja a ne i pojedinci koji su popunjavali upitnike. S tim u vezi se javlja razlika u odnosu na ukupni mirovni aktivizam narocito u Hrvatskoj gde su prve mirovne organizacije nastale 1991.

Prilog br. 7

Primeri uspešnih mirovnih praksi u regionu

I. RAD SA MLADIMA

1. »ISTI, SLICNI, RAZLICNI« - Dvojzicna programa za etnicki mešani grupi na ucenici od osnovno ucilište

Donator: **Kancelarija na UNICEF - Skopje**

Vreme na realizacija na programata: **2000-2003.**

Realizacija: **Centar za covekovi prava i razrešuvanje na konflikti, Institut za sociološki i politicko-pravni istražuvanja, Univerzitet »Sv. Kiril i Metodij«**

Godina na osnovanje na organizacijata: **1996.**

Lokacija: **Skopje, Republika Makedonija**

Opis na pozadinata:

Makedonskiot sistem na obrazovanie vece dolgo vreme pretstavuva eden od znacajnite faktori na segregacija vo zemjata. Vo osnovnite i vo srednite ucilišta, ucenicite Albanci, Turci i Makedonci posetuvaaat oddelena nastava na svojot majcin jazik, a ucenicite Romi posetuvaaat nastava na makedonski jazik. Takvata organizacija prevenira sozdavanje na etnicki mešani »ucilnick«. Duri i vo takanarecenite »mešani-ucilišta« prezemeni se site merki na pretpazlivost za da se »preveniraat« inter-etnickite konflikti. Vo takvite ucilišta, ucenicite Makedonci i ucenicite Albanci posetuvaaat nastava vo dve razlicni smeni vo isto ucilište, bez da imaat bilo kakva možnost da se sretnat i da imaat inter-etnicki kontakti vo ucilišteto. Ne samo što ne postojat organizirani ucilišni aktivnosti koi bi gi stimulirale inter-etnickite kontakti, tuku skoro da ne postoji nitu pozitivna klima ili pottiknuvanje za zaednicki vonucilišni aktivnosti na etnicki mešani grupi na ucenici ili nastavnici. Kako rezultat na toa, decata se preplaveni so etnicki stereotipi i predrasudi kon »drugite« koi pak ponatamu ja poddržuvaaat klimata na interetnicka nedoverba i tenzii. Vo periodot po vooruženiot konflikt vo 2001. godina vo Makedonija, tendencijata na separacija stana ušte poizrazena so toa što vo odredeni sredini, ucenicite od razlicnite etnicki grupi prestanaa da posetuvaaat nastava vo zaednickoto ucilište, i se odvojia vo drugi, posebni objekti. Makedonskata vlada - so inter-etnicki sostav, i pokraj svojata »nominalna« založba za inter-etnicka komunikacija, zblizuvanje i gradenje na meduetnicka doverba, so svoite konkretni akcii ne samo što ne prezema aktivnosti za sprecuvanje na ovakvata pojava, tuku kako »premolceno« duri i da ja dozvoluva.

Vo ovakva klima proektot »Isti, slicni, razlicni«, vo oktombri 2002. godina zapocna vo pet (od šest planirani) etnicki mešani ucilišta, vo dva grada vo Makedonija (Skopje i Tetovo) so voveduvanje i iniciranje zaednicki (inter-etnicki) aktivnosti koi traeja cela ucebna godina kako dopolnenie na postoeckata nastavna programa. Vo dve ucilišta grupite gi socinuvaa glavno deca od makedonskiot i albanskiot etnikum; vo drugi dve ucilišta glavno deca od romskiot i albanskiot etnikum; a vo edno ucilište glavno deca od bošnjacki i albanskiot etnikum.

Poprecizno, proektot imaše namera da bide komplementaren na postoecki formalen obrazoven sistem vo Republika Makedonija, preku razvivanje i implementiranje na ekstra-kurikularni aktivnosti koi promoviraat harmonichni inter-etnicki relaciji vo edno multikulturno opštество. Glavnata postavena cel beše niz strukturirani aktivnosti decata da se zapoznaat edni so drugi, da razvijat zaednicka doverba i pocituvanje i da se vkladat vo kooperativni aktivnosti. Sevo ova trebaše da kreira osnova za namaluvanje na etnickite stereotipi i predrasudi i ovozmoži prefiranje na komunikacijata od inter-etnicko na inter-personalno nivo.

Programata e nameneta za ucenici od cetvrto oddelenie (voзраст 10-11 godini) koi sledat nastava na makedonski i na albanski jazik vo etnicki mešani ucilišta i ucat vo posebni oddelenija. Vo sekoe ucilište bea opfateni po edno oddelenie so albanski, odnosno so makedonski nastaven jazik, a rabotnite grupi bea formirani preku kombiniranje na polovina od dve ednojazicni oddelenija vo edna dvojazicna balansirana grupa - vkupno dve vo sekoe od vklucenite ucilišta.

Programata vo sekoja grupa ja izveduvaa dvajca implementatori dvojazicno, i toa sekoj zboruvajci i zadavajci gi instrukciite za aktivnostite na svojot majcin jazik, na makedonski odnosno albanski jazik podednakvo.

Vo ramkite na programata beše vklucena i obuka na nastavnici što ovozmoži tie da gi steknat neophodnite znaenja i veštini za nivnoto ponatamošno vklucuvanje vo programata kako implementatori.

Programskite aktivnosti se izveduvaa vo forma na rabotilnici, koi se realiziraa vo ramkite na ucilištata, ednaš nedelno kako dopolnitelni sredbi, so traenje od eden cas i polovina.

Programata se sastoi od tri posebni grupi aktivnosti:

1) Kreativno- psihološki rabotilnici - aktivnosti što im ovozmožuaat na decata preku igra da stapat vo kontakt so sopstvenite vnatrešni soдрžini. Delenjeto na tie soдрžini so ostanatite deca vo grupata sozdava možnost za podbro medusebno zapoznavanje i razbiranje.

2) Rabotilnici za obrazovanie za mir i pravata na decata - gi pottiknuvaat pozitivnite grupni interakcii i nudat znaenja i veštini za razvivanje na tolerancija, sorabotka, emocionalno izrazuvanje i razrešuvanje na konflikti. Obrazovaniето za pravata na decata glavno e nasoceno kon podignuvanje na licnata svesnost za pravata preku zapoznavanje so neкои od pravata na decata.

3) Socijalni aktivnosti - organizirani formi na socijalizacija, kako poseta na kulturni nastani, izveduvanje na sportski i zabavni aktivnosti itn.. Vo ovoj vonucilišen kontekst, za vreme na socijalnite aktivnosti, decata medusebno se zapoznaaat, se zblizuvaa, se sprijateluvaa i se relaksiraa.

Realiziranje na programata zapocna so ostvaruvanje na sredbi so direktorite na ucilištata i so soodvetnite nastavnicki i obezbeduvanje nivna soglasnost. Vo slednata etapa se pristapi kon sredbi so roditelite so cel prezentiranje na proektnite aktivnosti i baranje na soglasnost za ucestvo na nivnite deca vo programata. Potoa se pristapi kon utvrduvanje na pred test-merki za etnicki stereotipi kaj decata i vednaš potoa zapocna i realizacijata na aktivnostite.

Interesot za ucestvo na decata vo aktivnostite, koj na pocetokot se sveduvaše na ljubopitstvo i zainteresiranost da se slušne i doživee nešto novo, so tekot na aktivnostite prerasnuvaše vo podlaboka motiviranost da se ucestvuva vo zaednicki aktivnosti so decata od »drugata« etnicka grupa i da se steknuvaat novi znaenja. Kreativnosta, spontanosta i pozitivnata komunikacija postepeno se zgolemuva. Rasteše i zacestenosta na inter-etnickite kontakti kako za vreme na rabotilnicite, taka i vo ramkite na ostanatite ucilišni i vonucilišni aktivnosti. Osobeno znacajni aktivnosti za decata, spored nivnite iskazi, bea socijalnite aktivnosti, vo koi golem broj od decata po prv pat imaa možnost da posetat odredeni mesta i lokacii vo gradot (na pr. Luna Park, Detski kreativen centar i dr). Na krajot od pilot-programata povtorno bea zadadeni instrumenti za utvrduvanje na post-test merki na etnickite stereotipi kaj decata. Na nastavnicite i roditelite im bea zadadeni prašalnici za procena na promenite na decata vo odnos na zacrtanite celi na programata.

Rezultatite dobieni od analizata na sobranite podatoci, kako i kvalitativnata analiza na promenite na grupnata dinamika, nedvosmisleno ukažuvaa na: namaluvanje na negativnite etnicki stereotipi što decata gi imaa edni kon drugi; progres vo interesot za ucestvo vo aktivnosti so deca vo mešan etnicki sostav; zgolemuvanje na samodoverbata; zgolemuvanje na stepenot na poznavanje na pravata na decata, kako i zgolemuvanje na custvitelnosta za konstruktivnite nacini na priodanje i reagiranje vo konfliktni situacii.

Može da se izdvoje više faktori koji utiču na uspešnost ovog programa.

Kreatori i implementatori ovog programa su dobro obučeni treneri u oblasti konstruktivne komunikacije, kao i nenasilno rešavanje konflikata, rad na predrasudama i stereotipima i bilingvalno vodenje aktivnosti. Seto ovo je postignuto preko nivoa višegodišnje obuke i prakse u ovoj oblasti što se reflektira u planiranju na samim aktivnostima, kao i u načinu na koji se realiziraju.

Glavni uspeh pri implementiranju i planiranju aktivnosti je stvaranje pozitivne atmosfere u međusobnim odnosima i poštovanje postojećih relacija: dete-dete, dete-implementator, implementator-implementator.

Samim tim se obraduju na ličnom nivou, umesto potenciranja etničke pozadine učesnika, što daje značajnu pridonos na zajedničku osnovu za inter-etničku komunikaciju.

Relativno brzo sredbi omogućava održavanje i produbljivanje započetog procesa inter-etničke komunikacije.

U toku samog dizajniranja programa stavlja se veliki naglasak na preuzimanje aktivnosti koje bi mogle da i obezbede podlogu »rok na trenje« na ovom programu. Nastavnicima koji vode oddeljene učesnike u programima treba poticati da go posmatraju praktično izvođenje na svojoj radnoj matici, da posetuju bazicni kurs po albanski jezik (za one koji ga ne govore, za razliku od makedonskog koji su nastavnici solidno govore), kao i da učestvuju na završenom seminaru na koji su upoznaeni sa osnovnim veštinama za vodenje aktivnosti, kao i da etnički-mešani sastav. Na ovaj način se stvara obučeno telo koje u idućem može direktno da implementira programata sa supervizijom od strane tima od Centara. Posledno se pokazuje isključivo efikasno preko sprovođenja produžiteljnog programa od strane bilingvalnog par nastavnika u jedno od prvobitno uključenih učilišta.

U odnosu na učesnike, po završetku programskih aktivnosti dobili su feedback od samih učesnika kao i od njihovih nastavnika za zabeležen visok stepen u međusobnom druženju i učestvovali u zajedničkim aktivnostima u okviru učilišta u etnički mešanom sastavu.

Što se odnosi, pak, na izbor učilišta gde pilot-programata bude sprovedena, stanuje izbor za opšti u cilju učilišta u Skopju i Tetovu koji ispunjava prvobitno postavljeni kriterijum za prisustvo učenika od različitih etničkih zajednica i to u relativno izbalansiran broj. Isti kriterijum bude postavljen i za Kumanovo, no i pored postojanja učilišta koji zadovoljavaju gore pomenuti kriterijum, ne se našlo na otvorenost delova roditelja u učesnicima za prihvatanje programa. Se pokazuje deka tu stanuje izbor za sredinu koja bude najmanje ugrožena u vojni konflikt u 2001. godinu i u koja je potrebno više vremena, kao i aktivnosti od drugog vidja, za da se stvara klima uverba za prihvatanje bilo kakvih etnički mešanih aktivnosti.

Rukovodstvu i nastavnicima gde učilišta gde bude sprovedena pilot-programata izrazila maksimalnu podršku i sigurnost za učešće u ovakvim programima i u idućem.

Pored tehničkih problema koji su bili za realizaciju projekta »Isti, slični, različiti« se rešavali u toku pilot-godine, kao izraženi mogućnost da se izdvoje sledeće:

Prva nedoverba u uspeh projekta od strane roditelja čiji deca su uključeni u programata što u samo nekoliko meseci se nadmašila sa velikim iskorakom u nivo bezrezervne uverba i podrška.

Nemogućnost u otpočevanje programa u Kumanovo zbog još uvek nesigurne atmosfere za prvi prijem u ovakvom vidju programata delova roditelja u potencijalnim učesnicima.

Uključivanje u deca Romi kao učesnici u Projektu, ja naloži potrebna u idućem da se uključi Rom kao asistent u realizatorski tim koji bi pridonela na dobro adaptiranje na sadržaj u nivo kultura i socijalni kontekst u življenju.

Neprodolživanje vo kontinuitet so programata zaradi promena na finansiskata politika na finansierot.

Neopfacanje na site paralelki vo site ucilišta vo Republikata koi go ispolnuvaat uslovot za ucestvo vo ovoj Proekt (etnicki mešani ucilišta so približno izbalansiran broj na učenici vkluceni vo monolingvalni paralelki) zaradi ogranicenite odobreni materijalni sredstva od strana na finansierot.

Brojot na opfateni ucilišta vo pilot-godinata proizleze od finansiskata ramka na Proektot, koja ovozmoži vklucivanje na cetiri osnovni ucilišta od Skopje i po edno od Tetovo i Kumanovo. Zaradi nemožnost za realizacija na Programata vo Kumanovo, sredstvata nameneti za rabotnite grupi od ovoj grad bea prenameneti za aktivnostite od prodolžitelnata programa vo narednata ucebna godina vo edno ucilište vo Skopje.

Filipina Negrievska i Renata Dedova

2. »Covece ne ljuti se: bogatstvo razlicitosti« - Abeceda demokratije

Donator: **Oxfam Novib**

Vreme realizacije projekta/programa: **2000 – 2003.**

Realizacija: **Grupa 484**

Godina osnivanja organizacije: **1996.**

Lokacija: **Beograd, Srbija**

Ovaj projekat je nastao iz potrebe da se u situaciji materijalne, moralne i duhovne bede mladi, koji su najranjivija a ujedno i populacija sa najviše potencijala za pozitivne promene, usmere na vrednosti civilnog društva i mogucnost licnog angažmana u menjaju uslova u kojima žive. Fokus je bio na mladima u etnicki mešovitim sredinama; želeli smo da im ukažemo na to da etnicke razlike nisu same po sebi razlog za konflikte vec upravo obrnuto, da one obogacuju društveni život i otvaraju mogucnost saradnje na unapredjenju života u zajednici koja podjednako pripada svima i za ciju dobrobit su svi odgovorni.

Projekat se sastojao od ciklusa radionica posvecenih vrednostima civilnog društva i mogucnostima menjanja vlastitog okruženja u skladu sa tim vrednostima (edukacija o lokalnim akcijama, izvodenju kampanja, javnom zagovaranju), planiranju i izvodenju lokalnih akcija, razmeni iskustva svih ucesnika kroz kampove i zajednicke prezentacije rezultata projekata. Osnaživanje mladih je teklo kroz menjanje njihovih uloga - od ucesnika u aktivnostima do voditelja i lidera lokalnih timova; od rada uz superviziju do samostalnog rada. Uporedno s tim širena je mreža podrške mladih; u pocetku je to bila podrška odraslih (edukovanih za rad sa mladima), da bi se postepeno ukljucivali i roditelji, komšije i predstavnici raznih institucija i vlasti u lokalnoj zajednici. Štampani su i brojni materijali koji su podržavali cilj projekta.

Pojekat je realizovan je u 42 grada u Srbiji.

Uspehu projekta doprineli su brojni cinici:

- vanjski faktori: vreme ratova, konflikata, izolacije, kica i šunda nije nudilo kvalitetne sadržaje mladima, te su oni bili »gladni« zdravih vrednosti i sadržaja;
- dobar uvid u potrebe korisnika (projekat je razvijen na osnovu prethodnih projekata sa mladima);
- motivacija korisnika;
- podrška korisnicima da se samoorganizuju (njihovo osnaživanje za samostalno delovanje);
- participacija korisnika u svim fazama projektnog ciklusa;
- dobar izbor koordinatora i asistenta projekta: veliko iskustvo, kreativne osobe, dobar odnos sa korisnicima projekta;

- dobar izbor saradnika na projektu: ekspertska znanja, demokratske vrednosti, iskustvo, dobar odnos sa mladima, otvoreni za novo i za saradnju;
- kontinuirana edukacija saradnika, monitoring i evaluacija aktivnosti;
- dobra razvojna putanja projekta: postepeno osnaživanje korisnika za samostalne aktivnosti i postepeno širenje mreže podrške;
- dobar odnos sa donatorom i mogućnost adaptacije projekta prema potrebama na terenu.

Oko 3 500 mladih je prošlo kroz ovaj program a njegovi rezultati i uticaj stigli su do 20 000 mladih u celoj Srbiji: kroz prezentacije, kampanje, medijske i druge javne promocije, produkciju projekta (publikacije, filmovi, CD...) dostupnu široj javnosti.

U svakom od 42 grada mladi su doveli do promena u svojoj sredini kroz nekoliko lokalnih akcija i pri tome se povezali i dobili podršku od gotovo svih važnih aktera u lokalnoj zajednici.

Mnogi od tih mladih su osnovali vlastite NVO, angažovali se u drugim NVO-ima, angažovali se u našim drugim projektima (mnogi od njih sada ucestvuju u izgradnji volonterske grupe u našoj organizaciji), angažovali se u svojim sredinama (u školama, bolnicama, socijalnim institucijama, ekološkim akcijama i sl)... Profesori primenjuju interaktivnu metodu rada u nastavi, drže radionice o vrednostima civilnog društva drugim generacijama, angažovali su se na rešavanju problema u svojoj sredini...

Rezultat ovog projekta bio je i poziv Ministarstva za obrazovanje i sport za ucestvovanje u izradi kurikuluma za civilno obrazovanje učenika trećih razreda srednje škole.

Eksterni evaluatori (Marina Prodanovic-Škuric i Dragan Markovic, *External Evaluation Report on Civil Society Program Implemented by Group 484 from 2000 to 2003*, april 2004) tokom ocenjivanja ovog programa dobili su brojne pohvale od samih ucesnika, u kojima oni konstatuju kako su, zahvaljujuci tome, konzervativni stavovi u sredini u kojoj žive promenjeni, kako su sami mladi uvideli da mogu da menjaju postojeće stanje stvari, kako im je u tim nastojanjima dragocena bila podrška lokalnih organizacija, kako su se sami menjali tako što su postajali manje napeti i posveceniji školskim obavezama, ukratko, kako su na svet poceli da gledaju drugim ocima.

Ovaj projekat bi pocinjao sa edukacijom nastavnika (ili drugih odraslih koji su osposobljeni za rad sa mladima) koji bi onda animirali mlade u svojim sredinama, a mladi bi onda animirali citavu lokalnu zajednicu tražeci njihovu podršku i ucešce u aktivnostima na unapređenju lokalne zajednice. Osim saradnje sa lokalnim vlastima ostvarena je saradnja i na nacionalnom nivou, sa Ministarstvom za obrazovanje i sport.

Takode, kao direktan nastavak ovog projekta, nastali su novi, srodni projekti kojima su obuhvacene nove grupe mladih i nove lokalne zajednice (Projekat: Ovo sam ja a ko si ti, uz podršku Evropske komisije, projekat: Podrška miru i stabilnosti kroz participaciju mladih u multietnickom dijalogu, uz podršku Oxfam Germany) i regionalni projekat u koji su ukljucene organizacije i mladi sa Kosova, iz Makedonije i Albanije (Projekat: Pronadeni prijatelj, uz podršku FRESTA-e)

Problemi u realizaciji:

Problemi su nastajali usled teške politicke, socijalne i ekonomske situacije zbog koje je ponekad bio otežan ulazak u škole.

Donator nam je pružao punu podršku: pratio je zajedno sa nama potrebe na terenu i odobravao promene u implementaciji, omogućavao fleksibilnost i podržavao razvoj same organizacije.

Tanja Pavlov

3. Omladinska mreža Bosne i Hercegovine

Donatori: **Olof Palme International Centre, Švedska; Cordaid, Holandija; NED - National Endowment for Democracy, Sjedinjene Američke Države; Fond za otvoreno društvo; OSCE - Organization for Security and Cooperation in Europe; Press Now, Holandija; Heinrich Boell, Njemačka**

Vreme realizacije projekta/programa: **1997 – 2004.**

Realizacija: **Omladinske nevladine organizacije u Bosni i Hercegovini**

Koordinatori projekta: **Helsinški parlament gradana – hCa, Banja Luka; Helsinški parlament gradana – hCa, Tuzla**

Lokacija: **Banja Luka, Tuzla, Bosna i Hercegovina**

Jedna od osnovnih programskih aktivnosti naših organizacija po završetku rata u Bosni i Hercegovini bila je normalizacija odnosa, povratak povjerenja i uspostavljanje komunikacije preko entitetskih granica. Iako je prošlo dvije godine od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, naše organizacije bile su među rijetkima koji su se usudivali da putuju širom Bosne i Hercegovine i uspostavljaju kontakte. Jedina mogućnost za susrete u to vrijeme bile su omladinske škole i radionice u inostranstvu.

Poceli smo sa posjecivanjem i uspostavljanjem veza sa omladinskim organizacijama. 1997. uslijedili su i prvi omladinski susreti u Tuzli i Banjoj Luci, na kojima su mladi donijeli odluku o formiranju hCa omladinske mreže (kasnije Omladinske mreže Bosne i Hercegovine). Formiran je i omladinski magazin »TNT« u kojem su organizacije dobile priliku da objave informacije o svojim aktivnostima, a koji je distribuiran širom Bosne i Hercegovine kroz omladinske organizacije i uz pomoc njihovih volontera i u najudaljenije krajeve. Uspostavljena je i e-mail lista, kroz koju su razmjenjivane informacije važne za omladinsko djelovanje u Bosni i Hercegovini, informacije o aktivnostima članica omladinske mreže, o grantovima, stipendijama, seminarima i radionicama u zemlji i inostranstvu.

U saradnji sa hCa Banja Luka i hCa Tuzla omladinske organizacije su održale niz omladinskih festivala, koncerata, pozorišnih predstava i izložbi. Pred izbore, mladi su organizovali kampanje za izlazak biraca na glasanje. Kroz sve ove aktivnosti gradilo se povjerenje i sklapala su se prijateljstva među mladima. Kroz mrežu mnoge omladinske organizacije došle su do sredstava za registraciju ili pokretanje prvih malih projekata.

1999. i 2000. godine omladinska mreža već ima oko 70 organizacija i javlja se potreba za detaljnijom edukacijom, pa smo organizovali radionice: vodenje omladinske organizacije, pisanje projekata i prikupljanje sredstava, javno zagovaranje i medijska prezentacija, strateško planiranje, omladinski rad i volontiranje, novinarske škole itd. Evaluacijom nakon samih treninga utvrđeno je da se polaznici osjećaju sigurnije da pokrenu nove projekte ili predstave sebe u javnosti, ali što je najvažnije telefonskim intervjuima u periodima od pola godine pa i do par godina nakon radionice, dobili smo konkretne primjere da su mnogima one pomogle da napišu uspješne projekte, organizuju kampanje, pa čak u jednom slučaju i da otvore privatno preduzeće i uspješno planiraju njegov budžet.

Mreža tako postaje resursni centar za omladinske organizacije, a u nastavku svojih aktivnosti sve češće organizuje i različite kampanje: poziv mladima da izadu na izbore, kampanje za zaštitu životne sredine, obilježavanje dana ljudskih prava, otvaranje omladinskih centara i sl. Jedna od najuspješnijih kampanja bila je kampanja za povrat predratnih javnih omladinskih prostora omladinskim organizacijama, te za uvrštavanje finansiranja omladinskih organizacija u budžete opština.

Kampanja je pokrenuta jer su se mnoge organizacije suocavale sa problemom nedostatka prostora za rad i nerazumijevanjem lokalnih vlasti za djelovanje nevladinih organizacija. Članice mreže provele su istraživanje kojim su utvrđene zakonske mogućnosti za kampanju, te potencijalni prostori i saveznici u lokalnim sredinama. Na 1300 adresa Mreža je uputila obavještenje o pokretanju lokalnih kampanja. Pismo je

rezultiralo samo pismima. Mreža je dobila deklarativnu podršku za kampanje od nekoliko udruženja i institucija.

Usljedilo je 11 jakih lokalnih omladinskih kampanja u opštinama (ulicno potpisivanje peticija i apela, radio emisije i džinglovi, televizijske debate, okrugli stolovi sa predstavnicima vlasti, ekološke akcije, video ankete, press konferencije, koncerti i pozorišne predstave, pisanja pisama predstavnicima vlasti i sastanci s njima...) Ucestvovalo je tridesetak omladinskih organizacija, odnosno ukupno oko 300 mladih. Tokom izvođenja kampanje za povrat omladinskog prostora, ukupno je oko 40.000 mladih ljudi potpisalo peticije za povrat omladinskih prostora.

U mnogim mjestima smo naišli na dobar odaziv i interesovanje predstavnika opština za probleme mladih, dok je u nekim opštinama bilo i opstrukcije od strane predstavnika vlasti, koja je pokušavala na sve nacine da obustave kampanju služeci se osporavanjem kredibiliteta organizacija. Vladine institucije kao i politicke partije su imale svoje reakcije na ove kampanje narocito su pozitivni primjeri »Stranka za Bosnu i Hercegovinu« i Ministar trgovine i odnosa sa inostranstvom u Federaciji Bosne i Hercegovine, koje je izrazilo spremnost da pomogne kampanju. U skoro svim aktivnostima mediji su se pokazali kao najbolji partneri.

Na kraju, u nekim opštinama mladi su dobili prostorije na korištenje, u nekima se ovo pitanje riješilo kasnije ili je opština na drugi nacin pomogla nevladine organizacije, npr. finansiranjem iz opštinskog budžeta. Pokrenute su mnogobrojne kampanje i u drugim gradovima na osnovu ovih rezultata. Osim toga omladinske organizacije su se umrežile i razmijenile iskustva i potencijale koje imaju. Vecina tih »koalicija« se održala i kasnije u drugim aktivnostima.

Posljednjih godina u Mreži je bilo oko 150 omladinskih organizacija. 2004. godine prestalo je finansiranje Omladinske mreže Bosne i Hercegovine kao projekta. Ovim se intenzitet aktivnosti smanjio, ali su iza nje ostale povezane organizacije koje i dalje pišu mjesečni bilten Mreže, održavaju web site, razmjenjuju informacije o svojim aktivnostima i u slucaju potrebe se vrlo lako organizuju u ad hoc koalicije za rješavanje određenog problema. Jedni drugima rado odgovaraju na pozive, podržavaju kampanje, promovišu ideje. Tako, iako mreža nikada nije formalno registrovana, može se reci da je nastavila da postoji na drugi nacin.

Aleksandar Živanovic

4. Teen grupa Omladinskog centra Gornji Vakuf-Uskoplje

Donator: **UMCOR - The United Methodist Committee on Relief**

Vreme realizacije projekta/programa: **1998–2004.**

Realizacija: **Omladinski centar Gornji Vakuf-Uskoplje**

Godina osnivanja organizacije: **1996.**

Lokacija: **Gornji Vakuf-Uskoplje, Bosna i Hercegovina**

Teen grupu cine volonteri do srednjoškolske dobi. Prepoznaju se unutar edukativnih programa Omladinskog Centra (u daljem tekstu OC), vrlo spontano iz dječijeg uzrasta kao korisnici, prelaze u grupu koja se volonterski bavi aktivnostima u centru i u zajednici. Grupi se posvecuje i daje dovoljno prostora da se dodatno educiraju za civilne i mirovne inicijative kada oni preuzimaju voditeljske uloge radeci na projektima ili volontirajući u OC u aktivnostima sa mladima od sebe ili svojim vršnjacima.

Ovakva praksa u OC postoji od 1998. i pokazala se vrlo korisnom jer smo na takav nacin osnažili više od 100 mladih ljudi. Ti ljudi kada odu na studije u vrijeme ljeta ostaju bliski Omladinskom centru dajući mu volonterske usluge.

Faktor uspjeha je stalni rad sa ovim tinejdžerima, konstantne mirovne radionice i radionice osnaživanja za civilne inicijative, podržavanje njihovih ideja, pružanje

mogućnosti ovoj grupi da učestvuju u svim aktivnostima i odlukama menadžment tima, oni su dio evaluacijskih i strateških procesa.

Sami su doveli nove članove u grupu, njihov primjer je bio i jeste dobar motiv i drugima da dodu. OC ima sposobne edukatore koji stalno mogu ovoj grupi pružiti treninge i biti im supervizija.

Oni su veza između dviju etničkih zajednica, lakše prevazilaze granice, lakše ostvaruju kontakte, lakše motiviraju mlade ljude u jednonacionalnim školama za zajedničke aktivnosti u školama i zajednici.

Kao voditelji pojedinih aktivnosti su lako prihvaćeni od djece. Djeca u njihovim primjerima prepoznaju važnost volonterskog rada i rada na povezivanju dvaju etničkih zajednica.

U tinejdžerskoj grupi su obuhvaćeni mladi ljudi različitih spolnih, etničkih pripadnosti, žitelja gradskih i ruralnih sredina, različitih talenata i različitih volonterskih potreba (vodstvo, kreativne aktivnosti sa djecom, javne kampanje, ekološki projekti, prevodenje, rad sa medijima, rad u vjercima škola, treneri ...)

Održivost se ogleda u kontinuitetu rada ove grupe i neovisnosti o donatorskim novcima.

Jasminka Drino Kirlic, Mirjana Gvozdenovic i Anita Grabner

5. Mlada MIRamiDA - program izgradnje mira za mlade aktivne u svojim zajednicama

Donatori: **European Commission, Balkan Children and Youth Foundation, DFID - Department for International Development, Royal Netherlands Embassy, US AID (United States Agency for International Development) – OTI (Office of Transition Initiatives), Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske**

Vreme realizacije projekta: **1999 – 2003.**

Realizacija: **Centar za mirovne studije - CMS**

Godina osnivanja organizacije: **1999.**

Lokacija: **Zagreb, Hrvatska**

Centar za mirovne studije (u daljem tekstu CMS) izrastao je iz volonterskog projekta Pakrac, u okviru rada Antiratne Kampanje Hrvatske na izgradnji mira u zapadnoj Slavoniji. CMS je dizajnirao svoje programe s osnovnom misijom povezivanja edukacije, istraživanja i aktivizma i idejom da se skupljena iskustva direktnog mirovnog rada prenesu na više ljudi. Upravo na ovom tragu nastale su i MIRmiDE-treninzi iz izgradnje mira za aktiviste/ice kako u Hrvatskoj tako i u regiji.

Ako razmislimo o širem kontekstu rada MIRamiDA možemo razlikovati tri osnovna razdoblja u kojima su se radile MIRamiDE: ratna zbivanja, post-ratno razdoblje, i razdoblje razvoja i tranzicija. Kao i što se moglo pretpostaviti politička situacija se reflektirala u našim aktivnostima. Tijekom rata sudionici MIRamiDA bili su uglavnom mirovni aktivisti/ce koji su se bavili direktnom pomoći i psihosocijalnim radom za žrtve rata. Nakon rata nastavljan je rad s mirovnim aktivistima/cama ali se proširila ciljana grupa i na ostale aktiviste, predstavnike sindikata, novinare i politicare.

Tijekom 90-tih bilo je vrlo malo organizacija koje su radile s mladima, usudila bih se reci da pravog i sustavnog rada s mladima nije ni bilo. Uglavnom su ciljane grupe različitih organizacija bili djeca ili izbeglice, ali mladi kao specifična društvena skupina ne.

Stvorio se jaz u radu s mladima jer su sustavne aktivnosti prestale početkom rata, desila se tranzicija iz socijalizma a mladi su ostali nekako sami za sebe izdvojeni i prepušteni vlastitom samoorganiziranju bez ikakve asistencije bilo lokane zajednice ili države. Mislilo se dugo u Hrvatskoj da mladi mogu biti jedino aktivni u izvanškolskim dodatnim aktivnostima, crkvi, sportu i sl.

Nakon što smo puno razgovarali o ovom problemu i sami mladi aktivisti/ce odlucili smo se zapoceti nešto kako bi pokrenuli budenje aktivizma mladih u Hrvatskoj ili barem prepoznavanje i priznavanje napora mladih ljudi koji su tada mada nevidljivo sustavno radili u svojim zajednicama doduše prvo samo na zadovoljavanju samo vlastitih potreba i interesa ali poslije i za potrebe šire zajednice.

Te 1998/99. kada smo pocinjali razgovarati o tome mislili smo da znamo što treba mladima jer smo i mi bili mladi i u tom trenutku bitno nam je bilo skupiti podatke o tome kakva je trenutna situacija i što sve postoji. Radili smo razlicita istraživanja, suradivali u razmjeni informacija s Crvenim križom, izvidacima i sl. te locirali oko 120 organizacija/inicijativa mladih.

Ubrzo smo shvatili da postoji veliki broj zainteresiranih mladih ljudi za programe osnaživanja mladih aktivista i nismo se prevarili. Dizajnirali smo osnovni program za trening Mlade MIRamiDE i ubrzo dobili više od 70 prijava za prvi trening iako smo raspolagali sa samo 20 mjesta. Treninzi su bili iz izgradnje mira i sastojali su se od mirovne i aktivisticke tematike, osnaživanja i osvješćavanja. Nismo se bavili prenosom znanja o tehničkim vještinama organizacijskog razvoja, nego smo se željeli usmjeriti na vrijednosno-aktivističku dimenziju.

Nakon 2-3 treninga projekt je ubrzo prerastao u program i dobio nove komponente rada na osnaživanju mladih aktivista. Polako su rasle nove organizacije mladih a one neaktivne gasile su se, krenulo je umrežavanje kako putem treninga tako i putem drugih aktivnosti. Sve više smo sustavno radili s mladima u zemlji kako bi facilitirali proces u kojem ce uciti kriticki konzumirati stvari - da ne bi nastali mladi »menadžeri« nego ljudi koji ce reagirati na nepravdu ali i biti proaktivni u izgradnji svoje zajednice. Koncept koji nam je bio izrazito važan sastoji se u shvacanju aktivizma kroz prizmu šire definicije društvenog angažmana gdje je aktivizam pozitivno djelovanje individualca ili grupe ljudi koje ima za cilj ostvariti opće (društveno) dobro, a pri tome ima utjecaj na širi proces društvene promjene. Shvacali smo da je uloga civilnog društva, uključujući i aktivizam mladih, važna u razvoju alata i mehanizama za konkretne akcije u tom procesu društvene promjene što u ovom slučaju znaci da se mladi ljudi osnažuju kako bi unaprijedili vlastite životne uvjete, educirali se ali i mijenjali sisteme u društvu u kojem žive.

Oснаžiti mlade ljude znaci dati im pristup znanju, informacijama, alatima i vještinama kako bi mogli zadovoljiti vlastite potrebe ali i izgraditi sebe za budućnost.

Aktivizam osnažuje mlade ljude kako bi postali građani koji su spremni, imaju vještine i svjesni su svoje odgovornosti, moci i snage kako bi utjecali na društvo u kojem žive.

Ubrzo su poceli dolaziti i strani donatori koji su tražili kontakte organizacija mladih (CARE International, OSCE – Organization for Security and Cooperation in Europe, i sl), malo po malo poceo je rad s mladima na sveobuhvatnijem području iz razlicitih tema i na razilicite nacine. Ubrzo smo uspostavili suradnju s raznim organizacijama koje su radile s mladima i ostvarili nekoliko zajednickih projekta osnaživanja i poticanja inicijativa mladih te napravili zajedno sa CARE International prvo istraživanje o aktivizmu mladih u Hrvatskoj koje nam je služilo kao daljnje usmjerenje za rad.

Pocetkom 2001. prepoznati smo od strane nekih mladih predstavnika u Saboru kao organizacija koja radi s mladima koji su nam došli s informacijom da je Hrvatska dobila »naredbu« da napravi Nacionalni program za mlade (Youth Policy). Tada je postojao strah da ce zaduženi i (ne)odgovorni za to jednostavno prepisati program od nekoliko drugih zemalja i da on neće reflektirati stvarnu sliku niti ce biti relevantan za nas. Tada je Mlada MIRamiDA kao program dobio neformalan poziv da mobilizira, informira i potakne mlade ljude da traže svoje mjesto u kreiranju ovog programa.

Ubrzo smo poceli lobirati u Državnom zavodu za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži (u daljem tekstu DZZOMM), instituciji zaduženoj za youth policy i pocelo je pregovaranje o intenzitetu i obliku sudjelovanja. Mi smo poceli objašnjavati problem udrugama mladih u zemlji i stvarati pritisak. Zavod je sastavio radnu grupu koja je

uključivala i nekoliko predstavnika udruga mladih. Nakon mjeseci lobiranja i zajedničkog rada više organizacija od kojih je jedna od najaktivnijih bila Mlada MIRamiDa (CMS) u proces stvaranja „Nacionalnog programa djelovanja za mlade« (u daljem tekstu NPDM) uključeno je više od 70 mladih ljudi iz više od 30 udruga mladih. Prijedlog NPDM-a je izradila Radna skupina DZZOMM-a od ukupno 80-ak članova (9 podskupina po područjima Programa) sačinjena od predstavnika tijela državne uprave, stručnjaka i znanstvenika, te predstavnika mladih.

Nakon što je stvoren tekst prvog službenog nacrtu Programa, ideja je bila da putem kampanje „Ukljuci se«, koju su između ostalog dizajnirali i implementirali i aktivisti/ce Mlade MIRamiDE, mladi Hrvatske u njega mogu unositi izmjene, dodavati nove prijedloge, ili ocjenjivati ono što je već napisano. Kroz javnu kampanju su DZZOMM željeli u nastanak konačne verzije ovog dokumenta uključiti oko 1000 mladih ljudi, prije nego što bude poslan na usvajanje Saboru i Vladi. Međutim kampanja je stigla donekle prekasno. Zbog lošeg timinga i nedovoljne komunikacije, Sabor je usvojio dokument prije nego su rezultati kampanje bili prikupljeni i obrađeni. Kampanja se ipak na kraju pokazala dobrom idejom jer je potakla mlade da se aktivno uključe u raspravu o problemima mladih i predlože modele njihova rješenja.

Pomoću racunalnog programa kampanje, jedan službeni državni dokument po prvi put mogli su stvarati izravno oni na koje se taj dokument odnosi – mladi Hrvatske. Uobicajeno je da se ovakvi strateški državni dokumenti donose unutar ministarstava i na zatvorenim sjednicama Vlade, a za provedbu ostaju zaduženi djelatnici ministarstava i drugih tijela državne uprave. »No kada smo dobili priliku da sudjelujemo u izradi ovog programa, shvatili smo da će on ostati ›mrtvo slovo na papiru‹ ako ne omogućimo mladima u Hrvatskoj da doznaju za njegovo postojanje. Također, željeli smo provjeriti da li ono što smo pisali i za što smo tražili sredstva iz državnog proračuna ima veze sa stvarnim potrebama mladih. Tako je nastala ideja o pokretanju javne kampanje, kroz koju bi sam dokument učinili dostupnim što većem broju mladih, i omogućili im da u njemu promijene ono što žele. Imali smo sreću da su citav proces donošenja Nacionalnog programa vodile dvije krasne žene iz DZZOMM (Dejana Bouillet i Ivana Kanceljak), koje su uspjele pronaci sredstva za ovaj prilično ›revolucionaran‹ poduhvat.«²⁵

Kampanja je provedena na način da se na što veći broj javno dostupnih računala (u srednjim školama, fakultetima, knjižnicama, pucim otvorenim učilištima, centrima za kulturu, udrugama i klubovima mladih) postavio posebno razvijen racunalni program koji sadrži sve dokumente o nacionalnom programu i anketu pomoću koje je moguće birati prioritete, komentirati predložene mjere i predlagati ideje za nove projekte namijenjene mladima na lokalnoj ili nacionalnoj razini. S druge strane, izradeni su televizijski i radijski spotovi, i internet-stranica kampanje, kako bi javnost doznala za postojanje ovih racunalnih »info-punktova«, i pozvalo što više mladih ljudi da daju povratnu informaciju na NPDM. Info - punktovi su bili postavljeni u 115 gradova u Hrvatskoj. Kampanja je trajala od 20. rujna do 20. studenog 2002, te je sakupljeno oko 1.600 komentara mladih. Rezultati kampanje su poslužili kao indikator uspješnosti dokumenta te su pokazali da je NPDM napisan za mlade i da odgovara njihovim potrebama.

Naravno da smo sad došli do pitanja provedbe samog dokumenta. Kako nakon svakog poglavlja stoje preporuke i mjere koje različite institucije, tijela i organizacije trebaju sprovesti, potrebno je raditi redovito praćenje implementacije i nastaviti zagovarati. Otežavajuća okolnost u našem radu bila je ta što se s promjenom vlasti 2004. ukinuo zavod a odjel za mlade dobio je svoje mjesto u Ministarstvu obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti. Ovo nam je vrlo jasno pokazalo da se mladi degradiraju i ne samo da ne postaju prioritet nego su čak pomaknuti gotovo potpuno iz fokusa. NPDM implementiralo se presporo, gotovo nikako. Krajem 2003. UNDP (United Nations Development Program) je prišao CMS-u i pitao nas da postanemo

²⁵ Andrija Vranic, član prvog sastava radne skupine, idejni zacetnik kampanje i koordinator info punktova (Centar za mirovne studije - CMS).

implementacijski partneri u izradi Izvješća o društvenom razvoju za Hrvatsku na temu mladi. Pristali smo i ubrzo imali priliku kroz rad na sustavnom istraživanju stanja među mladima tijekom prvih 6 mjeseci 2004. napraviti neku vrstu monitoringa implementacije NPDM-a. Izvještaj je bio jako dobro prihvaćen kako od strane mladih tako i od različitih institucija i organizacija te je ubrzo stigao i do Hrvatske delegacije za pregovaranje sa Europskom Unijom koji su nakon uvida u izvještaj kontaktirali Nacionalnu zakladu za razvoj civilnog društva i potaknuli ih da krenu u dogovore oko kreiranja sustavnijeg i institucionaliziranijeg rada s mladima u Republici Hrvatskoj. Mlada MIRamiDA je radom na ovom izveštaju završila jednu cjelinu u svom radu. Kako stari tim više i nije tako mlad odlucili smo se povuci u neke druge aktivnosti a novim mladim članovima tima prepustiti nove aktivnosti.

Situacija je danas u Hrvatskoj bitno drugačija od one od prije šest godina i postoje razni programi i projekti rada s mladima te mnogo mnogo više novaca.

Svo vrijeme našeg rada smo se trudili ne uciniti te mlade aktiviste/ice vječnim „korisnicima« naših programa nego partnerima i suradnicima.

Sada smo u poziciji da radimo s tim mladima na implementaciji zajedničkih projekata kao što je trenutni projekt Mladi Razvijaju Alternative.

Mlada MIRamiDA ne predstavlja primjer dobre prakse jer je državni nacionalni program savršen (daleko od toga jer ima puno nedostataka narocito u implementaciji) nego zbog toga što je po prvi put u Hrvatskoj jedna strategija napisana javno sa sudjelovanjem mnogo ljudi. Uspjeli smo motivirati mlade da se uključe. To je bio direktni utecaj na državnu politiku a to je transformacija.

Andrijana Paric

6. Podrška djeci pri uklapanju u školski sistem u oba entiteta

Donatori: **Roza Luksemburg fondacija, Njemacka, Švicarski Program podrške NVO-ima u Bosni i Hercegovini - SDC - Swiss Agency for Development and Cooperation**

Vreme realizacije projekta/programa: **od 1997.**

Realizacija: **Udruženje građana »Prijateljice«, Tuzla**

Godina osnivanja organizacije: **1994. godine Humanitarna Organizacija «Amica e.V.»Freiburg, Njemacka, a lokalno Udruženje građana »Prijateljice« 1996. godine**

Lokacija: **Tuzla, Bosna i Hercegovina**

Kratko o aktivnostima Projekta

Projektom je obuhvaćeno 360 učenika (u svakoj školi po 45) u 4 škole Federacije Bosne i Hercegovine i 4 škole u Republici Srpskoj. Od taga je 6 osnovnih škola i dvije gimnazije. Svaka škola u jednom entitetu ima partner školu u drugom entitetu. Tri puta u toku školske godine učenici posjećuju jedni druge. Cilj ovih posjeta, prije svega je druženje djece, mada se tom prilikom rade i edukativni sadržaji.

Za učenike svih osam škola organizujemo zajedničko jednodnevno druženje.

Pored pomenutih aktivnosti sa uenicima se rade sedmicne aktivnosti, u okviru slobodnih aktivnosti učenika, iz nenasilne komunikacije, tolerancije, uklanjanja predrasuda, identiteta, osjecanja, afirmacije, timskog rada.

U svakoj školi formirani su Đacki klubovi, odabrani lideri i kroz treninge vrši se njihova edukacija kako bi bili inicijatori aktivnosti u svojim školama.

Pored učenika u Projekat su uključeni i po jedan nastavnik ili profesor, a dobar dio nastavnika i roditelja volontiraju prilikom druženja.

Realizacija Projekta pocela je 1997.godine.

Opis jednog primjera pozitivne prakse

U Osnovnoj školi »Desanka Maksimovic« u Oraovcu, općina Zvornik (Republika Srpska), ima veliki broj učenika povratnika koji su počeli pohađati školu u mjestu prijeratnog boravka.

Prije rata u ovom mjestu nacionalna struktura stanovništva bila je oko 50% Srba i oko 50% Bošnjaka, a takva je bila i nacionalna struktura učenika u školi.

Neposredno poslije rata roditelji su se vraćali iz Federacije Bosne i Hercegovine u Republiku Srpsku i obrnuto, a djeca su ili ostajala u mjestu gdje su živjeli u toku rata ili su putovali u te škole i skupo plaćali prijevoz i gubili puno vremena na putovanja.

Razlozi za ovakvo stanje bili su najčešće posljedica nepovjerenja da će učenici biti teško prihvaćeni u školi od učenika, nastavnika i drugog osoblja škole.

Projekt se u ovoj školi realizuje već četvrtu godinu.

Radeći gore pomenute aktivnosti postignut je visok stepen prihvaćanja učenika koja dolaze iz drugog entiteta. Tolerancija među učenicima, od strane nastavnika i menadžmenta škole je izuzetno velika. Nastavni sadržaji imaju zajedničke jezgre iz nacionalne grupe predmeta, učenici imaju vjeronauku iz religije kojoj pripadaju.

Prilikom gostovanja u školi u drugom entitetu učenici se druže, nema incidenata. Na ovim druženjima vrlo često volontiraju roditelji i nastavnici, tako da ima druženja i na tom nivou.

Faktori koji su doprinjeli uspjehu

Uspostavljena je saradnja sa Ministarstvima za obrazovanje u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine. Dali su saglasnost da se Projekat može realizovati u školama za koje smo tražili odobrenje.

Sa menadžmentom škola postignuto je partnerstvo u realizaciji Projekta.

Najveći uspjeh je postignut kontinuiranim radom sa učenicima o temama: nenasilno rješenje konflikta, tolerancija, predrasude, identiteta. Na taj način kod djece se izgrađivao pravilan odnos prema onima koji se od njih razlikuju po vjeri, naciji, kulturi, stavovima, mišljenjima.

Reforma obrazovanja koja se provodi u Bosni i Hercegovini takode je doprinijela da se postignu dobri rezultati. OSCE (Organization for Security and Cooperation in Europe) je dao podršku u realizaciji projektnih aktivnosti.

Održivost izazvane promjene

Promjene ka pozitivnim odnosima svakim danom sve su uočljivije i nema regresije skoro ni u jednoj zajednici gdje realizujemo Projekat.

Obuhvat

Projekat je ograničen na manji broj škola. U narednom periodu planiramo da se Projekat prilagodi tako da se u više škola edukuju nastavnici koji bi radili na ovim temama na časovima razredne zajednice.

Problemi u realizaciji vezani za donatore

Osim neizvjesnosti za svaku godinu oko dobijanja sredstava od stranih donatora, drugih problema nema.

Sehaveta Srabovic

II SUOCAVANJE S PROŠLOŠĆU

7. Usmena istorija ratova 1991 – 1999.

Donatori: **Fond za otvoreno društvo Beograd; Rockefeller Brothers Fund; Charles Stewart Mott Foundation; Švajcarska ambasada u Beogradu**

Vreme realizacije projekta/programa: **od 2002.**

Realizacija: **Dokumentacioni centar »Ratovi 1991 – 1999.«**

Godina osnivanja organizacije: **2001.**

Lokacija: **Beograd, Srbija**

Dokumentacioni centar »Ratovi 1991 – 1999.« bavi se istraživanjima koja doprinose opisivanju, tumačenju i razumevanju ratne decenije u regionu. U okviru ovih istraživanja, posebno važno mesto pripada projektu Usmena istorija ratova 1991 - 1999.

Zašto je ovo pimer pozitivne prakse

Iskustvo »obicnih« ljudi. Projekt je okrenut licnom iskustvu velikog broja tzv. »obicnih« ljudi koji su na razlicite nacine bili zahvaceni ratom. Ovakav koncept nacinjen je zato što su u istraživanjima ratova u našem regionu »obicni« ljudi najčešće bili objekt opisivanja, a ne njegov subjekt. Smatrali smo da je neophodno da se cuje kako su oni proživeli i kako gledaju na deceniju enormne destrukcije i tragedije, na njene uzroke i posledice. Iscrpno istraživanje rata nemogucno je bez uzimanja u obzir njihovih doživljaja, iskustava i shvatanja.

Koncepcija projekta rukovodi se i cinjenicom da je usmena istorija metod koji se u svetu sve više koristi u najrazlicitijim humanistickim dsciplinama, upravo zato što se pokazalo da je živo ljudsko iskustvo izvanredno znacajan izvor istorijskih, socioloških, antropoloških saznanja.

Regionalni karakter projekta. Širok spektar govornika. Mnoštvo razlicitih istina. Projekt se realizuje regionalno, dakle u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji. On ukljucuje razgovore sa voljnim i prinudnim ucesnicima rata, sa civilima neposredno i posredno zahvacenim ratom, sa žrtvama torture, kao i sa sekundarnim svedocima (strani predstavnici u regionu, predstavnici nevladinih organizacija, itd). Njihovi iskazi stvaraju mozaicku sliku rata, kroz koju se kristalizuje ono što nazivamo »istinom« o predratnim i ratnim okolnostima i dogadanjima. Projekt polazi od toga da u sukobima ovakve vrste svako ko je kroz njih prošao ima svoju pricu, svoju istinu, i da se tek širenjem lepeze tih individualnih istina dobija iscrpniji uvid u nastajanje i opstajanje rata. Projekt paralelizuje price velikog broja govornika i traga za tackama razlike i tackama slicnosti u psihološkom doživljaju i u prezentaciji rata, koje one sadržavaju.

Uživljavanje u ratno iskustvo »drugog«, promena perspektive. Usmene istorije, dakle, predocavaju pomenutu multiperspektivnost, ali i ono što je u mnoštvu razlicitih perspektiva identicno. One sadržavaju mnoštvo cesto nepoznatih, sitnijih i krupnijih podataka o predratnom i ratnom dobu i obilje detalja koji sliku užasne ratne svakodnevice cine živom, ubedljivom, upecatljivom i sazajno novom. Kod korisnika, posebno u Srbiji, one podsticu i omogucavaju važan psihološko-kognitivni efekat:

- emocionalno uživljavanje u iskustvo »drugih«, identifikaciju na ravni licnog ljudskog iskustva (umesto podvajanja i zazora od »drugih« na ravni ideoloških naracija koje namecu politika i državni aparat);
- provokativno saznanje o strahotama kojima je rat pogodio nebrojene »druge«, a ne samo njih same.

Oba ova momenta su podsticaj da se vlastita perspektiva iz koje se gleda na rat upotpuni, proširi i suštinski izmeni, da na rat pocne da se gleda ocima »drugih« i da se time savladaju fatalna ogranicenja i zatvorenost, proizašli iz starih i novih predrasuda, strahova i ideologizovanih predstava iz starije i novije prošlosti.

Utoliko rezultat projekta podrazumeva svojevrsnu katarzu, kako za one koji saopštavaju svoje iskustvo i na taj način ga objektivizuju (pogotovu ako je u pitanju trauma), tako i za one koji recipiraju iskustva i traume »drugih«, iz njih uče i na osnovu njih formiraju pogled na svet koji podrazumeva spremnost i sposobnost za promenu destruktivnih i negativnih društvenih okolnosti.

Komunikacija sa javnošću

Izbor iz prikupljenih usmenih istorija objavljuje se u ediciji Ljudi u ratu. Do sada su objavljene četiri knjige, a peta je pripremljena za štampu. Knjige se šalju svim bibliotekama u Srbiji i odabranim bibliotekama u inostranstvu. Dostavljaju se zainteresovanim pojedincima, bilo da su stručnjaci ili zainteresovani čitaoci. O objavljenim knjigama organizuju se javne debate, kroz koje se akcent stavlja na katartički efekat usmenih istorija i implicitnu »obuku« čitalaca za društvenu promenu.

Usmene istorije dobile su veoma pozitivna mišljenja od domaćih i stranih stručnjaka.

Drinka Gojković

III RAD NA LJUDSKIM I MANJINSKIM PRAVIMA

8. »Sustanari a ne podstanari« - Projekat nacionalne manjine

Donator: **Evropska Unija**

Vreme realizacije projekta/programa: **Novembar 2003 – Oktobar 2004.**

Realizacija: **Helsinški parlament gradana – hCa, Banja Luka; Udruženje Ceha »Ceška beseda«, Banja Luka**

Godina osnivanja organizacije: **1996.**

Lokacija: **Banja Luka, Bosna i Hercegovina**

Problemi i potrebe

Cilj reformi koje u Bosni i Hercegovini provode međunarodna zajednica i domaće institucije je da svim građanima omoguće jednak pristup i pravo učešća u donošenju odluka. Izvršene su ustavne promjene kojima je omogućena konstitutivnost tri naroda (Srbi, Hrvati, Bošnjaci) na cijelom području Bosne i Hercegovine. Nacionalni ključ ponovo je uveden kao jedan od osnovnih kriterijuma u odlučivanju na raznim nivoima. Međutim, nacionalne manjine su i dalje ostale marginalizovane u Ustavu Bosne i Hercegovine, a samim tim i u svemu što iz njega proizlazi. Ustavom su svrstani u »ostale«, što načelno ne bi predstavljalo problem, ali se dešava da u praksi pripadnost konstitutivnom narodu daje prednost pri zaposlenju, ulasku u vlast i sl. Stoga su se udruženja nacionalnih manjina u RS zalagala za precizniju definiciju svog položaja. Međutim, u odlučivanju o tim pitanjima njihova udruženja nisu konsultovana ili su konsultovana vrlo rijetko kroz učešća u okruglim stolovima, u kojima zaključci nisu imali stvarni uticaj na unapređenje njihovog položaja. Mediji su vrlo rijetko izvještavali o aktivnostima udruženja nacionalnih manjina, a kada jesu radilo se o kulturnim programima. S druge strane udruženja nisu bila dovoljno jaka, nisu raspolagala finansijskim sredstvima, niti je postojala jedinstvena jaka organizacija nacionalnih manjina koja bi se borila za njihova prava. Ovi problemi istaknuti su u sastancima Helsinškog parlamenta gradana i predstavnika nacionalnih manjina sa kojima je planirano provođenje projekta.

Ciljevi

- Ojacati kapacitete organizacija nacionalnih manjina u Republici Srpskoj.
- Uspostaviti jedinstvenu organizaciju nacionalnih manjina koja će pored aktivnosti na zaštiti i njegovanju kulturnog naslijeđa, uticati na donošenje bitnih odluka na svim nivoima i posebno biti partner vlastima u donošenju zakona o zaštiti prava nacionalnih manjina.
- Uspostaviti dugoročnu saradnju sa medijima – učiniti probleme vidljivim.

Aktivnosti

- Odlucili smo se da počnemo sa registracijom Saveza nacionalnih manjina Republike Srpske, za šta su već postojali dobri preduslovi s obzirom na međusobnu trogodišnju saradnju udruženja nacionalnih manjina. Registracijom je omogućeno da Savez u svojim zahtjevima nastupa i djeluje kao pravno lice, te stvoreni uslovi za njegovo finansijsko poslovanje.
- Trening: 22 člana različitih udruženja nacionalnih manjina obučena su u toku četvorodnevno treninga u osnovnim vještinama javnog zagovaranja (analiza problema, utvrđivanje ciljeva, planiranje akcije, evaluacija) i medijskog predstavljanja (pisanje saopštenja za javnost, organizovanje konferencije za novinare, davanje izjave, ponašanje pred kamerom i sl). Ovaj trening bio je podloga za sve naredne aktivnosti. Odlucili smo se da privlačenje medijske pažnje

bude jedan od prvih ciljeva koje ćemo ostvariti. Prvi korak bio je priprema udruženja za javni nastup.

- Uslijedila je organizacija okruglog stola »Nacionalne manjine i medij« na kojem smo kao uvodnicare pozvali direktoricu programa Radio televizije Republike Srpske (javni servis koji je i po zakonu dužan otvoriti program za nacionalne manjine) i mladog novinara, člana Udruženja Ceha, koji uređuje program na jezicima nacionalnih manjina na jednoj privatnoj radio stanici u Banja Luci. Okruglom stolu prisustvovalo je oko 50 predstavnika medija, udruženja nacionalnih manjina, političkih stranaka i institucija vlasti. Izbor uvodnicara pomogao je i ostvarenju rezultata – na licu mjesta je sa urednicima dogovoren redovan sedmicni petnaestominutni termin za predstavljanje aktivnosti udruženja nacionalnih manjina. Prisutnima su se u toku diskusije predstavila udruženja, kao i osnovni problemi sa kojima se nacionalne manjine susreću. Novinarima smo podijelili kontakt informacije o udruženjima i Savezu. Sve ovo rezultiralo je povećanim brojem priloga u medijima. U pripremi je i jednosatna sedmicna emisija o aktivnostima nacionalnih manjina na Radio Televiziji Republike Srpske.
- Nakon što smo privukli medijsku pažnju pokrenuta je inicijativa za uključivanje udruženja nacionalnih manjina u izradu zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina RS. Na okruglom stolu o ovom zakonu izneseni su planovi Vlade, kao i stavovi udruženja, ali to nije bilo dovoljno da se uspostavi jaci kontakt. Stalnim dopisima, pozivanjem predstavnika Vlade u televizijske i radio emisije, predstavnici Saveza nacionalnih manjina uspjeli su dobiti mogućnost da se prije usvajanja nacrt zakona obrate poslanicima Narodne skupštine, te da Vladi daju svoje amandmane kada se u kasnijoj fazi bude raspravljalo o ovom dokumentu.
- U okviru projekta organizovan je i sastanak strateškog planiranja za Savez nacionalnih manjina, na kojem je utvrđen nacrt strateškog plana.

Paralelno sa provođenjem projekta Savez nacionalnih manjina uputio je više prijedloga i inicijativa nadležnim institucijama (zahtjev za besplatnim gradskim prostorom, zahtjev za uvođenje stavke za kulturne aktivnosti nacionalnih manjina u budžet, izmjene izbornog zakona, reforme u školstvu...), koje su promovisane u svim aktivnostima projekta. Kada su nam vlasti pozitivno odgovorile pozivali smo ih da predstave svoj rad i planove u okviru naših aktivnosti, kada nisu, podsjećali smo ih i kritikovali. Za postizanje ovih ciljeva iskorišteni su i sastanci sa međunarodnim zvanicima, a posebno sa Monitoring delegacijom Savjeta Evrope, koja prati provođenje preostalih uslova nakon ulaska Bosne i Hercegovine u ovu organizaciju. Zahvaljujući zajedništvu i inicijativama udruženja, kao i svim pomenutim aktivnostima Savez i udruženja su dobila gradski prostor na korištenje na period od jedne godine, sredstva za registraciju i osnovne potrebe udruženja na području Banje Luke, sredstva za kulturne aktivnosti od Ministarstva prosvjete i kulture Vlade Republike Srpske (Savez je u ovom dijelu bio zadužen za distribuciju sredstava).

Aleksandar Živanović

9. Koalicija za promociju i zaštitu ljudskih prava

Donator: **Švedski Helšinski Odbor**

Vreme realizacije projekta: **sijecanj 2004 - prosinac 2004.**

Realizacija: **Koalicija za promociju i zaštitu ljudskih prava**

Godina osnivanja: **2001.**

Lokacija: **Osijek – glavni ured, Hrvatska**

U proteklih 7-8 godina smo radili na zaštiti ljudskih prava povratnika, izbjeglica i raseljenih osoba.

Generalna vrednost Koalicije u smislu protoka informacija i zajedničkog djelovanja (obzirom na „pokrivenost« teritorije) je što nešto što je započeto u Vukovaru, može se završiti u Splitu. Na primjer, ukoliko osoba koja dolazi iz Srbije ima samo pogranične dokumente, ona može doći do Vukovara i tu dobiti sve potrebne informacije o povratničkim pravima, pravima manjina, pravu na obnovu, imovinska prava i sl, bez obzira na njenu krajnju destinaciju.

Koalicija je započela Kampanju u vezi sa donošenjem Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći. Kampanja je podržana od strane Švedskog Helsinškog Odbora, a provode je zajedničkim aktivnostima sve članice Koalicije.

Naime, iskoristili smo trenutak i postojeće informacije o svemu onom što Hrvatska mora ispuniti da bi ušla u Evropsku Uniju. Zahvaljujući podacima da se oko 167 000 ljudi obratilo za pravnu informaciju članicama Koalicije, insistirali smo da predstavnici Koalicije budu uključeni u radnu skupinu Ministarstva pravosuđa za izradu nacrtu Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći. Zakon bi trebao omogućiti pristup pravosuđu i marginaliziranim osobama (one koje nemaju ni ekonomsku niti političku moc).

Članice Koalicije pružaju besplatne savjete i informacije, a kada se ukaže potreba za zastupanje na sudu, koristili smo registrirane advokate jer to mi nismo smele. Što se tiče zastupanja, problem s predmetima je tromost hrvatskog pravosuđa; mnogi sporovi su ovisili o političkoj volji... Odvjetnici nisu stigli rešiti sve. Utečaj politike je velik.

Snaga Koalicije je u članicama koje su prepoznate da već desetak godina rade na promociji i zaštiti ljudskih prava u Republici Hrvatskoj.

Zahvaljujući upravo tim referencama članica, prije dvije godine smo od Ministarstva pravosuđa dobili nacrt reforme pravosuđa i bili zamoljeni da damo sugestije na reforme pravosuđa.

Članice Koalicije

- **Ured Koalicije**; Gornjodravaska 81; 31000 Osijek; Republika Hrvatska; Tel: +385 31 284 320; Fax: +385 31 284 321; Email: lsc@os.htnet.hr;
- **Centar za građanske inicijative, Porec**; Partizanska 2d; 52 440 Porec; Republika Hrvatska; Tel/fax: +385 52 452 746; +385 52 452 696; Email: cgiporec@zamir.net;
- **Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Osijek**; Županijska 7; 31 000 Osijek; Republika Hrvatska; Tel/fax: +385 31 206 886; +385 31 206 889; +385 31 214 581; Email: czmos@zamir.net;
- **Ured za ljudska prava, Osijek**; Gundulićeva 4; 31 000 Osijek; Republika Hrvatska; Tel/fax: +385 31 206 887; Email: ljprava@zamir.net;
- **Centar za mir, pravne savjete i psihosocijalnu pomoć, Vukovar**; Antuna Tomaševića 32; 32 000 Vukovar; Republika Hrvatska; Tel/fax: +385 32 413 319; +385 32 413 317; Email: centar-za-mir@vk.htnet.hr;
- **Dalmatinski odbor solidarnosti, Split**; Šetalište Bacvice 10; p.p. 248; 21 000 Split; Republika Hrvatska; Tel/fax: +385 21 488 944; +385 21 488 951; Email: dalmatinski-odbor-solidarnosti@st.htnet.hr;
- **Organizacija za građanske inicijative, Osijek**; Kralja Petra Svacica 36; 31 000 Osijek; Republika Hrvatska; Tel/fax: +385 31 582 290; +385 31 582 291; Email: ogi@os.htnet.hr;
- **Odbor za ljudska prava, Karlovac**; Ivana Banjavcica 7; 47 000 Karlovac; Republika Hrvatska; Tel: +385 47 600 634; +385 47 600 635; Tel/fax: +385 47 616 365; Email: chr-ka@ka.htnet.hr;
- **Srpski demokratski forum, Zagreb**; Gundulićeva 55; 10 000 Zagreb; Republika Hrvatska; Tel: +385 1 4921862; Fax: + 385 1 4921827; Email: zagreb-sdf@sdf.hr;

- **Udruženje za mir i ljudska prava »Baranja«, Bilje;** Petefi Šandora 78; 31 327 Bilje; Republika Hrvatska; Tel/fax: +385 31 750 608; +385 31 750 892; Email: baranja@inet.hr;
- **Centar za direktnu zaštitu ljudskih prava, Zagreb;** Filipoviceva 20; 10 000 Zagreb; Republika Hrvatska; Tel/fax: +385 1 2422 801; Email: dphr@zamir.net;
- **HOMO – Udruga za zaštitu ljudskih prava i građanskih sloboda, Pula;** G. Martinuzzi 23; 52 100 Pula; Republika Hrvatska; Tel/fax: +385 52 505 976; +385 52 506 012; Email: homo@pu.htnet.hr

Gordana Stojanovic

10. Prigovor savjesti i civilna služba

Donatori: **Heinrich Boell Stiftung, Ured za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske**

Vreme realizacije projekta: **1991 – 2003.**

Realizacija: **Antiratna kampanja Hrvatske (ARK)**

Godina osnivanja: **1991.**

Lokacija: **Zagreb, Hrvatska**

Kampanja za prigovor savjesti i civilnu službu jedna je od aktivnosti koja se kontinuirano odvijala u Antiratnoj kampanji Hrvatske (u daljem tekstu ARK) od njenog osnivanja 1991. godine. Štoviše, čak i prije samog osnivanja ARK-a, glasovi civilnog društva bili su ključni za uvrštavanje članka koji garantira pravo na prigovor savjesti u Ustav Republike Hrvatske. Tako Ustav RH od 1991. godine u svom članku 47 garantira pravo na prigovor savjesti. Naravno, pravo na prigovor savjesti bilo je sustavno marginalizirano i kršeno tijekom ratnih godina. Sama civilna služba nije bila jasno regulirana, odnosno reguliralo ju je nekoliko članaka unutar Zakona o obrani i Ministarstvo obrane imalo je monopol na reguliranju civilne službe. Savjetovanište za civilnu službu i prigovor savjesti i tijekom ratnih godina konstantno je davalo savjete svima koji su se opirali vojnoj službi.

Prva važna »pobjeda« ARK-a bilo je podnošenje Ustavne tužbe kojom smo tražili da se dokaže članak Zakona o obrani koji je dopuštao ulaganje prigovora savjesti samo u roku od 90 dana nakon prve regrutacije. Ta odredba je uvelike onemogućavala ulaganje prigovora iz jednostavnog razloga što mladici koji su pristupali regrutaciji nisu imali informacija o pravu na prigovor, te su najčešće prekasno bili upoznati sa svojim pravom. Ustavni sud usvojio je našu tužbu i od 1998. godine ne postoji vremensko ograničenje kada se može uložiti prigovor. Ipak, ni ova odluka Ustavnog suda nije doprinjela povećanju broja prigovarača kojih je u 90-im godinama bilo između 200 do 300 godišnje. Jedan od razloga malog broja prigovarača bila je i činjenica da je civilna služba trajala 15 mjeseci za razliku od 10 mjesecnog vojnog roka. Također prigovarači na civilnoj službi nisu dobivali nikakve beneficije, tj. novčane naknade.

Zamah u promociji prigovora i civilne službe desio se nakon smjene vlasti u Hrvatskoj 2000. godine. Nova koalicijska vlast krenula je u brojne reforme, s ciljem odmaka od dotadašnje politike Hrvatske Demokratske Zajednice. Jedna od reformi bila je i reforma vojske, odnosno počelo se je pričati o smanjenju vojnog roka u Hrvatskoj. Naravno, nitko iz vlasti nije spominjao civilnu službu, ali su se mediji jako raspisali o smanjenju vojske. Taj trenutak smo iskoristili kao priliku za promociju civilne službe. Paralelno smo krenuli s Amnesty International Hrvatske izradivati prijedlog Zakona o civilnoj službi, s Hrvatskim Helsinškim Odborom organizirali smo konferenciju za novinare/ke upozoravajući na diskriminaciju prigovarača savjesti, javno reagirali na svaku izjavu ili postupak koji je bio diskriminatoran prema prigovaračima, a jedna od ključnih stvari za skretanje pažnje javnosti na diskriminaciju prigovarača savjesti bilo je

organiziranje direktne ulične akcije ispred Ministarstva obrane u prosincu 2000. godine. Važnost te akcije bila je u tome što su to bile prve demonstracije ispred MORH-a od 1991. godine. Naši zahtjevi bili su jasni: izjednačavanje roka trajanja civilne i vojne službe i donošenje zasebnog Zakona o civilnoj službi nad kojim nadležnost neće imati Ministarstvo obrane. Vec samo stavljanje prava na prigovor savjesti u javni diskurs (mediji su poceli sve više pisati o civilnoj službi) doprinjelo je povećanju broja zahtjeva, te je broj zahtjeva u 2000-oj godini skocio na 680 sa 260 iz 1999. godine. ARK je kroz kampanju bio prepoznat kao važan sugovornik u raspravama oko vojnog roka i civilne službe. Tako smo bili pozvani i na zasjedanje saborskog Odbora za nacionalnu sigurnost i unutarnju politiku kada se je raspravljalo o reformama vojske. Pocetkom 2001. godine Sabor je smanjio vojni rok na 6 mjeseci, i kroz niz pregovora pristao da se civilna služba takoder smanji sa 15 na 8 mjeseci. Štoviše, na našu inicijativu Povjerenstvo za civilnu službu (uz preporuku predsjednika Republike Hrvatske), proglasilo je 15. 5. - međunarodni dan prigovora savjesti, neradnim danom za sve obveznike civilne službe. Svi ti događaji doprinjeli su naglom povećanju broja zahtjeva za civilnu službu koji je 2001. godine skocio na 4009 zahtjeva. U tom trenutku kampanja je prešla iz okvira ARK-a i nastavila svojom vlastitom dinamikom preko samih prigovaraca savjesti koji su postali vidljivi u društvu, školama, tulumima i preporučujući svoja iskustva promovirali civilnu službu. Sve više je bilo cool služiti civilno nego vojno. 2002-a godina završila je s 8556 zahtjeva što je bio jasan pokazatelj da se civilna služba mora regulirati zasebnim zakonom. Napokon u veljaci 2003. Hrvatski Sabor usvaja Zakon o civilnoj službi kojim civilna služba prelazi iz nadležnosti Ministarstva obrane u nadležnost Ministarstva odgovornog za poslove socijalne skrbi, dozvoljava se da se služba obavlja i u nevladinim organizacijama, a broj zahtjeva za civilnu službu peo se iz godine u godinu – sa 260 u 1999, preko 630 u 2000, 4009 u 2001. na 8556 u 2002. i 9711 u 2003. godini.

Gordan Bosanac

11. »VUKOVAR ZAJEDNO-meduetnicka tolerancija«

Donator: **Friedrich Naumann Stiftung; the Ministry of Foreign Affairs of Germany**

Vreme realizacije projekta/programa: **2003.**

Realizacija: **Vukovarski institut za mirovna istraživanja i obrazovanje - VIMIO**

Godina osnivanja organizacije: **1999.**

Lokacija: **Vukovar, Hrvatska**

Predstavnici politickih stranaka – Demokratski Centar, Hrvatski Blok, Hrvatska Demokratska Zajednica, Hrvatska Narodna Stranka, Hrvatska Stranka Prava, Hrvatska Seljacka Stranka, Liberalna Stranka, Socijal-Demokratska Partija, Samostalna Demokratska Srpska Stranka, te Vijeca nacionalnih manjina (Madari, Romi, Rusini, Slovaci, Srbi, Ukrajinci) iz Vukovara i okoline, bili su sudionici projekta »Suradnja politickih stranaka i manjinskih zajednica u razvoju zajednice«, organiziranog od strane Vukovarskog instituta za mirovna istraživanja i obrazovanje.

Specifčni cilj jednogodišnjeg projekta »Prevladavanje i sprjecavanje konflikta u etnicki miješanim regijama Hrvatske« koji je financirala zaklada Fridrich Naumann i Ministarstvo vanjskih poslova Republike Njemacke bio je približavanje kljucnih segmenata grada i njegove okoline (predstavnik politickih stranaka i nacionalnih manjina) zajednickom djelovanju u cilju prosperiteta grada Vukovara.

Na održanim seminarima predstavnici politickih stranaka i nacionalnih manjina razgovarali su o snagama i slabostima, prijetnjama i mogucnostima Vukovara. Rasprava je bila usredsredena na cetiri kljucne teme: Multikulturalnost i multietnicnost, Kako podici motiviranost stanovnika za sudjelovanjem u razvoju zajednice, Što predložiti lokalnoj

samoupravi za bolju budućnost grada, Što želimo i trebamo od gospodarskog razvoja područja.

Sudionici seminara definirali su neke probleme, ali i moguće puteve za izlazak iz njih. Na temelju analize snaga i slabosti, prijetnja i mogućnosti sudionici seminara došli su do zajedničke vizije za grad Vukovar koju su definirali na sljedeći način, i koju žele podijeliti s ostalim stanovnicima Vukovara kao i s predstavnicima lokalne uprave i državne administracije:

VIZIJA ZA GRAD VUKOVAR

VUKOVAR JE MULTINACIONALNI POVIJESNI GRAD, PROMETNO POVEZAN U EUROPSKOJ MREŽI PROMETNICA, A GOSPODARSKI RAZVOJ TEMELJI NA POLJOPRIVREDNOJ PREHRAMBENOJ INDUSTRIJI, POLJOPRIVREDI, MALOM I SREDNJEM PODUZETNIŠTVU, TURIZMU, ZASNOVAN NA POVIJESNIM RAZLICITOSTIMA, PRILAGOĐEN POTREBAMA SVAKOG SVOG STANOVNIKA UZ AKTIVNO STIMULIRANJE VISOKOG ŠKOLSTVA I ZADRŽAVANJE MLADIH NA PODRUČJU GRADA.

Da bi se krenulo u ostvarivanje vizije potrebno je bilo napraviti prvi korak, a prvi korak za sudionike seminara bilo je stvaranje građanske inicijative nazvane »VUKOVAR ZAJEDNO-meduetnička tolerancija«. U tu svrhu sastavljena je sledeća zajednička izjava:

Predstavnici političkih stranaka – Demokratski Centar, Hrvatski Blok, Hrvatska Demokratska Zajednica, Hrvatska Narodna Stranka, Hrvatska Stranka Prava, Hrvatska Seljačka Stranka, Liberalna Stranka, Socijal-Demokratska Partija, Samostalna Demokratska Srpska Stranka, te Vijeca nacionalnih manjina (Madari, Romi, Rusini, Slovaci, Srbi, Ukrajinci) iz Vukovara i okoline, sudionici seminara »Suradnja političkih stranaka i manjinskih zajednica u razvoju zajednice«, organiziranog od strane Vukovarskog instituta za mirovna istraživanja i obrazovanje, pokretaci su građanske inicijative nazvane »VUKOVAR ZAJEDNO - meduetnička tolerancija«.

Naša inicijativa želi istaknuti da je Vukovar povijesno multietnički i multikulturalni grad u kome nitko nema pravo zaboraviti ono što se dogodilo tijekom rata u Vukovaru, ali budućnost Vukovara treba graditi kroz poštovanje razlicitosti, toleranciju i usmjeravanje na zajednički rad i razvoj grada, te regije u cjelini.

Vratili smo se, ostali ili došli u ovaj grad, te želimo da on, usprkos trenutno brojnim problemima u gospodarstvu, slaboj uključenosti stanovnika u njegov rast i razvoj, formalnoj ili neformalnoj podijeljenosti stanovnika, nedovoljnom uvažavanju prava iz Zakona o području od posebne države skrbi, napreduje i razvija se u grad po mjeri svih onih koji u njemu žive.

Ne želimo više čekati rješenja koja će nam netko ponuditi. Mi sami, te naše obitelji, želimo biti aktivni sudionici u stvaranju bolje vukovarske budućnosti.

No, kako svi to zajedno možemo učiniti?

Razgovarajmo, razmijenimo iskustva i mišljenja, pogledajmo tko živi u ovom gradu, tko živi kraj nas i uz nas, pružimo našoj djeci i mladima u ovom gradu prostor da ostvare ono što žele, nemojmo ih ograničavati u onome što oni mogu, istaknimo pozitivne primjere zajedničkoga života i humanosti, a negativne prepoznamo i javno ih osudimo.

Sa željom da u okviru svojih obitelji mirno i sretno provedete nastupajuće blagdane, pozivamo Vas na razmišljanje o budućnosti ovoga grada i budućnosti naše djece u njemu.

U Vukovaru, 17.12.2003.g.

Biljana Kondić

IV RAD U MANJIM ZAJEDNICAMA

12. Program zadobivanja javne podrške zajednice

Donator: **UMCOR - The United Methodist Committee on Relief**

Vreme realizacije projekta/programa: **1996–2004.**

Realizacija: **Omladinski centar Gornji Vakuf – Uskoplje**

Godina osnivanja organizacije: **1996.**

Lokacija: **Gornji Vakuf-Uskoplje, Bosna i Hercegovina**

Danas, kada smo u situaciji analizirati naše »dobre prakse« ne možemo a da ne prepoznamo »dobru praksu« UMCOR-a kao donatora koji je od samog pocetka, od 1996. godine, pratio naše potrebe i pokazao stvarnu brigu za nas. Podržali su mnoge naše projekte od edukacija osoblja Omladinskog Centra (u daljem tekstu OC), edukacije i aktivnosti mladih volontera; edukacije prosvjetnih radnika za mirovni rad; aktivnosti za djecu i mlade koje su prožete izgradnjom povjerenja; projekte organizacijskog razvoja; osnaženi smo kao resursni centar za inicijative gradana u zajednici; razvili smo projekte samoodrživosti; UMCOR nam je dao punu podršku u rekonstrukciji vlastitog prostora. Predstavnici UMCOR-a su cesto dolazili kod nas i jednostavno nastojali da što bolje razumiju situaciju u kojoj radimo i potrebe koje imamo i pripreme nas da opstanemo, što i nije bio slucaj sa velikim brojem drugih donatora. Dobra praksa donatora u ovom slucaju rezultira i dobrom praksom organizacije.

O Zajednici

Gornji Vakuf – Uskoplje je Bošnjacko-Hrvatska podijeljena zajednica u Srednjobosanskom kantonu sa istorijom vrlo nasilnog multietnickog sukoba koji je bjesnio u ovome gradu u periodu od 1992. do 1995. godine. Po istraživanju medunarodne zajednice to je jedan od najrazorenijih gradova u Bosni i Hercegovini. Kao rezultat dugorocnog odugovlacenog sukoba, grad je podijeljen na dvije zajednice gdje glavna ulica razdvaja bošnjacki i hrvatski dio grada. Na vlasti su nacionalne stranke.

I danas, nakon 10. godina od završetka rata sve institucije za djecu i mlade su razdvojene. Djeca idu u 2 srednje škole i 4 osnovne sa razlicitim nacionalnim nastavnim programima. Svaki program »gura« svoju verziju nedavne istorije, a sve su medusobno oprecne i ne vode ka izgradnji povjerenja i stabilnog mira.

Zato je ogromna potreba da se razriješe sukobi iz prošlosti kako bi se izradio trajan mir i izbjegli oružani sukobi i krvoprolica u buducnosti.

O nama

Omladinski centar je jedino mjesto u Gornjem Vakufu-Uskoplju gdje djeca i mladi, njihovi roditelji i nastavnici iz obje etnicke zajednice mogu da se sastaju i medusobno djeluju uspostavljajuci ratom pokidane veze. Omladinski centar je organizacija koja djeluje od 1996. godine. Izgradnja povjerenja i stabilnog mira je stalni izazov koji podstice aktiviste u ovoj organizaciji da i u teškim politickim uslovima u kojima djeluju nastave raditi dalje.

Misija

Omladinski centar je gradanska organizacija u kojoj djeca, mladi ljudi i odrasli sudjeluju u stvaranju inicijativa i obrazovnih, kreativnih i socijalnih programa, uce i razvijaju se, povezujući dvije ratom razdvojene zajednice.

Godina 2003. god – »Dobijena javna podrška od općinskih vlasti« - OC dobio vlastite prostorije u Domu kulture.

Dugi niz godina je Omladinski centar, kao jedina institucija u zajednici koja ima multinacionalni karakter, potpuno ignorisana i negirana od strane vlasti. Bili smo svjesni

da isključive nacionalne političke opcije neće lako javno priznati jednu mirovnu organizaciju u ovoj zajednici, ali smo i dalje uporno radili da zadobijemo njihovu pažnju.

Naša se upornost sastojala u tome da smo uvijek pozivali predstavnike vlasti na javne prezentacije naših aktivnosti, u našim projektima nismo zanemarili zajednicu kao naš opći prostor, učestvovali smo u rekonstrukciji javnih površina – fontane, parkovi, planinarski domovi, partnerski radili sa javnim ustanovama (policija, centar za socijalni rad, škole, druge NVO, sud, zdravstvo) stalno na medijima prezentirali svoj rad.

Kada je krajem 2002. godine uredbom visokog predstavnika OHR-a administrativno ujedinjen grad, prepoznali smo povoljan politički trenutak, te »agresivnije« krenuli ka ostvarivanju naših, do tada samo vizija, a sada i konkretnih ciljeva. Znali smo da će vlasti morati odgovoriti na naše zahtjeve, jer je OC imao iza sebe kredibilitet, podršku roditelja i mladih ljudi. Osnovni cilj u nastupu prema vlastima je bio da dobijemo vlastiti prostor u Domu kulture (koji je u tom trenutku koristila samo jedna etnička zajednica za političke stranke i organizacije proistekle iz rata) koji ćemo otvoriti za obje zajednice i vratiti mu prijeratnu funkciju.

Sada smo znali gdje možemo adresirati naše zahtjeve, i koje su to osobe na pozicijama koje shodno svojim odgovornostima mogu biti od koristi, razumjeti ciljeve OC i zajedno podijeliti brigu za probleme u zajednici, i podijeliti sa nama koje su to najbolje akcije da se problemi rješavaju.

Ciljevi su nam bili da dobijemo svoj vlastiti prostor i da uspostavimo suradnicke odnose sa vlastima, jer bez dijaloga nam je bilo otežano raditi na nekim problemima.

Oba cilja su se počela ostvarivati skoro u isto vrijeme. Nakon dugogodišnjeg lobiranja smo uspjeli dobiti nedovršen prostor u potkrovlju Doma kulture i uz pomoć donacije UMCOR-a i privatnih donacija roditelja osposobiti za korištenje. Ovaj prostor je vrlo brzo prepoznat kao prostor otvoren za sve napredne inicijative i aktivnosti u zajednici.

Od te godine je nastupio potpuni preokret u odnosima sa vlašću, i sada se razvija saradnicki odnos koji su lokalne vlasti prepoznale kao obostrano koristan.

Svaki naš projekat i prisustvo stranih volontera je bio iskorišten za propitivanje različitih potreba (slobodno vrijeme mladih, ekološki problemi, droga, potrebe za edukacijom kako mladih tako i njihovih odgajatelja, potrebe za umjetničkim izrazom, potrebe za psihosocijalnim radom, različite oblike nasilja u zajednici ...).

Kako Omladinski centar svoje aktivnosti temelji na istraženim potrebama u zajednici, vlasti su nas prepoznale kao organizaciju koja im može pomoći u rješavanju nekih zajedničkih potreba.

U strateškom planiranju organizacije, lokalne vlasti su aktivno učestvovala u propitivanju i definiranju proširene misije organizacije i planiranju strateških pravaca za naredni period.

Sve aktivnosti koje je OC usmjeravao prema vlastima bile su na principima mira, interetnickog dijaloga, i jasno su naglašavale brigu za obe etničke zajednice i njihov pravičan razvoj. Cijelom procesu je pomogla konstantna mirovna edukacija djece, mladih, njihovih roditelja i odgajatelja.

Održivost projekata

Održivost je obezbeđena kroz integraciju znanja stecenih na različitim vrstama edukacija u svakodnevni život, vlastiti prostor, kredibilitet OC u zajednici, predstavnici općinskih vlasti sve više slušaju iskustva OC i njegove dobre prakse, OC je postao mjesto za konsultacije javnih institucija i savjete licne prirode, zajednica je počela osjećati ovaj prostor kao svoj.

Faktori uspeha

- Prepoznatljivost projekta i povoljna politička situacija;
- Dosljednost misiji – stalni rad na izgradnji održivog mira, stalno propitivanje misije i vjerovanje u misiju, sve aktivnosti u skladu sa našom misijom, predanost osoblja;

- Stalna mirovna edukacija osoblja, volontera i ljudi iz zajednice;
- Strpljiv i uporan rad;
- Pažljiv i taktican rad pod teškim politickim uvjetima – obracanje pažnje na one detalje za koje znamo da su naši susjedi ili partneri osjetljivi (uvažavanje razlicitosti, mogucnost odabira, dvojezicnost, lokacija centra – u blizini i jedne i druge zajednice, struktura zaposlenih i sl);
- Aktivnosti su odgovarale na potrebe zajednice;
- Transparentnost i javnost rada OC.

Problemi u realizaciji

Problemi su prirode ispunjavanja obaveza na vrijeme, posebno kada se radi o partnerima u zajednice. U procesu realizacije smo mi preuzimali mnogo odgovornosti zato što partneri nisu imali dovoljno vještina da prate realizaciju projekata.

Jasminka Drino Kirlic, Mirjana Gvozdenovic i Anita Grabner

13. Putujuće ženske mirovne radionice: »Moc i drugost«

Donator: **Fondacija Hajnrih Bel, Nemacka**

Vreme realizacije projekta/programa: **1998 – 2004.**

Realizacija: **Žene u crnom (ŽUC)**

Godina osnivanja organizacije: **1991.**

Lokacija: **Beograd, Srbija**

Rad Žena u crnom mogao bi se podeliti na nekoliko znacajnih perioda. Kada je rec o vrstama aktivnosti koje su preovladavale u pojedinim periodima, mogla bi se napraviti sledeca hronologija: od 1991 – 1998. i od 1998 -2002. i od 2002. na dalje.

Žene u crnom su osnovane 9. oktobra 1991. godine, i u tom prvom periodu su rad ŽUC-a obeležila protestna stajanja, koja su se dešavala svake srede, u znak neslaganja sa politikom koja je proizvodila nacionalnu netrpeljivost i kao znak nepristajanja na ratnu politiku ovdašnjeg režima. Pored stajanja, u tom periodu smo radile u izbeglickim kampovima, distribuirale humanitarnu pomoc, i pružale solidarnu pomoc i podršku izbeglim ženama. ŽUC Beograd je organizovao svake godine i medunarodni skup Žena u crnom, na kome bi se okupljale aktivistkinje ove mreže iz razlicitih delova sveta.

Pocetkom 1998. osetile smo potrebu da promenimo nacin rada, jer su se promenili uslovi u kojima smo delovale. Uz podršku fondacije »Hajnrih Bel« osmislile smo višegodišnji edukativni projekat »Putujucih ženskih mirovnih radionica«, sa željom da decentralizujemo, »debeogradizujemo« svoju aktivnost, i da, kroz alternativnu žensku mirovnu edukaciju, pomognemo osvešćivanje i organizovanje žena širom Srbije i Crne Gore. Putujuće ženske mirovne radionice su obuhvatile šest ciklusa radionica, na šest tema: Žene menjaju žene, Ženska prava su ljudska prava, Interetnicka i interkulturalna solidarnost, Žene i moc, Žene i antimilitarizam i Ženska mirovna politika. Ove radionice su se realizovale u pet gradova u razlicitim regijama Srbije i Crne Gore: Novi Sad, Kragujevac, Kraljevo, Novi Pazar, Nikšić. Kroz naše radionice koje su realizovane od 1998. do 2002. godine prošlo je više od hiljadu žena razlicite socijalne i etnicke strukture, razlicitog uzrasta, profesionalne i politicke opredeljenosti. Ucesnice su kroz radionice dobijale razlicite vrste informacija i znanja, što im je omogućilo da steknu vece samopouzdanje i samosvest potrebnu za povezivanje i organizovanje u lokalnoj sredini. Posle svakog tematskog ciklusa, organizovana je evaluacijska radionica, na kojoj bi se susretale žene iz razlicitih regija, što je omogućavalo razmenu iskustava i interregionalno povezivanje žena, od kojih su mnoge još tokom projekta postale samostalne aktivistkinje ili osnivacice posebnih grupa. U ovome bi se mogao prepoznati i najveći doprinos ŽUC-a – u sposobnosti da osnažuje i podržava žene da se samoorganizuju u borbi za svoja

ljudska i gradanska prava, i da se zajednicki zalažu za jacanje i razvoj civilnog društva u svojim sredinama.

U periodu od marta do oktobra 2001. realizovan je projekat »Moc i drugost«. Ovaj projekat je obuhvatao tri granicne regije u Srbiji (Sandžak, Južna Srbija i Banat). Projekat se odvijao u tri faze. Prva faza se sastojala od radionica istog sadržaja (stereotipi i predrasude, suživot u razlikama), druga faza je definisana u zavisnosti od potreba aktivistkinja gore pomenutih regija (rod i nacija, oducavanje od patrijarhata i razumevanje drugih kultura). Treca faza je obuhvatala radionice u kojima su ucestvovalе žene iz sve tri regije a teme su bile: identiteti, suocavanje sa prošlošcu, i kulturne konsekvence 11. septembra.

Od 2002. godine, kada je okončan projekat »Putujucih ženskih mirovnih radionica«, nastavljen je rad sa pojedinacnim grupama širom Srbije, u vidu saradnje u artikulisaniu posebnih potreba grupa koje su u pitanju, i u zajednickom radu na rešavanju problema u lokalnim sredinama. Ova podrška ŽUC-a lokalnim ženskim grupama, odvija se putem organizovanja tribina, gostovanja aktivistkinja iz inostranstva, zajednickim akcijama, organizacijom skupova u razlicitim gradovima Srbije – ukratko decentralizacijom aktivnosti i izlaskom u susret potrebama i interesima lokalnih grupa. Proizvod ovakvog višegodišnjeg delovanja i specifične, nebirokratizovane komunikacije, jeste postojanje jake i vibrantne mreže Žena u crnom, sacinjene od mnoštva lokalnih grupa, pojedinki i pojedinaca, koja je lako i brzo pokretljiva i sposobna da brzo odgovori na ma koju nepredvidenu situaciju. Kada je rec o delovanju u lokalnim sredinama, Žene u crnom vole da kažu da one »šire simbolicku zarazu«, i da ne žele da deluju kao »kišobran organizacija«, vec da podstaknu i ohrabre lokalne akterke da prepoznaju lokalne probleme i rade na njihovom rešavanju.

Rezultat ovakvog pristupa aktivizmu i temama koje Žene u crnom obraduju, podsticu aktivistkinje i aktiviste iz lokalnih zajednica da se medusobno povezuju i organizuju regionalne seminare i realizuju druge aktivnosti. Ovde navodimo seminare »Uloga ženskog aktivizma u izgradnji civilnog društva«, koji su realizovani u Južnoj i Istocnoj Srbiji, kao i brojne akcije na lokalnom i regionalnom nivou.

Ljiljana Radovanovic

14. Žene menjaju istoriju

Donator: **Izvršno vece Vojvodine, Fond za otvoreno društvo**

Vreme realizacije projekta/programa: **2003.**

Realizacija: **Ženska mirovna grupa (ŽMIG)**

Godina osnivanja organizacije: **2001.**

Lokacija: **Pancevo, Srbija**

Ženska mirovna grupa iz Panceva bi se mogla odrediti kao »mala lokalna grupa sa velikim nemirima i aktivistickim potencijalima«. Ono što same vidimo kao svoju specifičnost jeste da nismo profesionalizovane, nemamo prostorije, nemamo zaposlenih, nemamo stalnih izvora prihoda, nemamo permanenetne projekte, ali imamo dovoljno veliku i stalnu potrebu da radimo i veoma smo prisutne u lokalnoj sredini. ŽMIG su u leto 2000. godine (zvanicno smo registrovane u januaru 2001.) pokrenule iskusne mirovne i feministicke aktivistkinje, aktivne još od pocetka 1990tih. Za profilisanje naših aktivnosti, kao i za naše samopoimanje, važna je cinjenica da radimo u gradu koji ima tradiciju mirovnog organizovanja i, narocito, mirovnog aktivizma od 1991. godine (u leto 1991. godine, odmah posle Centra za antiratnu akciju, osnovan je u Pancevu Pokret za mir). Iskustvo mirovnog rada, kao i svest o važnosti kontinuiranog civilnog angažmana opredelilo nas je da kroz svoje aktivnosti (projekte, akcije, javne nastupe i sl.) naglašavamo važnost nadovezivanja na aktivnosti koje su u gradu postojale pre formiranja ŽMIG-a (Pokret za mir, Mirovna grupa »M«, individualni mirovni akteri).

Ženska mirovna grupa je nastala kroz osnaživanje i podršku »Žena u crnom« sa cijim smo se aktivistkinjama i pojedinačno i kao grupa, družile i saradivale dugi niz godina. U prve dve godine, naše aktivnosti su se u dobroj meri oslanjale na model koji su razvile Žene u crnom i za to vreme smo realizovale i jedan zajednicki projekat u koji su bile ukljucene žene iz tri granicne multietnicke regije u Srbiji. Naše aktivnosti su, medutim, imale malo odjeka u lokalnoj sredini, i imale smo utisak da naše poruke stižu do malog, prilicno ogranicenog kruga gradanki i gradana. Procenile smo da su razlog tome naše poruke: previše su bile »univerzalne« i stanovnice i stanovnici Panceva ih nisu prepoznavali kao za njih posebno relevantne, povezane s njihovim iskustvom. Suocile smo se sa problemima legitimiteta i kredibiliteta: u cije ime mi kao lokalna grupa govorimo, koji to »lokalni interes« artikulišemo, na koji nacin doprinosimo da gradanke i gradani Panceva bolje razumeju probleme koje otvaramo, da li nam oni veruju. Posle dve i po godine »lebdjenja«, osetile smo potrebu da se »zakacimo« za sredinu i da probleme pacifizma, feminizma i odgovornosti koje smo pokretale u svojim prethodnim akcijama povežemo u projekat lakše prepoznatljiv lokalnoj sredini. Naime, Ženska mirovna grupa nema stalnu i/ili prepoznatljivu referentnu ili »korisnicku« grupu. Da bismo postale prepoznatljive u lokalnoj sredini, bilo je nužno da promislimo na koji nacin da pomirimo univerzalne opšte principe sa lokalnim potrebama i kako da uverimo gradanke i gradane da je ono što radimo važno za zajednicu.

Rezultat naših promišljanja bio je projekat »Žene menjaju istoriju«, posvecen afirmaciji ženske lokalne istorije, i izveden tokom marta i aprila 2003. godine. Dizajnirajući ovaj projekat, uspele smo da formulišemo najvažnije metode svojih buducih aktivnosti. Unutar projekta izvedene su tri glavne aktivnosti:

- Simbolicko preimenovanje centralnih gradskih prostora, od imena muškaraca vojskovođa i ratnika, u imena žena, mahom iz lokalne istorije, zastupnica kulture mira i nenasilja.
- Izložba »Drugi svet« (realizovana u saradnji sa Istorijskim arhivom, postavljena u Narodnom muzeju u Pancevu) na kojoj su izložene fotografije i dokumenti o ženama po kojima su preimenovani prostori. Kao uvod u izložbu izveden je performans »In/Out – Skriveni prostori« u izvedbi »Spleen Theatre«.
- Tribina posvecena važnosti beleženja i pisanja ženske istorije, pod naslovom »Istraživanje ženske lokalne istorije kao oblik odgovornosti«.

Aktivnosti ovog projekta bile su upisane u dva znacajna metakonteksta - glavne aktivnosti projekta sprovedene su tokom meseca marta, koji je u ženskom pokretu prepoznat kao mesec ženske istorije. S druge strane, 2003. godine je Pancevo proslavljalo znacajan gradski jubilej – 850 godina od prvog spomena naselja u istorijskim izvorima, tako da smo »iskoristile trenutak« i »upisale« svoj projekat u gradski jubilej, istovremeno artikulišući kritiku dominantnog pogleda na istoriju grada, i konstruktivno otvarajući nove aspekte sagledavanja i interperatacije prošlosti.

U projektu je korišćen metod kombinovanih aktivnosti koji smo nadalje razvijale i koristile u sledecim akcijama. On ukljucuje kombinaciju:

Ulicne akcije - koja omogućava ispoljavanje i regeneraciju aktivistickog potencijala i omogućava vidljivost za veliki broj gradanki i gradana.

Istraživanja - kojima se prikupljaju razlicite vrste dokumenata i stvara baza podataka za naredne aktivnosti.

Stvaranje gradskog događaja od promocije rezultata aktivnosti, uz korišćenje performansa i umetnickih sredstava da bi se željena poruka prenela u što više razlicitih medija.

U osnovi, tokom ovog projekta su se iskristalisali elementi od kojih je sastavljena »formula« ŽMIG-ovske akcije (ne uvek obavezno svi korišćeni, ali uvek bar tri od njih), a koja glasi: DIREKTNA AKCIJA, ISTRAŽIVANJE/REPREZENTACIJA/DOKUMENTACIJA, UMETNICKA TRANSFORMACIJA, RAMIFIKACIJA (»širenje smisla« lokalne akcije, poentiranje na najvažnijem opštem

problem, koji služi kao referentni okvir za interpretaciju, bilo putem nastupa u medijima, na propagandnom materijalu ili na tribinama).

Projekat je bio usmeren ka razlicitim grupama: najširoj javnosti, institucijama kulture (arhiv, muzej) koje su bile ukljucene u aktivnosti i cije smo institucionalne granice i politike nastojale da »razmekšamo« kroz zajednicku pripremu i realizaciju jedne netipicne izložbe, ucenicima i ucenicama završnih razreda osnovnih i srednjih škola koji su posecivali izložbu uz pratnju profesora/ki i razgovarali sa nama ne samo o sadržaju izložbe vec i o problemima koje ona pokrece²⁶. Konacno, ka umeticama/glumicama »Spleen Theatre« koje su kroz rad na ovom projektu senzibilisane za saradnju sa NVO, i koje su danas naše stalne saradnice na razlicitim projektima i u razlicitim aktivnostima.

Nakon okoncanja projekta, Ženska mirovna grupa je podnela zvanican predlog odgovarajucoj Komisiji da imenuje do tada neimenovane gradske prostore i postavi spomen table na kuce 8 znamenitih Pancevki. Komisija je taj predlog u javnosti i lokalnim glasilima ocenila kao interesantan i dobar i obecala da ce ga uzeti u razmatranje, ali do danas ništa nije ucinjeno. I naš pokušaj saradnje sa lokalnim vlastima kroz ucešce (po pozivu) naše clanice u radu Komisije je, takode, propao. Ipak, pažnja koju su aktivnosti našeg projekta skrenule na potisnutu žensku povest Panceva, imala je za posledicu ukljucivanje životnih prica i doprinosa znamenitih Pancevki istoriji grada u zvanicnu monografiju koja je objavljena povodom gradskog jubileja. Na taj nacin je materijal koji smo prikupile i predstavile javnosti na izložbi »Drugi svet«, uz dodatni materijal koji je istražen uz naš podsticaj, postao deo jedne od zvanicnih istorija Panceva, i nastavio svoj samostalni život.

Pored toga, deo materijala prikupljenog tokom istraživanja za izložbu »Drugi svet«, tacnije najuspeliji portreti znamenitih i profesionalno uspešnih Pancevki – umetnica, naucnica, spisateljica – publikovan je kao komplet razglednica pod imenom »Žensko lice grada«, uz saradnju i finansijsku podršku Resora za informisanje na cijem celu je tada bila podržavajuca i senzibilna Nada Berkuljan. Motivi sa razglednica odštampani su i na posteru koji je deljen osnovnim i srednjim školama, kao doprinos ŽMIG-a osvetljavanju alternativnih pogleda na istoriju grada. Interesovanje za žensku lokalnu istoriju i njeno istraživanje nastavljeno je tokom cele 2003. godine. Rezultat je bio publikovanje kalendara za 2004. godinu, posvecenog istoriji ženskog organizovanja u Pancevu, od druge polovine 19. do pocetka 21. veka.

Ildiko Erdei

15. O snaživanje interno raseljenih lica za zastupanje svojih prava kroz primenu Vodecih principa Ujedinjenih Nacija o internoj raseljenosti

Donatori: NRC - Norwegian Refugee Council, FRESTA NGO TDP - FRESTA NGO Transition and Development Program, Serbia; UN OCHA IDP Unit - United Nations Office for Humanitarian Affairs, Internal Displaced People Unit, Geneva; UNHCHR - United Nations High Commissioner for Human Rights

Vreme realizacije projekta/programa: Novembar 2002 – Decembar 2004. Projekat se nastavlja u 2005.

Realizacija: Grupa 484

Godina osnivanja organizacije: 1995. (formalno 16.02.1996)

Mesto i država: Beograd, Srbija

²⁶ Nažalost, tajming projekta je bio vrlo nepovoljan, zbog okolnosti koje niko nije mogao da predvidi. Izložba je otvorena 8. marta uvece, i bila je dostupna posetiocima samo u naredna 3 dana, umesto planiranih deset. Zbog ubistva premijera Zorana Đindica, 12. marta, izložba je ranije zatvorena, a dalje aktivnosti projekta su bile privremeno odložene.

Kontekst

S obzirom da su interno raseljena lica domaci državljani koji su zaštitu potražili unutar svoje zemlje, ona ne potpadaju pod medunarodni sistem zaštite kao što je slučaj sa izbeglicama. Država je odgovorna da zaštiti prava svojih gradana koji su interno raseljeni. Dok su obaveze i prava država prema izbeglicama propisane Konvencijom Ujedinjenih Nacija o statusu izbeglica iz 1951. i pratećim protokolom iz 1967, obaveze država prema svojim interno raseljenim gradanima proizlaze iz medunarodnih konvencija i paktova koje se odnose na sve gradane - Pakt o gradanskim i politickim pravima, Pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvencija o pravima deteta, Konvencija o eliminaciji diskriminacije nad ženama i slicno.

Da bi državama olakšale zaštitu interno raseljenih lica i da bi ih podsetile na njihove obaveze u odnosu na ta lica, Ujedinjene Nacije su 1998. izradile dokument Vodeci principi o internom raseljenju. Principi sami po sebi nemaju pravno obavezujuću snagu, ali se pozivaju na pravno obavezujuće medunarodne konvencije i paktove.

Ovi Vodeci principi su prvi put predstavljeni u našoj zemlji 2002. godine, u saradnji tri agencije Ujedinjenih Nacija: za ljudska prava (UN OHCHR), za humanitarna pitanja (UN OCHA) i za izbeglice (UNHCR).

Nakon postizanja mirovnog sporazuma o Kosovu, od juna 1999, u Srbiji živi oko 230 000 interno raseljenih lica, vecinom Srba, i medu njima oko 40 000 Roma i Aškalija. U vreme kada su ovi ljudi došli, u Srbiji i Crnoj Gori je vec bilo smešteno preko 450 000 izbeglica iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske.

Usled nerešenog statusa Kosova i socijalnih i ekonomskih problema u kojima se zemlja nalazi, ne postoji u prvom redu politicka volja i konsenzus za kreiranje državne strategije koja bi se odnosila na trajna rešenja za interno raseljena lica. Država pruža minimalnu zaštitu u raseljenju i orjentisana je na povratak na Kosovo kao jedino strateško rešenje. Situacija na Kosovu nije pogodna za povratak – ne postoje garancije ni za elementarnu sigurnost povratnika. Povratak ne promovise ni UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees), ali podržava one povratnike koji se za to sami odluce. Dotle je život u raseljenju opterećen brojnim preprekama za pronalaženje trajnih rešenja, od administrativnih usled kojih raseljena lica cesto ne uspevaju da dodu do osnovnih licnih dokumenata, preko ekonomskih, socijalnih i politickih.

Pristup, ciljevi i aktivnosti

Grupa 484 teži promenama na nivou društvenih mera i politika, koje bi trajno olakšale poziciju interno raseljenih lica. Zagovarajući za te promene, Grupa 484 se oslanja na sama interno raseljena lica, njihove kapacitete i rešenja koja oni predlažu i ukljućuje ih u procese javnog zagovaranja.

Pilot faza

Nakon što su agencije Ujedinjenih Nacija predstavile Vodece principe Ujedinjenih Nacija o internom raseljenju vlastima i organizacijama civilnog društva u našoj zemlji, u jesen 2002, Grupa 484 je okupila grupu interno raseljenih lica koja žive u kolektivnim centrima u okolini Beograda, s ciljem da medu njima podigne nivo svesti i znanja o njihovim pravima i obavezama, razumevanje mandata i odgovornosti razlicitih državnih i internacionalnih institucija i organizacija, kao i da na njih prenese veštine javnog zagovaranja. Namera nam je bila da proverimo da li raseljeni pronalaze korist u ovakvom vidu aktivnosti i da li bi bili spremni da se ukljuće u procese javnog zagovaranja.

Evaluacije su pokazale da medu raseljenima postoji jaka potreba da bolje razumeju vlastiti položaj i veliko interesovanje za aktivno učešće u javnom zagovaranju za realizaciju njihovih prava. Na osnovu iskustva iz ove pilot faze, sacinili smo projekat koji realizujemo od pocetka 2003.

Aktivnosti i rezultati

- Grupa od 20 trenera iz cele Srbije prošla je kroz obuku o pravima raseljenih lica, tehnikama javnog zagovaranja, vodenju radionica, tehnikama participativnog istraživanja i aktivizmu u lokalnoj zajednici.
- Sproveli smo participativno istraživanje u 10 opština u Srbiji. Kroz fokus grupe i panel diskusije u kojima su učestvovala raseljena lica i oni koji sa njima rade iz državnih institucija i stranih i domaćih organizacija, ispitali smo kakvo je stanje ljudskih prava raseljenih, kako oni i oni koji im pomažu percipiraju ta prava i koja rešenja predlažu.
- Osnovali smo Akcione grupe za javno zagovaranje prava raseljenih lica u 5 regiona u Srbiji, a članovi tih grupa su mahom bili ljudi koji su učestvovali u participativnom istraživanju kao ispitanici. Akcione grupe su uz pomoć trenera prošle obuku o pravima raseljenih lica i javnom zagovaranju i služeci se rezultatima participativnog istraživanja, sprovele svaka po jednu akciju javnog zagovaranja u svojom regionu. Akcije su bile jednoobrazne - sve grupe su se opredelile da zagovaraju realizaciju jednog prava koje su ocenili kao najugroženije u svom regionu i organizovale jednodnevne konferencije čiji su učesnici bili ključni akteri koji mogu da utiču na realizaciju tog prava.
- Rad Akcionih grupa za zagovaranje logistički i sadržinski podržale su lokalne NVO, članice mreže FRESTA Tranzicija i razvoj.
- Zaključci i preporuke sa tih konferencija bile su osnov za izradu Predloga društvenih mera i politika za realizaciju prava raseljenih koji je sačinila Grupa 484 i kojim se Grupa 484 služi prilikom javnog zagovaranja u ovoj oblasti.
- Podstakli smo osnivanje Referentne grupe za Vodeće principe Ujedinjenih Nacija o internom raseljenju. U toj grupi su osim predstavnika Grupe 484 bili predstavnici UNHCRa, UN OHCHRa, UN OCHA, FRESTA NGO TDP i Norveškog saveta za izbeglice. Ova grupa je redovno analizirala realizaciju projekta i pružala savetodavnu pomoć, davala autoritet projektu pred državnim institucijama i osigurala finansijsku podršku za projekat.
- Početkom 2004. na osnovu prethodnih faza projekta, osnivali smo Lokalne koalicije za realizaciju prava raseljenih lica u 5 gradova u Srbiji. Članovi koalicija čiji rad facilitira Grupa 484, su predstavnici lokalnih vlasti i institucija, predstavnici raseljenih lica i organizacija civilnog društva. Ove koalicije analiziraju konkretnu situaciju raseljenih lica u svojoj sredini sačinjavaju plan akcije za rešavanje gorućih problema i realizuju te akcije mobilisuci vlastite kapacitete.
- Članovi lokalnih koalicija podržani su i konstantnom edukacijom o pravima raseljenih i raznim tehnikama zagovaranja. Rad koalicija prate lokalni mediji.
- U 2005. lokalne koalicije nastavljaju sa radom, a Grupa 484 će facilitirati uspostavljanje mreže ovih koalicija koja će na nacionalnom nivou zagovarati za trajna rešenja za raseljena lica.

Faktori koji su doprineli uspehu projekta i održivosti projekta

- Pravovremeno reagovanje, uključivanje u širi kontekst strategije koju su sprovodile Ujedinjene Nacije i korišćenje dokumenta koji Ujedinjene Nacije zagovaraju pred domaćim vlastima;
- Provera ideje sa korisnicima kroz pilot fazu i primena iskustava iz te faze u sledecim fazama;
- Uključivanje predstavnika lokalnih vlasti i samih raseljenih lica kao aktivista na projektu (neki od njih su treneri i saradnici, a drugi su članovi Lokalnih koalicija);
- Uključivanje ispitanika istraživanja u dalje faze projekta - iskoristili smo već stvorenu motivaciju;
- Osnivanjem Referentne grupe za Vodeće principe Ujedinjenih Nacija o internom raseljenju osigurali smo podršku procesu zagovaranja 'odloženo', i mobilisanje finansijske podrške kroz osećanje zajedničkog vlasništva i produkta;

- Osnivanje i osnaživanje Lokalnih koalicija osigurali smo osećanje vlasništva nad projektom među ljudima u lokalnoj zajednici i ojačali njihove međusobne veze što doprinosi održivosti projekta.

Obuhvat i održivost

- Iako smo projektnim aktivnostima obuhvatili samo pet opština, angažovanjem kapaciteta Lokalnih koalicija za zagovaranje za promene u društvenim merama i politikama na nacionalnom planu osiguracemo da projekat zahvati interese celokupne populacije raseljenih lica.

Problemi u realizaciji

Najveći problem sa kojim se susrećemo je nedostatak jasne državne politike u odnosu na interno raseljena lica i obeshabrivanje bilo kakvih vidova integracije interno raseljenih lica, što obeshrabruje i donatore da kreiraju svoje strategije podrške.

Osnivanje Referentne grupe za Vodeće principe o internom raseljenju nam je pomoglo da skrenemo fokus donatora sa podrške državnoj strategiji na promociju njima važnog dokumenta, što je osiguralo njihovu sigurniju podršku.

Donatori su posvećeni i fleksibilni i u projektu učestvuju i drugim vidovima podrške osim finansijske, savetom i vlastitim zagovaranjem na nacionalnom planu.

Vesna Golic

V SANIRANJE RATNIH TRAUMA

16. Program za ekonomski i demokratski razvoj kroz medusektorsku suradnju u Istocnoj Slavoniji

Donator: **Veleposlanstvo (ambasada) Kraljevine Norveške**

Vreme realizacije projekta: **2002 – 2004.**

Realizacija: **Centar za mir, pravne savjete i psihosocijalnu pomoc, Vukovar**

Godina osnivanja organizacije: **1996.**

Lokacija: **Hrvatska**

Projekt se provodi u suradnji sa Centrom za poduzetništvo iz Osijeka i Business Innovation Programs iz Norveške, a rezultat je istraživanja koje je Centar proveo u suradnji sa predstavnicima više ruralnih općina u blizini Vukovara. Projekt ima za cilj uspostaviti trajnu suradnju civilnog sektora i lokalne samouprave te uspostaviti međusobnu bolju komunikaciju općina uključenih u projekt u cilju pokretanja zajedničkih poslovnih projekata. Dugoročno bi projekt trebao doprinijeti revitalizaciji i ekonomskom razvoju ruralnih općina te poboljšati kvalitetu života i stvoriti nove mogućnosti zapošljavanja, dugoročno ojacati i ucvrstiti medusektorsku suradnju i doprinijeti razvoju demokracije, tolerancije i suživota lokalnog stanovništva kroz ostvarivanje zajedničkih ekonomskih interesa. Konkretno aktivnosti su usmjerene na poslovnu edukaciju (poslovno planiranje i obuka za rad na kompjuterima), istraživanje poslovnih mogućnosti ciljanog područja i povezivanje potencijalnih lokalnih poduzetnika sa poduzetnicima u inozemstvu.

Faktori uspeha

- uspostavljena/nastavljena izuzetno dobra suradnja ciljanih općina i civilnog sektora
- razumijevanje predstavnika lokalne samouprave za probleme i potrebe njihovih zajednica te njihovo nastojanje da se isti prevaziđu kroz ostvarivanje zajedničkih (ekonomskih) interesa
- izuzetno loša gospodarska situacija i nezaposlenost u regiji utjecala je na to da se uz pomoć zajedničkog (ekonomskog) interesa ljudi iz (etnički) različitih zajednica zbliže u nastojanju da lakše i brže prebrode ovu krizu

Održivost izazvane promjene

Ukoliko bi dosadašnja istraživanja koja su pokazala da svakako postoje potencijalne mogućnosti poslovne suradnje lokalnih općina i potencijalnih inozemnih partnera ostvarila pozitivne rezultate u proizvodnji i izvozu, to bi svakako doprinijelo poboljšanju životnih uvjeta i ostvarivanju znatno višeg životnog standarda za stanovništvo u regiji.

Problemi u realizaciji

Do sada nije bilo većih problema niti značajnijih odstupanja u provedbi projekta.

Ankica Mikic

Prilog br. 8

Kratke biografije autorki analize

Ružica ROSANDIC, saradnica Centra za antiratnu akciju od osnivanja, kao i Grupe Most, gde je, između ostalog, radila na programu *Ucionica dobre volje* i na analizi školskih uždbenika (*Ratništvo, patriotizam, patrijarhalnost*, 1994). Koautorka je Programa obuke o pravima deteta i Priručnika za interkulturalizam (Centar za prava deteta, Beograd). Profesorka razvojne i pedagoške psihologije Beogradskog univerziteta. Boravila 1997-98. kao Senior Fellow u US Institute of Peace, Vašington. U periodu 1998-2001. predavala kao gostujući profesor na Odeljenju za analizu i razrešavanje konflikata, Nova Southeastern University, SAD (kursevi: Teorija i praksa pregovaranja, Nasilje i mogućnosti sprecavanja, Transformacija konflikata, Teorija i filozofija konflikata, Kvalitativne i kvantitativne metode u društvenim naukama). Direktorka programa Centra za antiratnu akciju.

Nataša MILENKOVIC, u NVO-ma od 1994; radila je na edukativnim projektima namenjenim aktivistkinjama ženskih NVO-a u regionu (Feministicke škole 1996 – 2000), kao i podršci ženskim NVO-a (STAR Delphi International 1997 - 1999. Makedonija i SRJ); temom pomirenja se bavi poslednjih osam godina na različite načine: kroz mrežu OAZA (NVO Srbije i Crne Gore, 1999 – 2001), trenerski (programi ALTERNATIVA=MIR Helsinškog Parlamenta Gradana iz Banja Luke /2001 - 02./ i Miramida + Centra za mirovne studije iz Zagreba /2001./), istraživački (regionalno istraživanje o součavanju s prošlošću kao predstavnica Quaker Peace and Social Witness, 2002 – 2004); bavi se još i spoljnim evaluacijama različitih lokalnih i međunarodnih kako programa tako organizacija; jedna od autorki evaluacijskog priručnika (S evaluacijom na TI, 2002) i inicijatorica Regionalnog mirovnog direktorijuma (2003).

Mirjana KOVACEVIC, aktivistkinja i bivša političarka, aktivna od 1994. godine, osnivačica Studentske unije, Socijaldemokratske omladine i Beogradske asocijacije mladih, jedna od pokretačica Feministicke radne grupe Balkanskog okruglog stola. Aktivistkinja i koordinatorka Antiratne kampanje 1998. godine protiv rata na Kosovu. Regionalna instruktorka beogradske kancelarije Nacionalnog demokratskog Instituta za međunarodne poslove.